

Rocznik Naukowy
Duszpasterstwa
Nauczycieli

Nr 7-8 (2025)

Radom 2025

Recenzenci numeru:

ks. prof. dr hab. Stanisław Łabendowicz (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II),
ks. dr hab. Sławimir Fundowicz (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II),
dr hab. prof. ucz. Sławomir Patyra (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Polska),
dr hab. prof. ucz. Wojciech Wojtyła (Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, Polska),
dr Katarzyna Kułak-Krzysiak (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II),
dr Bartłomiej Składanek (Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego),
dr Paweł Śwital (Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego).

Rada Naukowa:

Przewodniczący Rady Naukowej: dr hab. prof. ucz. Wojciech Wojtyła, (Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu, Polska)

Członkowie Rady Naukowej:

prof. dr hab. Krystyna Chałas (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska),
ks. prof. dr hab. Marek Chmielewski (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska),
ks. prof. dr hab. Zbigniew Formella (Università Pontificia Salesiana di Roma/ Salesian Pontifical University of Rome, Włochy),
prof. dr hab. Katarzyna Głębicka-Auleytner (Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, Polska),
prof. univ. dr Mariana Dorel (Universitatea Transilvania din Braşov/Transilvania University of Braşov, Rumunia),
Associate prof. Dalibor Dolezal (Sveučilište u Zagrebu/University of Zagreb, Chorwacja), Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska),
prof. Ph.D. Gabriela Kelemen (Universitatea Aurel Vlaicu din Arad/Aurel Vlaicu University of Arad, Rumunia),
prof. dr hab. Stanisława Steuden (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska),
prof. dr hab. Andrzej Markiewicz (Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, Polska),
ks. dr hab. Tomasz Barankiewicz (prof. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Polska),
ks. dr hab. Sławomir Fundowicz (prof. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Polska),
ks. dr hab. Richard Gorban (prof. Івано-Франківська Академія Івана Золотоустого/Ivano-Frankivsk Academy of Ivan Zolotousty, Ukraina),
o. dr hab. Andrzej Jastrzębski OMI (Saint University, Ottawa, Kanada),
dr hab. Helena Kisilowska (prof. Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, Polska),

dr hab. Andrzej Korybski (prof. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Polska),
prof. dr hab. Agnieszka Lekka-Kowalik (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska),
ks. dr hab. Adam Maj (prof. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Polska),
dr hab. Grzegorz Majkowski (prof. Wyższej Szkoły Społeczno-Ekonomicznej w Gdańsku, Polska),
ks. dr hab. Paweł Mąkosa (prof. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Polska),
dr hab. Marek Rembierz (prof. Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Polska),
dr hab. Elżbieta Sałata (prof. Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, Polska),
dr hab. Joanna Smarż (prof. Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, Polska),
ks. dr hab. Janusz Surzykiewicz (Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt/Catholic University of Eichstätt-Ingolstadt, Niemcy),
prof. Bertold Wald (Theologische Fakultät Paderborn/Theological Faculty of Paderborn, Niemcy),
ks. dr hab. Jerzy Adamczyk (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska),
ks. dr hab. Zbigniew Waleszczuk (Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt/Catholic University of Eichstätt-Ingolstadt Niemcy),
dr Randall Woodart PhD (Saint Leo University, St. Leo, Floryda, Stany Zjednoczone Ameryki),
dr hab. Wiesław Wójcik (prof. Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska),
dr hab. Danuta Kurzyńska – Chmiel (prof. Uniwersytet Śląski w Katowicach).

Redakcja Rocznika Naukowego:

Redaktor naczelny: dr Paweł Śwital,

Zastępca redaktora naczelnego: ks. dr hab. Wojciech Wojtyła, prof. URad.

Zespół redakcyjny: dr Monika Żuchowska-Grzywacz, dr Bartłomiej Składanek,

Sekretarz redakcji: dr Emilia Gulińska,

Redaktor ds. współpracy międzynarodowej: ks. prof. dr hab. Zbigniew Formella (Università Pontificia Salesiana di Roma/Salesian Pontifical University of Rome, Włochy),

Redaktor statystyczny: dr hab. Marzanna Lament, prof. URad.

Redaktor języka angielskiego: dr Iwona Gryz,

Projekt okładki: Cezary Jędrzejewski.

Czasopismo jest indeksowane w: Polskiej Bibliografii Naukowej (PBN), POL-index, BazHum

Punktacja MEiN: 20 pkt.

Adres Redakcji:

ul. Malczewskiego 1; 26-600 Radom,
tel./fax (48) 340 62 38,
email: duszpasterstwonauczycieli@gmail.com

Wydawnictwo Diecezji Radomskiej AVE

ul. Malczewskiego 1, 26-600 Radom
Tel. 48 340 62 13; e-mail: wydawnictwo_ave@o2.pl

Szczegóły na stronie: www.duszpasterstwonauczycieli.pl

Wszystkie artykuły publikowane w „Roczniku Naukowym Duszpasterstwa Nauczycieli” są recenzowane.

Pierwotną wersją czasopisma jest wersja drukowana.

© Krajowe Duszpasterstwo Nauczycieli, Radom 2023 oraz autorzy.

PL ISSN 2543-5515

e-ISSN 2720-202X

Spis treści

Spis treści

WPROWADZENIE	7
ARTYKUŁY NAUKOWE.....	8
Odpowiedzialność dyscyplinarna nauczycieli – przegląd orzecznictwa sądów apelacyjnych (Mirosław Kopeć).....	9
Cudzoziemcy a wybrane prawa i wolności człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. (Adam Tokarski).....	22
Polityka równościowa w regulacjach UE i ustawodawstwie polskim na przykładzie rynku pracy (Katarzyna Głąbicka-Auleytner)	34
Maryjny wymiar życia ucznia Chrystusowego w oparciu o encyklikę „Redemptoris Mater” papieża Jana Pawła II(ks. Sylwester Jaśkiewicz)	46
Two Genocides in the World – Holocaust and Armenian Genocide (Julian Auleytner)	61
Pomoc publiczna w lotnictwie cywilnym w Unii Europejskiej podczas Covid – 19 jako gwarant bezpieczeństwa finansowego na przykładzie Air France-KLM – wybrane zagadnienia prawne (Ewa Jasiuk).....	71
GLOSY	87
Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2025 r., III PZP 6/24, w przedmiocie zakresu ochrony przedemerytalnej pracowników zatrudnionych na czas określony (Aleksandra Gurynow-Pulkowska).....	88
SPRAWOZDANIA.....	97
Sprawozdanie z XXIV Dorocznej Konferencji Naukowej Stowarzyszenia Edukacji Administracji Publicznej „O administracji i prawie administracyjnym w dobie zmieniającej się rzeczywistości” Izbicko 11 – 13 czerwca 2025 r. (Emilia Gulińska, Paweł Śwital)	98
Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „35 lat reformy samorządowej – sukcesy, wyzwania, nowe technologie” Łańcut 5 – 6 czerwca 2025 r. (Emilia Gulińska, Paweł Śwital).....	105
INSTRUKCJE DLA AUTORÓW	108

TABLE OF CONTENTS

INTRODUCTION	7
SCIENTIFIC ARTICLES	8
Disciplinary responsibility of teachers – a review of appellate court rulings (Mirosław Kopeć).....	9
Foreigners and selected human rights and freedoms in the 1997 Constitution of the Republic of Poland (Adam Tokarski).....	22
Equality policy in EU regulations and Polish legislation on the example of the labour market (Katarzyna Głębicka-Auleytner).....	34
The Marian dimension of the life of a disciple of Christ based on Pope John Paul II's encyclical 'Redemptoris Mater'(ks. Sylwester Jaśkiewicz).....	46
Two Genocides in the World – Holocaust and Armenian Genocide (Julian Auleytner).....	60
State aid in civil aviation in the European Union during Covid-19 as a guarantor of financial security on the example of Air France-KLM – selected legal issues (Ewa Jasiuk).....	70
GLOSSES	85
Commentary on the Supreme Court resolution of 30 September 2025, III PZP 6/24, on the scope of pre-retirement protection for fixed-term employees (Aleksandra Gurynow-Pulkowska).....	86
REPORTS	95
Report from the 24th Annual Scientific Conference of the Public Administration Education Association, 'On administration and administrative law in an era of changing reality,' Izbicko, 11–13 June 2025(Emilia Gulińska, Paweł Śwital).....	96
Report from the National Scientific Conference '35 years of local government reform – successes, challenges, new technologies' Łańcut, 5–6 June 2025(Emilia Gulińska, Paweł Śwital).....	103
INSTRUCTIONS FOR AUTHORS	106

INHALTSVERZEICHNIS

EINLEITUNG	7
WISSENSCHAFTLICHE ARTIKEL	8
Disziplinarische Verantwortung von Lehrern – Überblick über die Rechtsprechung der Berufungsgerichte (Mirosław Kopeć)	9
Ausländer und ausgewählte Menschenrechte und Freiheiten in der Verfassung der Republik Polen von 1997 (Adam Tokarski).....	22
Gleichstellungspolitik in den EU-Vorschriften und der polnischen Gesetzgebung am Beispiel des Arbeitsmarktes (Katarzyna Głabicka-Auleytner).....	34
Die marianische Dimension des Lebens eines Jüngers Christi auf der Grundlage der Enzyklika „Redemptoris Mater“ von Papst Johannes Paul II (ks. Sylwester Jaśkiewicz).....	46
Zwei Völkermorde in der Welt – Holocaust und Völkermord an den Armeniern (Julian Auleytner).....	60
Staatliche Beihilfen in der Zivilluftfahrt in der Europäischen Union während Covid-19 als Garant für finanzielle Sicherheit am Beispiel von Air France-KLM – ausgewählte rechtliche Fragen (Ewa Jasiuk).....	70
GLOSSEN	85
Kommentar zum Beschluss des Obersten Gerichts vom 30. September 2025, III PZP 6/24, zum Umfang des Schutzes von befristet beschäftigten Arbeitnehmern vor dem Eintritt in den Ruhestand (Aleksandra Gurynow-Pulkowska).....	86
BERICHTE	95
Bericht über die XXIV. Jahreskonferenz der Vereinigung für öffentliche Verwaltung „Über Verwaltung und Verwaltungsrecht in Zeiten des Wandels“ in Izbicko vom 11. bis 13. Juni 2025 (Emilia Gulińska, Paweł Śwital).....	96
Bericht über die Nationale Wissenschaftskonferenz „35 Jahre Kommunalreform – Erfolge, Herausforderungen, neue Technologien“, Łańcut, 5. bis 6. Juni 2025 (Emilia Gulińska, Paweł Śwital).....	103
Anweisungen für Autoren	106

WPROWADZENIE

Przekazujemy Państwu kolejny numer Rocznika Naukowego Duszpasterstwa Nauczycieli. Za jego przyczyną pragniemy przedstawić Czytelnikom sześć artykułów, jedną glosę oraz dwa sprawozdania z konferencji. Prezentowane teksty ujmują podejmowane zagadnienia w aspektach prawnych i teologicznych. Ufamy, że staną się one inspiracją i pomocą nie tylko dla nauczycieli, ale także dla wszystkich, którzy chcą pogłębić swoją wiedzę z zakresu wymienionych dziedzin.

Pragniemy podziękować autorom za przygotowanie tekstów, członkom Rady Naukowej, recenzentom, tłumaczom oraz zespołowi redakcyjnemu. Wszystkim Czytelnikom życzymy owocnej lektury.

Redaktorzy
dr Paweł Śwital
dr hab. Wojciech Wojtyła, prof. URad.

ARTYKUŁY NAUKOWE

adw. dr Mirosław Kopec¹

Odpowiedzialność dyscyplinarna nauczycieli – przegląd orzecznictwa sądów apelacyjnych

Wstęp

Zawód nauczyciela jest zawodem zaufania publicznego, w związku z czym ustawodawca przewidział odpowiedzialność dyscyplinarną. Zgodnie z art. 75 ust 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982r. Karta Nauczyciela², nauczyciele podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej za uchybienie godności zawodu nauczyciela lub obowiązkom wskazanym w art. 6 ustawy. W art. 6 Karty Nauczyciela ustawodawca wskazał katalog obowiązków nałożonych na nauczycieli. Zgodnie z tym przepisem, nauczyciel obowiązany jest rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, w tym zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę. Ponadto każdy nauczyciel jest zobowiązany wspierać każdego ucznia w jego rozwoju, dążyć do pełni własnego rozwoju osobowego, doskonalić się zawodowo, zgodnie z potrzebami szkoły, kształcić i wychowywać młodzież w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka, dbać o kształtowanie u uczniów postaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów.

Zakres przedmiotowy odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli jest bardzo szeroki. „Uchybienie godności zawodu nauczyciela” jest pojęciem bardzo szerokim. Ustawodawca nie wskazuje, na czym konkretnie ma polegać naruszenie godności zawodu – ustawodawca nie zdecydował się na wprowadzenie katalogu typów deliktów

¹ Adwokat, doktor nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Nauk o Bezpieczeństwie i Prawa Karnego, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, e-mail: miroslawkopec@interia.pl
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4702-9228>

² Tj. Dz.U. z 2021r., poz. 1762.

administracyjnych, tak jak na przykład w części szczególnej ustawy z dnia 6 czerwca 1997r. Kodeks karny³ czy w części szczególnej ustawy z dnia 20 maja 1971r. Kodeks wykroczeń⁴.

Również obowiązki nauczyciela określone w art. 6 Karty Nauczyciela zostały sformułowane w sposób ogólny. Zatem w kwestii granicy ponoszenia odpowiedzialności dyscyplinarnej dużą rolę będą odgrywały organy orzekające. To w ich gestii jest ocena konkretnego zachowania nauczyciela pod kątem uchybienia godności zawodu nauczyciela lub obowiązków wskazanych w art. 6 Karty Nauczyciela.

Celem artykułu jest analiza orzecznictwa w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli i próba wyprowadzenia wniosków dotyczących zasad ponoszenia tej odpowiedzialności. Analizie zostanie poddane orzecznictwo sądów apelacyjnych, które choć jest skromne – pozwala na wyprowadzenie wniosków dookreślających zasady ponoszenia odpowiedzialności dyscyplinarnej.

1. Organy orzekające w sprawach dyscyplinarnych nauczycieli

Zgodnie z art. 77 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (dalej jako KN), postępowanie dyscyplinarne jest dwuinstancyjne. Orzekanie należy do komisji dyscyplinarnych. W pierwszej instancji jest to komisja dyscyplinarna przy wojewodzie właściwa dla nauczycieli wszystkich szkół funkcjonujących na terenie województwa lub komisja dyscyplinarna przy ministrze właściwym do spraw oświaty i wychowania właściwa dla nauczycieli, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 1a KN, czyli nauczyciele zatrudnieni w szkołach polskich, o których mowa w art. 4 pkt 29d ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe⁵, oraz w publicznych szkołach i zespołach szkół przy przedstawicielstwach dyplomatycznych, urzędach konsularnych i przedstawicielstwach wojskowych Rzeczypospolitej Polskiej.

W drugiej instancji w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli orzeka odwoławcza komisja dyscyplinarna przy ministrze właściwym do spraw oświaty i wychowania lub odwoławcza komisja dyscyplinarna przy ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

³ Tj. Dz.U. z 2022r., poz. 1138.

⁴ Tj. Dz.U. z 2022r., poz. 2151.

⁵ Tj. Dz.U. z 2021r., poz. 1082.

Komisje dyscyplinarne pracują kolegialnie. Komisja dyscyplinarna pierwszej instancji składa się z co najmniej 5 członków. Odwoławcza komisja dyscyplinarna składa się z co najmniej 10 członków. Kolegialność orzekania pozwala na podejmowanie decyzji bardziej przemyślanych, z uwzględnieniem różnego spojrzenia na daną sprawę.

Istotną kwestią jest kontrola orzeczeń komisji dyscyplinarnych. Zgodnie z art. 85m KN od prawomocnego orzeczenia odwoławczej komisji dyscyplinarnej rzecznikowi dyscyplinarnemu i obwinionemu lub jego obrońcy przysługuje odwołanie do sądu apelacyjnego - sądu pracy i ubezpieczeń społecznych właściwego ze względu na miejsce zamieszkania obwinionego.

Odwołanie wnosi się za pośrednictwem odwoławczej komisji dyscyplinarnej, w terminie 14 dni od dnia doręczenia orzeczenia wraz z uzasadnieniem. Do rozpatrzenia odwołania do sądu powszechnego – sądu apelacyjnego stosuje się przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o apelacji. Od orzeczenia sądu apelacyjnego nie służy skarga kasacyjna. Zatem odwołanie do sądu apelacyjnego, mając na uwadze uprzednie dwuinstancyjne postępowanie – stanowi *sui generis* nadzwyczajny środek odwoławczy.

Warto zauważyć, że możliwość odwołania do sądu apelacyjnego od orzeczeń odwoławczej komisji dyscyplinarnej gwarantuje obwinionemu większe prawa procesowe. W postępowaniu apelacyjnym, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 17 listopada 1964r. Kodeks postępowania cywilnego⁶, sąd ponownie rozpoznaje sprawę.

Sąd drugiej instancji orzeka na podstawie materiału zebranego w postępowaniu w pierwszej instancji (czyli odpowiednio – w postępowaniu przed obiema komisjami dyscyplinarnymi) oraz w postępowaniu apelacyjnym. W postępowaniu apelacyjnym, prowadzonym na podstawie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego możliwe jest uzupełnienie materiału dowodowego, przy czym kodeks ten nie ogranicza, co do zasady, zakresu dowodzenia⁷.

⁶ Tj. Dz.U. z 2022r., poz. 1805.

⁷ Mniejsze gwarancje dla obwinionego daje możliwość odwołania od orzeczeń komisji dyscyplinarnych drugiego stopnia do sądu administracyjnego. Zgodnie bowiem z art. 106 § 3 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, tj. Dz.U. z 2022r., poz. 329, sąd może z urzędu lub na wniosek stron przeprowadzić dowody *uzupełniające* z dokumentów, jeżeli jest to niezbędne do wyjaśnienia istotnych wątpliwości i nie spowoduje nadmiernego przedłużenia postępowania w sprawie. Zatem postępowanie sądowo-administracyjne w znaczny sposób ogranicza uzupełnienie materiału dowodowego. Możliwość odwołania od orzeczeń organu dyscyplinarnego drugiej instancji do sądu administracyjnego zostało przewidziane m.in. w art. 138 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990r. o Policji, tj. Dz.U. z 2021r., poz. 1882.

Zatem warto przeanalizować orzecznictwo sądów apelacyjnych – rozpoznających odwołania od prawomocnych orzeczeń odwoławczych komisji dyscyplinarnych. Analiza taka może być niezwykle pomocna przy ustalaniu granic odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli, zwłaszcza w zakresie ustalenia znamion przewinienia dyscyplinarnego.

Oczywistym jest, że orzeczenia sądowe, w tym orzeczenia sądów apelacyjnych nie stanowią źródeł prawa w Polsce. Jednak raz jeszcze należy podkreślić, że odpowiedzialność dyscyplinarna nauczycieli została bardzo szeroko zakreślona, zatem organem, który będzie dokonywał wykładni przepisów prawa są komisje dyscyplinarne, a ostatecznie sądy apelacyjne. Zatem to do tych ostatnich zależy niezwykle wiele, jeżeli chodzi w kierunki wykładni oraz zastosowania przepisów prawa.

2. Znamiona deliktu dyscyplinarnego

Określenie przewinienia dyscyplinarnego zostało określone bardzo szeroko. Delikt dyscyplinarny to każde zachowanie stanowiące uchybienie godności zawodu nauczyciela lub obowiązkom określonym Kartie Nauczyciela. Z oczywistych względów komisje dyscyplinarne, a za nimi sądy apelacyjne rozpoznają konkretną sprawę, dotyczącą konkretnego zachowania lub zachowań nauczyciela, stąd też ocena prawna będzie odbywała się w konkretnym stanie faktycznym. Zakres przedmiotowy postępowania dyscyplinarnego jest wyznaczony konkretnym czynem, jednak na szczególną uwagę zasługuje wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 25 stycznia 2019r. w sprawie do sygnatury III APa 59/18⁸. W orzeczeniu tym Sąd Apelacyjny w Katowicach zawarł poglądy natury ogólnej, które mogą być pomocne przy zakreślaniu granic odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli.

Sąd Apelacyjny w Katowicach w powołanym judykacie wskazał, że Karta Nauczyciela nie zawiera definicji legalnej pojęcia zachowań uchybiających godności zawodu i pod ogólne sformułowanie „uchybień godności zawodu nauczyciela” można podciągnąć wiele stanów faktycznych. Uchybień godności zawodu nauczyciela to zachowania przynoszące ujemę randze tego zawodu i funkcji pełnionej w społeczeństwie. Uchybienie godności zawodu nauczyciela to zatem naruszenie obowiązku godnego zachowania. Pojęcie to wiąże się z wzorcem postępowania nauczyciela, wynikającym z przepisów prawa, norm etyki zawodowej i innych norm moralnych. Dalej Sąd Apelacyjny w Katowicach zauważa, że z godnością zawodu nauczyciela wiąże się ustalony standard postępowania nauczyciela, który stanowić

⁸ Lex nr 2630493.

powinien wzór dla innych i którego efektem powinno być wzbudzanie szacunku w społeczeństwie. Pamiętać jednak trzeba, że rodzące odpowiedzialność dyscyplinarną zachowania lub zaniechania muszą być bezprawne, czyli niezgodne z wzorcem prawidłowego zachowania się w określonej sytuacji oraz zawinione.

Zatem Sąd Apelacyjny w Katowicach wskazał, że zachowanie nauczyciela powinno być oceniane przez pryzmat wzorca – osoby abstrakcyjnej, która posiada takie cechy i postępuje w taki sposób, że budzi zaufanie i szacunek dla wykonywania zawodu. Zachowanie takiej osoby musi mieścić się w granicach wyznaczonych przepisami prawa, normami moralnymi i etycznymi. Oczywiście, w omawianym orzeczeniu sądowym taka osoba wzorcowa nie została dokładnie określona, jednak posłużenie się wzorcem zachowania, wzorem postawy pozwana na określenie ram odpowiedzialności dyscyplinarnej. Zachowanie zgodne z wzorcem, przyjętymi standardami prawnymi, etycznymi i moralnymi nie może być postrzegane za delikt dyscyplinarny. Zatem posługując się terminologią właściwą dla prawa karnego, dla bytu deliktu dyscyplinarnego konieczne jest naruszenie reguł postępowania, przy czym reguły te będą wyznaczone przez przepisy prawa i normy o charakterze moralnym i etycznym⁹. Sprzeczność zachowania ze standardami przyjętymi przepisami prawa, normami etycznymi i moralnymi będzie wskazywała na bezprawność przewinienia dyscyplinarnego.

Dobrym przykładem określenia granic bezprawności zachowania nauczyciela jest wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 19 lipca 2018r. w sprawie III APo 5/18¹⁰, gdzie Sąd wskazał na granicę kompetencji dyrektora szkoły, po przekroczeniu której można mówić o odpowiedzialności dyscyplinarnej. Sąd Apelacyjny w Krakowie podaje, że jako dyrektor szkoły obwiniony był uprawniony, jak i obowiązany do sprawowania nad nauczycielami nadzoru pedagogicznego, w tym nadzoru obejmującego prawidłowe ocenianie uczniów, jednak ingerencja w oceny wystawione przez nauczycieli stanowiła daleko idące wykroczenie ponad takie uprawnienia i nie może ona znaleźć usprawiedliwienia. Ponadto podjęte przez obwinionego zachowania stanowiły, formę nacisku na nauczycieli, w sytuacji, gdy dyrektor szkoły winien był podejmować działania mające nie dopuścić do wywierania nacisku w związku z autonomiczną decyzją nauczyciela co do wystawienia określonej oceny

⁹ Por. A. Zoll, *Czy jest uzasadnione wyróżnienie pierwotnej i wtórnej legalności?* (w:) red. A. Chodu, S. Czepita, *W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa Profesora Macieja Zielińskiego*, Szczecin 2010, s. 361, M. Kopeć, *Zwyczaj jako okoliczność wyłączająca przestępność czynu w polskim prawie karnym*, Lublin 2015, s. 195 i n.

¹⁰ Lex nr 2549677.

kwalifikacyjnej. W omawianym przypadku wzorzec zachowania dyrektora szkoły wynikał z przepisów prawa. Na podstawie tych przepisów dyrektor jest nie tylko uprawniony, ale również i obowiązany do sprawowania nad nauczycielami nadzoru pedagogicznego, w tym nadzoru obejmującego prawidłowe ocenianie uczniów. Jednak ingerencja w oceny wystawiane przez nauczyciela wykracza poza ten standard, a więc jest już zachowaniem bezprawnym.

Sąd Apelacyjny w Katowicach w wyroku z dnia 25 stycznia 2019r. w sprawie do sygnatury III APa 59/18 wskazuje, choć nie uzasadnia, że między bezprawnym działaniem (zaniechaniem), a skutkiem tego działania musi istnieć związek przyczynowy. Chociaż jest to jedynie stwierdzenie, jednak przyjęcie, że pomiędzy zachowaniem a skutkiem musi zachodzić związek przyczynowy, w znaczny sposób zawęża zakres odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli. Warto zauważyć, że powołany wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach jest jednym z niewielu orzeczeń, które odnoszą się do związku przyczynowego jako warunku koniecznego przypisania odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Oczywistym jest, że nie każde zachowanie będzie prowadzić do powstania skutku. Można wszak przyjąć, że samo zachowanie będzie stanowiło delikt dyscyplinarny jak na przykład używanie czy wręcz nadużywanie słów powszechnie uważanych za obelżywa w miejscu publicznym, np. w szkole. Jednak w tych wszystkich przypadkach, gdzie mamy zauważalne zmiany w świecie zewnętrznym (czyli mamy do czynienia ze skutkiem), to pomiędzy zachowaniem a skutkiem musi zachodzić związek przyczynowy. Z punktu widzenia gwarancji procesowych obwinionego – związek ten musi być obwinionemu udowodniony. Chociaż samo określenie skutku czynu, oraz określenie jakiego rodzaju związek przyczynowy ma nastąpić jest skomplikowane (mając na uwadze dorobek nauki prawa karnego w tym zakresie¹¹), to jednak przyjęcie tego związku stanowi fundamentalną zasadę odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Przyjęcie konieczności istnienia związku przyczynowego i konieczność jego uzasadnienia stanowi istotną gwarancję w postępowaniu dyscyplinarnym, które można zakwalifikować jako postępowanie represyjne. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego wielokrotnie i trafnie akcentowano, że postępowanie dyscyplinarne zachowuje wszystkie gwarancje praw jednostki, określone przepisami art. 42-45 i 78 ustawy z dnia 2 kwietnia 1997r.

¹¹ Jedynie z najnowszej literatury warto wskazać na monografie: S. Tarapata, *Przypisanie sprawstwa skutku w sensie dynamicznym w polskim prawie karnym*, Kraków 2019, s. 5 i n., J. Piórkowska-Fliegier, *Skutek czynu zabronionego w polskim prawie karnym*, Lublin 2019., s. 10 i n.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej¹², które znajdują zastosowanie do oceny nie tylko regulacji *strictae* karnych, ale również do innych mających charakter represyjny¹³. Najbliższe prawu karnemu jest prawo dyscyplinarne, które wprost należy uważać za szczególną gałąź, czy rodzajową odmianę prawa karnego¹⁴.

Bardziej kazuistyczne określenie przedmiotowego zakresu deliktu dyscyplinarnego można odczytać z uzasadnienia wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 19 grudnia 2018r., sygn.. III APo 17/18¹⁵, w którym sąd orzekający dokonał podsumowania dotychczasowego orzecznictwa i dorobku doktryny w zakresie wyznaczenia granic strony przedmiotowej deliktu administracyjnego. Sąd Apelacyjny w Warszawie stwierdził, że do katalogu zachowań uchybiających godności i obowiązkom nauczyciela, mogących stanowić podstawę do poniesienia przez nauczyciela odpowiedzialności dyscyplinarnej, można zaliczyć: narażanie uczniów na utratę zdrowia i życia, nieetyczne zachowania wobec współpracowników i kierownictwa placówki oświatowej (rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji, rozpowszechnianie informacji objętych tajemnicą rady pedagogicznej), stosowanie przemocy fizycznej, stosowanie przemocy psychicznej, niewłaściwe realizowanie zadań edukacyjnych i wychowawczych, niską kulturę osobistą (używanie wulgaryzmów), dopuszczenie się plagiatu, oszustwo, poświadczenie nieprawdy, fałszerstwo, pedofilię, poniżanie uczniów, wykorzystywanie swojej pozycji celem zmuszenia ucznia do określonych zachowań czy inne obcesowe zachowania, które nie przystają osobie zobowiązanej do kształtowania pożądanych postaw¹⁶. Sąd Apelacyjny w Warszawie wskazał, że katalog ten nie ma rzecz jasna charakteru zamkniętego, bowiem naruszenie godności zawodu definiowane jest (nie tylko w odniesieniu do zawodu nauczyciela, ale szerzej również w kontekście innych grup zawodowych) jako naruszenie zdolności całego środowiska zawodowego, jak również poszczególnych jego

¹² Dz.U. z 1997r., Nr 78, poz. 483.

¹³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 30 stycznia 2014r., sygn.. III APo 3/13, www.orzeczenia.ms.gov.pl

¹⁴ por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 8 grudnia 1998 r., K 41/97, OTK z 1998r., Nr 7, poz. 117. Trybunał Konstytucyjny stwierdził także, że zakres przedmiotowy stosowania gwarancji wymienionych w rozdziale II Konstytucji RP wyznacza konstytucyjne pojęcie "odpowiedzialności karnej". W szczególności zakres stosowania art. 42 Konstytucji obejmuje nie tylko odpowiedzialność karną w ścisłym znaczeniu tego słowa, a więc odpowiedzialność za przestępstwa, ale również inne formy odpowiedzialności karnej związane z wymierzaniem kar wobec jednostki, zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 września 2008 r., sygn. K 35/06, OTK-A 2008 Nr 7, poz. 120 oraz wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 listopada 2003 r., sygn. SK 22/02, OTK-A 2003 Nr 9, poz. 97.

¹⁵ Lex nr 2695049.

¹⁶ Deliktem dyscyplinarnym może być także wykorzystywanie swojej pozycji nie tylko w stosunku do uczniów, ale także w stosunku do podwładnych nauczycieli np. poprzez bezprawne wpływanie na oceny uczniów, zob. powołany wyżej wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 19 lipca 2018r., sygnatura akt III APo 5/18.

członków do dochowania wierności ślubowaniu, do stałego podnoszenia kwalifikacji zawodowych, utrzymywania nieposzlakowanego charakteru oraz unikania wszystkiego co mogłoby przynieść ujmę godności¹⁷.

Chociaż wyliczenie zachowań stanowiących przejaw naruszenia godności zawodu nauczyciela, dokonane przez Sąd Apelacyjny w Warszawie ma jedynie charakter przykładowy, to jednak wyliczenie to jest istotne z punktu widzenia praw obwinionego. Obwiniony może bowiem powołać się na przykładowe wyliczenie dokonane przez sąd apelacyjny, aby wykazać, że oceniane zachowanie musi cechować się pewnym stopniem społecznej szkodliwości czynu. Zatem zachowania błahe, sprzeczne wprawdzie ze standardami etycznymi czy moralnymi, lecz o znikomej społecznej szkodliwości czynu – nie będą stanowiły deliktu dyscyplinarnego.

3. Storna podmiotowa

Art. 75 Karty Nauczyciela nie stanowi, że odpowiedzialność dyscyplinarna nauczycieli oparta jest na zasadzie winy. Zatem całkiem naturalnie rodzi się pytanie, czy odpowiedzialność ta ma charakter obiektywny, czy też oparta jest na zasadzie zawinienia nauczyciela, a jeżeli tak, to jaka postać winy jest potrzebna dla przypisania odpowiedzialności dyscyplinarnej. Poprzez winę należy rozumieć stosunek psychiczny sprawcy do jego czynu (teoria psychologiczna winy) lub osobistą zarzucalność wobec sprawcy co do faktu popełnienia czynu. Z uwagi na zakres niniejszego opracowania, wystarczające są pytania postawione powyżej, bowiem na gruncie prawa karnego samo pojęcie „wina” nie jest zdefiniowane ustawowo, a poglądy doktryny nie są jednoznaczne¹⁸. Złożoność problemu definicji samej winy na gruncie prawa karnego najlepiej oddaje. J. Warylewski, który wskazuje, że podejmowane próby zdefiniowania winy w zasadzie nigdy nie kończą się powodzeniem¹⁹.

Powyższa wątpliwość co do obiektywnego czy subiektywnego charakteru odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli jest tym bardziej uzasadniona z uwagi na to, że nauczyciele nie są jedyną grupą zawodową, dla której przewidziano odpowiedzialność

¹⁷ Por. T. Ereciński, J. Gudowski, J. Iwulski, *Komentarz do ustawy prawo o ustroju sądów powszechnych i ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa*, Warszawa 2002, s. 325, J.R. Kubiak, J. Kubiak, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów*, PS 1994, nr 4, s. 16.

¹⁸ Podobnie jak w przypadku związku przyczynowego czy skutku, również zagadnienie winy na gruncie prawa karnego – choć jest zagadnieniem fundamentalnym – to w nauce nie wypracowano jednoznacznego stanowiska. Już samo posłużenie się pojęciem wina jest sporne, bowiem większość autorów wskazuje na stronę podmiotową, zaś poprzez winę rozumie się wszelkie przeżycia psychiczne sprawcy (wina jest pojęciem szerszym niż strona podmiotowa), zob. J. Giezek w: M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz, *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2012, s. 127, Ł. Pohl, *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2013, s. 272-273.

¹⁹ J. Warylewski, *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 2012, s. 322.

dyscyplinarną²⁰. Odpowiedzialność dyscyplinarna jest określona w poszczególnych ustawach dotyczących ustroju danej grupy zawodowej, dla której oczywiście taka odpowiedzialność jest przewidziana.

Niektóre przepisy wprost wymieniają winę jako przesłankę odpowiedzialności dyscyplinarnej, jak na przykład w przypadku policjantów. Art. 132 ust. 1 ustawy o Policji, wskazuje wprost na przesłankę winy definiując jednocześnie postacie winy. Inne przepisy wskazują na przesłankę winy, odsyłając wprost do przepisów rozdziałów I-III ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny. Przykładem takiego rozwiązania legislacyjnego jest art. 222 ustawy z dnia 22 marca 2018r. o komornikach sądowych²¹, zgodnie z którym komornik odpowiada dyscyplinarnie za zawinione działania lub zaniechania (przewinienia dyscyplinarne) określone w tym przepisie.

Kolejnym rozwiązaniem przyjętym przez ustawodawcę jest powołanie się na zawinienie, bez jej określenia czy odesłania ustawowego. Taka konstrukcja została przewidziana dla odpowiedzialności dyscyplinarnej architektów i inżynierów budownictwa. Zgodnie z art. 45 ust. 1 ustawy z dnia 15 grudnia 2000r. o samorządach zawodowych architektów oraz inżynierów budownictwa²², członek izby wspomnianych zawodów podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej za zawinione naruszenie obowiązków.

Ustawodawca określając stronę podmiotową odpowiedzialności dyscyplinarnej posługuje się przepisami, które wprost nie wskazują, że odpowiedzialność ta jest oparta na zasadzie winy, ale nakazują uwzględnić stopień winy przy wymiarze rodzaju i wysokości kary dyscyplinarnej. Dla przykładu wskazać można art. 84 ust. 1 ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy²³, zgodnie z którym Komisja dyscyplinarna wymierza karę biorąc pod uwagę stopień winy, szkodliwość społeczną i skutki przewinienia, a także zachowanie się obwinionego przed i po popełnieniu przewinienia.

Wreszcie mamy grupy zawodowe, dla której w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej ustawodawca milczy na temat zawinienia. Wśród nich są także i nauczyciele. Jednak orzecznictwo sądów apelacyjnych w tym zakresie tj. w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli nie pomija tego zagadnienia. Dla przykładu, kwestii zawinienia przy

²⁰ Zob. W. Sanetra, *Wina w odpowiedzialności pracowniczej*, Warszawa-Wrocław, 1975, s. 97 i n.

²¹ Tj. Dz.U. 2022r., poz. 1168.

²² Tj. Dz.U. 2019r., poz. 1117.

²³ Tj. Dz.U. 2022r., poz. 1614.

odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli wiele miejsca poświęcił Sąd Apelacyjny w Szczecinie w swoim wyroku z dnia 24 czerwca 2020r., sygn.. akt III APo 1/20²⁴. W wyroku tym Sąd Apelacyjny w Szczecinie wskazał, że przypisanie nauczycielowi odpowiedzialności za wypadek prowadzący do uszczerbku na zdrowiu ucznia – czyli za naruszenie ustawowego obowiązku polegającego na rzetelnym realizowaniu zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę (art. 6 ust. 1 *in fine* ustawy z 1982 r. Karta Nauczyciela) – wymaga udowodnienia przez Rzecznika dyscyplinarnego zawinionego/świadomego działania nauczyciela prowadzącego do takiego skutku.

W uzasadnieniu swojego wyroku Sąd Apelacyjny w Szczecinie wskazał, że w utrwalonej doktrynie prawa karnego działanie zawinione może przejawiać się w postaci winy umyślnej lub nieumyślnej, a wina nieumyślna w postaci zamiaru ewentualnego lub lekkomyślności²⁵. W omawianej sprawie sąd wskazał, że w sytuacji, gdy uczeń powierzony opiece nauczyciela ulega nieszczęśliwemu wypadkowi, którego opiekun nie był w stanie przewidzieć, nawet przy dołożeniu najwyższej staranności, to nie możemy przypisać nauczycielowi winy za taki wypadek, nawet w najłżejszej postaci – lekkomyślności²⁶. Brak możliwości przypisania nauczycielowi winy zwalnia nauczyciela z odpowiedzialności dyscyplinarnej. W rozpoznawanej sprawie Sąd Apelacyjny w Szczecinie wskazał, że nauczyciel nawet przy zachowaniu wszelkich reguł ostrożności i wykazując się daleko idącą przewidywalnością nie był w stanie przewidzieć, że jeden z uczestników wycieczki ulegnie wypadkowi.

Pomijając fakt, że Sąd Apelacyjny w Szczecinie myli pojęcia właściwe dla nauki prawa karnego, zaliczając zamiar ewentualny do winy nieumyślnej, to jednak jest to ważne stanowisko w kierunku upodmiotowienia odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli. Odpowiedzialność dyscyplinarna tej grupy zawodowej, mimo braku wyraźnego określenia w ustawie – jest oparta na zasadzie winy.

²⁴ Lex nr 3112530. Na zawinione zachowanie stanowiące delikt dyscyplinarny zwrócił uwagę także Sąd Apelacyjny w Katowicach w powołanym już wyroku z dnia 25 stycznia 2019r. w sprawie do sygnatury III APa 59/18, choć uzasadnienie tego twierdzenia jest zdecydowanie bardziej lakoniczne.

²⁵ Wskazany podział na winę umyślną i nieumyślną stanowi oczywiste pomieszczenie terminologiczne, bowiem zamiar ewentualny jest przypisany do umyślności, jednak jest to po pierwsze cytata orzeczenia, a po drugie – ważniejsze jest samo wskazanie na konieczność istnienia, a także wykazania strony podmiotowej obwinionego.

²⁶ Najprawdopodobniej Sąd Apelacyjny miał tutaj na myśli niedbalstwo, zob. art. 9 § 2 *in fine* Kodeksu karnego.

Wnioski

Karta Nauczyciela nie zawiera definicji legalnej pojęcia zachowań uchybiających godności zawodu. Pod ogólne sformułowanie „uchybień godności zawodu nauczyciela” można podciągnąć wiele stanów faktycznych. To również okazja do szerokiej wykładni przepisów dotyczących deliktu dyscyplinarnego, w dodatku przez komisje dyscyplinarne, które nie należą do władzy sądowniczej. Buforem bezpieczeństwa w tym zakresie jest kontrola orzeczeń komisji dyscyplinarnej drugiego stopnia przez sądy apelacyjne. Przegląd orzecznictwa tych sądów, mimo, że orzeczeń nie jest wiele, pozwala na sformułowanie pewnych wniosków natury ogólnej.

Po pierwsze, uchybień godności zawodu nauczyciela to zachowania przynoszące ujmę randze tego zawodu i funkcji pełnionej w społeczeństwie. Uchybienie godności zawodu nauczyciela to zatem naruszenie obowiązku godnego zachowania. Pojęcie to wiąże się z wzorcem postępowania nauczyciela, wynikającym z przepisów prawa, norm etyki zawodowej i innych norm moralnych. Zachowanie sprzeczne z tym wzorcem można zakwalifikować jako zachowanie bezprawne.

Po drugie, pomiędzy zachowaniem nauczyciela a skutkiem musi zaistnieć związek przyczynowy. Chociaż zagadnienie skutku i związku przyczynowego jest nader trudne w nauce prawa karnego, oraz zagadnienia te muszą być odpowiednio przeniesione na grunt odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli, to przyjęcie tego związku jest ważną gwarancją prawa materialnego.

Należy w końcu zauważyć, że orzecznictwo sądów apelacyjnych w sprawach dotyczących odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli wyraźnie wskazuje, że odpowiedzialność ta jest oparta na zasadzie winy. Takie stwierdzenie powinno być przyczynkiem do podjęcia dyskusji, w jaki sposób rozumieć winę na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli i jaką winna mieć ona postać.

Należy podkreślić, że przedstawione wyroki sądów apelacyjnych w sprawach dotyczących odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli stanowią orzeczenia dające nauczycielom gwarancje nie tylko na gruncie przepisów prawa materialnego, ale również gwarancje procesowe. Winny być także przyczynkiem do podjęcia dalszych dyskusji w omawianym zakresie, która znajdzie swoje odzwierciedlenie w utrwalonej praktyce orzeczniczej.

Bibliografia

Akty prawne:

1. Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1997r., Nr 78, poz. 483.
2. Ustawa z dnia 17 listopada 1964r. Kodeks postępowania cywilnego, tj. Dz.U. z 2022r., poz. 1805.
3. Ustawa z dnia 20 maja 1971r. Kodeks wykroczeń, tj. Dz.U. z 2022r., poz. 2151.
4. Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela, tj. Dz.U. z 2021r., poz. 1762.
5. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990r. o Policji, tj. Dz.U. z 2021r., poz. 1882.
6. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, tj. Dz.U. z 2022r., poz. 1138.
7. Ustawa z dnia 15 grudnia 2000r. o samorządach zawodowych architektów oraz inżynierów budownictwa, tj. Dz.U. 2019r., poz. 1117.
8. Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, tj. Dz.U. z 2022r., poz. 329.
9. Ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy, tj. Dz.U. 2022r., poz. 1614.
10. Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe, tj. Dz.U. z 2021r., poz. 1082.
11. Ustawa z dnia 22 marca 2018r. o komornikach sądowych, tj. Dz.U. 2022r., poz. 1168.

Orzeczenia

1. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 8 grudnia 1998 r., K 41/97, OTK z 1998r., Nr 7, poz. 117.
2. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 listopada 2003 r., sygn. SK 22/02, OTK-A 2003 Nr 9, poz. 97.
3. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 września 2008 r., sygn. K 35/06, OTK-A 2008 Nr 7, poz. 120.
4. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 25 stycznia 2019r. w sprawie do sygnatury III APa 59/18, Lex nr 2630493.
5. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 19 lipca 2018r. w sprawie III APo 5/18, Lex nr 2549677.
6. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 19 grudnia 2018r., sygn.. III APo 17/18, Lex nr 2695049.

7. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 24 czerwca 2020r., sygn.. akt III APo 1/20, Lex nr 3112530.

Opracowania naukowe

1. Bojarski M., Giezek J., Sienkiewicz Z., *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2012.
2. Ereciński T., Gudowski J., Iwulski J., *Komentarz do ustawy prawo o ustroju sądów powszechnych i ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa*, Warszawa 2002.
3. Kopeć M., *Zwyczaj jako okoliczność wyłączająca przestępność czynu w polskim prawie karnym*, Lublin 2015.
4. Kubiak J.R., Kubiak J., *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów*, PS 1994, nr 4.
5. Piórkowska-Fliegier J., *Skutek czynu zabronionego w polskim prawie karnym*, Lublin 2019.
6. Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2013.
7. Sanetra W., *Wina w odpowiedzialności pracowniczej*, Warszawa-Wrocław, 1975.
8. Tarapata S., *Przypisanie sprawstwa skutku w sensie dynamicznym w polskim prawie karnym*, Kraków 2019.
9. Warylewski J., *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 2012.
10. Zoll A., *Czy jest uzasadnione wyróżnienie pierwotnej i wtórnej legalności?* (w:) red. A. Chodu, S. Czepita, *W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa Profesora Macieja Zielińskiego*, Szczecin 2010.

dr Adam Tokarski²⁷

Cudzoziemcy a wybrane prawa i wolności człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r.²⁸

Wstęp

Każdego roku miliony osób zmuszonych zostaje do porzucenia swojego dotychczasowego miejsca zamieszkania, aby stać się uchodźcami. Ten powtarzający się wielki ludzki dramat od dziesiętności lat jest przedmiotem regulacji zarówno prawa międzynarodowego, jak ustawodawstw krajowych. Akt prawny o podstawowym znaczeniu dla rozpatrywanego zagadnienia – Konwencja genewska o statusie uchodźców z dnia 28 lipca 1951 roku²⁹ stwierdza, że uchodźcą jest m.in. osoba, która na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa, albo która nie ma żadnego obywatelstwa i znajdując się na skutek podobnych zdarzeń, poza państwem swojego dawnego stałego zamieszkania nie może lub nie chce z powodu tych obaw powrócić do tego państwa³⁰.

Celem niniejszego opracowania jest natomiast odpowiedź na pytanie w jaki sposób kwestia uchodźstwa jest regulowana przez polską Konstytucję z 1997 r.³¹ Niniejszy artykuł to

²⁷ Adiunkt w Katedrze Prawa Konstytucyjnego i Nauk o Polityce Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Radomskiego im. Kazimierza Pułaskiego. ORCID ID: 0000-0001-9675-260X, E-mail: a.tokarski@urad.edu.pl

²⁸ Niniejszy artykuł jest rozwinięciem referatu wygłoszonego w ramach II Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Uchodźcy w polityce państw Europy Środkowo-Wschodniej i Azji Centralnej Polityka – prawo – bezpieczeństwo – gospodarka” zorganizowanej w Uniwersytecie w Siedlcach 26 października 2023 r.

²⁹ Dz. U. z 1991 r. Nr 119.

³⁰ Patrz więcej : A.Adebayo, *The legal regime for the protection of asylum seekers and refugees: An overview of the Geneva Convention 1951*, Nnamdi Azikiwe University Journal of International Law, 2015, 6, s. 83-91, T. Clark, F. Crepeau, *Mainstreaming Refugee Rights. The 1951 Refugee Convention and International Human Rights Law*, Netherlands Quarterly of Human Rights, 1999, 17 (4), s. 389-410.

³¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 ze zm.).

jednak również próba spojrzenia na problematykę migracji z szerszej, niż ta wyznaczona wyłącznie przez art. 56 Konstytucji RP, perspektywy konstytucyjnej. Uzasadnieniem podjęcia tej tematyki jest fakt, że Polska w coraz większym stopniu zmuszona jest mierzyć się z problemem migracji, co jednocześnie rodzi potrzebę pilnego określenia reguł zgodnego z normami konstytucyjnymi postępowania organów państwowych wobec uchodźców oraz osób ubiegających się o uzyskanie tego statusu. Cel badawczy zrealizowany zostanie w oparciu o metodę dogmatyczno-formalną. Autor dokona analizy obecnie obowiązującej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. W pracy pojawią się również odwołania do przepisów ustaw zwykłych regulujących sytuację cudzoziemców przebywających na terytorium Polski.

2. Prawo azylu i status uchodźcy w Konstytucji RP z 1997 r.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. w art. 56 ust. 2 stanowi, że cudzoziemcowi, który w Rzeczypospolitej Polskiej poszukuje ochrony przed prześladowaniem może być przyznany status uchodźcy zgodnie z wiążącymi Polskę umowami międzynarodowymi. Redakcja przepisu art. 56 ust. 2 Konstytucji pozwala zatem stwierdzić, że możliwość uzyskania statusu uchodźcy jest uprawnieniem konstytucyjnym, którego szczególny charakter przejawia się w tym, że mogą je nabyć wyłącznie cudzoziemcy i bezpaństwowcy³². W myśl regulacji polskiej ustawy zasadniczej z 1997 r. przyznanie statusu uchodźcy ma chronić przed prześladowaniami, co niewątpliwie jest zgodne z przytoczoną we wstępie tego opracowania definicją zawartą w Konwencji z 28.07.1951 r. W przeciwieństwie do wspomnianej Konwencji, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. nie dookreśla jednak bliżej czym są „prześladowania” i nie wymienia – choćby w ograniczonym zakresie – przyczyn, które mogą powodować ich wystąpienie. W polskiej doktrynie prawa konstytucyjnego przyjęto zatem szerokie rozumienie tego terminu uznając, że obejmuje on prześladowania polityczne, religijne, ideologiczne, kulturowe, etniczne i narodowościowe. Te prześladowania mogą wiązać się z przemocą fizyczną, ale ich przejawem mogą być również przemoc psychiczna czy ekonomiczna.

Konstytucja nie określa także, jaki podmiot może być sprawcą prześladowań. Przyjmuje się jednak, że mogą to być przede wszystkim organy i funkcjonariusze państwa zamieszkania cudzoziemca. Sprawcą prześladowań może być również państwo pobytu cudzoziemca lub

³² P. Sarnecki, *Komentarz do art. 56 Konstytucji RP [w:] L. Garlicki (red.), Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. III, 2003, s. 1.

podmiot prywatny³³. W świetle obecnych wydarzeń na granicy polsko-białoruskiej podkreślić należy, że sprawcą prześladowań może być państwo organizujące przepływ migrantów, pełniące jednocześnie rolę państwa tranzytowego.

Pewne wątpliwości w polskiej nauce prawa konstytucyjnego wywołuje użyte w art. 56 Konstytucji sformułowanie „może być przyznany status uchodźcy”, które sprzyja interpretacji zakładającej zupełnie uznaniowy charakter tej instytucji i możliwość odmówienia nadania statusu uchodźcy nawet osobie spełniającej przesłanki prawne. Pogląd ten jest jednak błędny, ponieważ przyznanie statusu uchodźcy musi być zgodne z wiążącymi Rzeczpospolitą Polską umowami międzynarodowymi (art.9 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej), a zaznaczyć należy, że Konwencja genewska z 1951 r. nie dopuszcza uznaniowości w procedurze nadawania statusu uchodźcy³⁴. Nabycie statusu uchodźcy oznacza, że cudzoziemiec może przez oznaczony czas zamieszkiwać na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Uzyskanie statusu uchodźcy nie chroni cudzoziemca przed ekstradycją³⁵.

Od statusu uchodźcy odróżnić należy prawo azylu regulowane przez art. 56 ust.1 Konstytucji Rzeczypospolitej z 1997 r. Odmienne niż w przypadku statusu uchodźcy, Konstytucja z 1997 r. zupełnie nie określa przesłanek przyznania azylu, stwierdzając jedynie, że cudzoziemiec może korzystać z prawa azylu na zasadach określonych w ustawie. Podkreślić należy jednak, że mimo tej lakonicznej regulacji konstytucyjnej, niedopuszczalna jest pełna dowolność regulowania przez polskiego ustawodawcy kwestii związanych z azylem, ponieważ muszą być uwzględnione w tym zakresie wiążące Polskę umowy międzynarodowe. Tradycyjnie prawo azylu łączone jest z ochroną osób ściganych za działalność polityczną³⁶, z wyłączeniem działalności terrorystycznej. Takie ujęcie jest jednak krytykowane jako nadmiernie utrudnienie uzyskania prawa azylu dla osób ściganych z przyczyn innych niż polityczne³⁷. W przeciwieństwie do uchodźcy, osoba, która uzyskała azyl ma prawo do stałego pobytu na terenie Rzeczypospolitej, ma prawo wjazdu na teren Polski oraz prawo osiedlenia się

³³M. Florczak-Wątor, *Komentarz do art. 56 Konstytucji RP* [w:] P. Tuleja (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 193.

³⁴B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz.*, Warszawa 2009, s. 288. B. Banaszak przywołuje także pogląd R. Hausera. Patrz: R. Hauser, *Wystąpienie z okazji dziesiątej rocznicy przystąpienia polski do Konwencji Genewskiej*, [w:] *Ochrona uchodźców. Dziesiąta rocznica przystąpienia Polski do Konwencji Genewskiej*, Warszawa 2002, s. 31-32.

³⁵B. Nita-Światłowska, *Komentarz do art. 56*, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016, SIP Legalis, Lb. 87.

³⁶W. Skrzydło, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2013, s. 67.

³⁷B. Nita-Światłowska, *Komentarz do art. 56*, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016, SIP Legalis, Lb. 88.

w Polsce. Azyl ogranicza również dopuszczalność ekstradycji³⁸. Specyficzną cechą uprawnień gwarantowanych przez art. 56 Konstytucji RP jest wyłączenie ich ochrony w drodze skargi konstytucyjnej (art. 79 ust. 2). To wyłączenie, choć osłabia ochronę tych praw, nie oznacza jednak, że regulacje rangi ustawowej odnoszące się do statusu uchodźcy i prawa azylu nie mogą być przedmiotem prewencyjnej albo następczej kontroli realizowanej przez Trybunał Konstytucyjny na wniosek uprawnionych organów³⁹. Ponadto wyraźnie zaznaczyć należy, że wszelkie ograniczenia prawa do statusu uchodźcy oraz prawa azylu jako praw konstytucyjnych mogą – zgodnie z art. 31 ust. 3 - być ustawiane wyłącznie w ustawie i „tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia, moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw”⁴⁰.

3. Najważniejsze wolności i prawa osobiste migrantów w świetle Konstytucji RP z 1997 r.

Problematyka migracji w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej jest zazwyczaj analizowana wyłącznie w kontekście omówionego art. 56, co łatwo może doprowadzić do daleko idących uproszczeń i nadużyć względem cudzoziemców przebywających w Polsce. Stąd też zasadnym jest – w mojej opinii – podkreślenie, że nie jest on jedynym przepisem dotyczącym praw i wolności cudzoziemców na gruncie polskiej ustawy zasadniczej. Nie jest on również najważniejszym przepisem określającym prawa i wolności cudzoziemców na terytorium Polski. Według mnie dla problematyki uchodźstwa rudymenarne znaczenie ma jednak przepis art. 37 Konstytucji RP, który stanowi, że kto znajduje się pod władzą Rzeczypospolitej Polskiej, korzysta z wolności i praw zapewnionych w Konstytucji. Przy czym przyjmuje się, że podmiotami podlegającymi władzy Rzeczypospolitej Polskiej w pełnym zakresie są wszystkie osoby fizyczne, zarówno obywatele, jak i cudzoziemcy oraz bezpaństwowcy, którzy znajdują się terytorium Rzeczypospolitej. Zgodnie ze sformułowaną w literaturze zasadą adekwatności, podmiotom tym przysługują prawa konstytucyjne wyznaczające granicę działań władczych państwa⁴¹. Granice dopuszczalnych władczych działań państwa polskiego wobec uchodźców limitowane są przede wszystkim normami

³⁸Tamże, Lb. 49.

³⁹M. Florczak-Wątor, *Komentarz do art. 56 Konstytucji RP...*, s. 264.

⁴⁰Wyrok TK z dnia 24 marca 2003 r. sygn. akt P 14/01.

⁴¹ K. Wojtyczek, „Pod władzą Rzeczypospolitej” – uwagi o artykule 37 Konstytucji RP, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, 2023, nr 4, s. 21-22.

konstytucyjnymi określającymi prawa i wolności osobiste. Dla rozważań zmierzających do określenia katalogu tych praw punktem wyjścia powinno być odwołanie do art. 30, który za źródło, a wręcz prazródło⁴² wszystkich praw i wolności konstytucyjnych uznaje godność. W kontekście tematyki niniejszego opracowania istotnym jest, że godność osobowa to cecha absolutnie każdego człowieka, niezależnie od jego pochodzenia, wyznania, czy nawet postępowania. Posiadanie godności nie jest zatem zależne od decyzji lub uznania władz jakiegokolwiek państwa czy organizacji międzynarodowej. Oczywistą konsekwencją takiego rozumienia godności jest stwierdzenie, że poszanowanie godności osobowej nie jest w najmniejszym stopniu uzależnione od legalności pobytu danej osoby na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Podstawowym prawem, warunkującym korzystanie z innych konstytucyjnych praw i wolności, które przysługuje każdemu człowiekowi znajdującemu się zarówno legalnie, jak i nielegalnie na terytorium Rzeczypospolitej jest prawna ochrona życia. Choć obecnie rozważania dotyczące prawa do prawnej ochrony życia ogniskują się głównie wokół kwestii dopuszczalności aborcji, eutanazji i - coraz rzadziej - możliwości przywrócenia kary śmierci, zasadnym jest odniesienie art. 38 Konstytucji RP z 1997 r. także do sytuacji migrantów. Mimo, iż w demokratycznym państwie prawnym absolutnie oczywistym jest negatywny aspekt tego prawa, czyli zakaz pozbawiania człowieka życia, to podkreślenia wymaga fakt, że każdy człowiek, niezależnie od legalności jego pobytu na terenie Rzeczypospolitej, korzysta z prawa do ochrony życia także w aspekcie pozytywnym⁴³. Oznacza to, że organy państwa mają obowiązek zapobiegania zagrożeniom życia każdego człowieka powodowanych działaniami innych osób, ale również działaniami czynników atmosferycznych, chorób, urazów, czy wreszcie bardzo trudnych warunków bytowych, na które często narażeni są migranci.

Z godnością człowieka ściśle związane jest prawo do humanitarnego traktowania. Art. 40 Konstytucji Rzeczypospolitej z 1997 r. stanowi, że nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Użycie przez ustojodawcę słowa „nikt” do określenia kręgu podmiotów podlegających ochronie na mocy tego przepisu i jego ścisły związek z godnością osoby ludzkiej, prowadzi do stwierdzenia, że Konstytucja nakazuje stosować go do każdego człowieka pozostającego pod władzą

⁴² J.J Mrozek, *Godność osoby ludzkiej jako źródło praw człowieka i obywatela*, „Civitas et lex” 2014, nr 1, s.41. Patrz także: M. Safjan, *Refleksje wokół konstytucyjnych uwarunkowań rozwoju ochrony dóbr osobistych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2002, nr 1, s. 226–227.

⁴³ M. Florczak-Wątor, *Komentarz do art. 38 Konstytucji RP [w:] P. Tuleja, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 133.

Rzeczypospolitej. Oznacza to, że nawet osoba pozostająca nielegalnie na terenie Polski ma być traktowana w sposób humanitarny, co oznacza, że nie może być jej zadawany ból, powodowana krzywda oraz że nie można jej dręczyć fizycznie i psychicznie poprzez potęgowanie jej strachu czy poczucia zagrożenia. Zgodnie z ugruntowanymi poglądami doktryny nie jest z istotne w tym wypadku z jakiej przyczyny wynikają te działania. Konstytucyjny zakaz niehumanitarnego traktowania obejmuje bowiem zarówno zachowania motywowane nienawiścią rasową, sadyzmem, czy brakiem profesjonalizmu w trakcie podejmowanych czynności, jak również działania, ukierunkowane na zmuszenie do określonych zachowań, czy wydobywanie jakichś informacji (tortury)⁴⁴. Stanowczo podkreślić należy, że okrutne, niehumanitarne lub poniżające traktowanie migrantów przez funkcjonariuszy publicznych nie może być sposobem na zniechęcenie ich do pozostania na terenie Polski. Ze ścisłego związku zakazu stosowania tortur i okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania i karania z godnością osoby ludzkiej wynika jego bezwzględny charakter. Oznacza to, że zakaz ten ma charakter absolutny i polskiej ustawie zasadniczej z 1997 r. nie są znane żadne wyjątki dopuszczające jego zniesienie lub choćby tylko częściowe ograniczenie jego stosowania. A zatem wyłączona jest wobec tego zakazu możliwość zastosowania zasady proporcjonalności określonej w art. 31 ust. 3 Konstytucji. Wynika z tego, że okrutne, niehumanitarne i poniżające traktowanie migrantów nie może być uzasadniane np. względami bezpieczeństwa państwa. Pogląd ten zgodny jest również z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w którym stwierdzono, że bezwzględnie zakazane jest stosowanie tortur, poniżanie lub niehumanitarne traktowanie nawet w „najtrudniejszych okolicznościach” takich jak walka z terroryzmem czy przestępczością⁴⁵, czyli zjawiskami stereotypowo kojarzonymi z migracją i wykorzystywanymi przez to nader chętnie do usprawiedliwiania nadużyć względem osób zmuszonych do opuszczenia swoich ojczyzn.

Zakaz stosowania tortur określony przez art. 40 Konstytucji zobowiązuje również do ochrony osób, które znalazły się na terytorium Rzeczypospolitej, a na terenie innego państwa mogą być zagrożone torturami lub okrutnym, niehumanitarnym traktowaniem. Oznacza to, że w takiej sytuacji niedopuszczalnym jest wydalenie z terytorium Polski osoby, co do której zachodzi choćby tylko samo prawdopodobieństwo, że jest ona narażona na niehumanitarne, poniżające

⁴⁴ M. Królikowski, K. Szczucki, *Komentarz do art. 40*, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016, SIP Legalis, Nb.38.

⁴⁵ Wyrok ETPC z: 4.7.2006 r. w spr. *Ramirez Sanchez przeciwko Francji*, skarga nr. 59450/00, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76169> (dostęp z dn. 13.02.2025 r.).

traktowanie lub okrutną karę⁴⁶.

Dla ochrony praw migrantów przebywających na terytorium Rzeczypospolitej istotne znaczenie ma również przepis art. 41 Konstytucji RP zapewniające każdemu - niezależnie od legalności jego pobytu - ochronę nietykalności i wolności osobistej. W świetle przytoczonego przepisu obowiązkiem władzy publicznych jest jednakowe poszanowanie nietykalności obywateli, cudzoziemców i bezpaństwowców nawet w sytuacji pozbawienia ich wolności osobistej⁴⁷. Ustawa z 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach⁴⁸ określa zatem, że w zakresie nieuregulowanym w jej przepisach, do zatrzymania cudzoziemca stosuje się przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2024 r. poz. 37).

Stanowczo podkreślić należy, że nawet nielegalny pobyt na terenie Rzeczypospolitej nie zwalnia organów władzy publicznej ze stosowania konstytucyjnych standardów dopuszczalności pozbawienia wolności. Pozbawienie wolności także i w wypadku tej kategorii osób wymaga zatem podstawy ustawowej⁴⁹. Ponadto o pozbawieniu wolności orzec może wyłącznie sąd, a w razie zatrzymania nie na podstawie wyroku sądowego, każdy pozbawiony wolności ma prawo odwołania się do sądu w celu niezwłocznego ustalenia legalności tego zatrzymania. W świetle ustawy o cudzoziemcach z pozbawieniem wolności wiąże się przede wszystkim umieszczenie cudzoziemca w strzeżonym ośrodku (art. 398a). Jako, że omawianie wszystkich ustawowych przesłanek uzasadniających umieszczenie w strzeżonym ośrodku znacznie przekroczyłoby zakres niniejszego opracowania poprzestać należy jedynie na stwierdzeniu, że takie działanie dopuszczalne jest generalnie w sytuacji konieczności zabezpieczenia realizacji zobowiązania cudzoziemca do opuszczenia terytorium RP.

W świetle omawianej ustawy kolejną dopuszczalną formą pozbawienia wolności jest areszt. Osadzenie cudzoziemca w areszcie jest dopuszczalne, gdy istnieje ryzyko, że cudzoziemiec nie podporządkuje się zasadom pobytu obowiązującym w strzeżonym ośrodku (art. 399). Realizując konstytucyjną normę stanowiącą o wyłącznej kompetencji sądu

⁴⁶A. Rzepliński, K. Wilamowski (red.), *Zapobieganie torturom w instytucjach izolacyjnych Europy Centralnej i Wschodniej Wybrane Zagadnienia*, Warszawa 2006, s.22. Art. 348 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. 2013 poz. 1650) stanowi, że cudzoziemcowi udziela się zgody na pobyt ze względów humanitarnych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli zobowiązanie go do powrotu mogłoby zagrażać jego życiu, zdrowiu wolności i bezpieczeństwa osobistego lub mógłby on zostać poddany torturom albo nieludzkemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu lub mógłby być zmuszony do pracy. W świetle poczynionych ustaleń dotyczących art. 40 Konstytucji uznać należy, że udzielenie takiej zgody w sytuacji choćby samego prawdopodobieństwa zaistnienia okoliczności wskazanych w przytoczonym przepisie ustawy jest obowiązkiem władz publicznych.

⁴⁷M. Florczak-Wątor, *Komentarz do art. 38 Konstytucji RP...*, s. 147.

⁴⁸Dz. U. 2013 poz. 1650.

⁴⁹Taką podstawę ustawową stanowi przede wszystkim art. 394 ustawy z 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach.

w zakresie orzekania w przedmiocie pozbawienia wolności ustawa stanowi, że postanowienie o umieszczeniu cudzoziemca w strzeżonym ośrodku lub o zastosowaniu wobec niego aresztu wydaje na wniosek Straży Granicznej sąd rejonowy właściwy ze względu na miejsce aktualnego pobytu cudzoziemca po jego wysłuchaniu. Respektując konstytucyjną zasadę prawnej ochrony życia i nakaz humanitarnego traktowania ustawa wyłącza możliwość umieszczenia cudzoziemca w strzeżonym ośrodku lub zastosowania aresztu, jeżeli mogłoby to spowodować niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia cudzoziemca lub stan psychofizyczny cudzoziemca może uzasadniać domniemanie, że cudzoziemiec był poddany przemocy (art. 400). Wobec cudzoziemców - niezależnie od legalności ich pobytu na terytorium – bezwzględnie zachowane muszą być również konstytucyjne gwarancje odnoszące się do praw osób zatrzymanych ustanowione przez art. 41 ust. 3 Konstytucji RP. Cudzoziemiec powinien zatem niezwłocznie zostać poinformowany o przyczynach jego zatrzymania. Szczególne znaczenie w odniesieniu do cudzoziemców ma konstytucyjny wymóg, aby informacja o przyczynach zatrzymania była przekazana w sposób zrozumiały. Odstępstwa od tego wymogu nie są dopuszczalne i nie mogą być usprawiedliwiane np. tym, że cudzoziemiec porozumiewa się wyłącznie w obcym, często bardzo egzotycznym języku. Zdaje się, że wobec niemożliwości skorzystania w takiej sytuacji z usług tłumacza, biorąc pod uwagę postępujące zaawansowanie funkcji tłumaczenia tekstów przez aplikacje komputerowe (przede wszystkim oparte na AI), obowiązek przedstawienie przyczyn zatrzymania może wyjątkowo zostać zrealizowany w formie pisemnej z wykorzystaniem stosownego oprogramowania. W sposób rygorystyczny przestrzegane powinny być również granice czasowe zatrzymania. Art. 394 ust. 5, w zgodzie z regulacjami zawartymi w przepisie art. 41 ust. 3 Konstytucji RP, stanowi, iż zatrzymanego cudzoziemca zwalnia się jeżeli w ciągu 48 godzin od chwili zatrzymania nie został przekazany do dyspozycji sądu i jednocześnie nie został złożony wniosek o umieszczenie go w strzeżonym ośrodku albo o zastosowanie wobec niego aresztu dla cudzoziemców lub jeżeli w ciągu 24 godzin od chwili przekazania do dyspozycji sądu nie doręczono mu postanowienia o umieszczeniu w strzeżonym ośrodku albo o zastosowaniu wobec niego aresztu dla cudzoziemców.

4. Szczególna ochrona dzieci i rodzin migrantów w ujęciu Konstytucji RP z 1997 r.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. stanowi w art. 18, że małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną

i opieką Rzeczypospolitej Polskiej. Doktryna prawa konstytucyjnego podkreśla że obowiązki władz publicznych wypływające z art. 18 odnoszą się do każdego małżeństwa i każdej rodziny na terytorium RP. Z całą pewnością obejmują one także rodziny cudzoziemców⁵⁰, niezależnie od legalności ich pobytu na terenie Polski. Oznacza to, że – zgodnie z orzecznictwem TK – obowiązkiem ustawodawcy jest podejmowanie takich działań, które "umacniają więzi między osobami tworzącymi rodzinę, a zwłaszcza więzi istniejące między rodzicami i dziećmi oraz między małżonkami"⁵¹. W odniesieniu do trudnych sytuacji w jakich często znajdują się migranci, zwłaszcza ci którzy przebywają na terenie Polski nielegalnie, zauważyć należy, że podstawowym celem ustawodawcy powinno być nie tyle umacnianie więzi cudzoziemskich rodzin, ale raczej przyjęcie rozwiązań, które przeciwdziałają podstawowym zagrożeniom dla spójności rodziny, jak np. długotrwała rozłąka. Realizując normę wynikającą z przepisu art. 18 ustawy zasadniczej ustawodawca w ustawie 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach przewidział m.in., że cudzoziemcowi umieszczonemu w strzeżonym ośrodku wraz z członkami jego rodziny lub z małoletnim pozostającym pod jego opieką zapewnia się wspólny pokój dla cudzoziemców, a cudzoziemców, którzy oświadczą, że są osobami sobie najbliższymi, umieszcza się - na ich pisemny wniosek - w miarę możliwości w jednym pokoju dla cudzoziemców (art. 414 ust. 3 i 5). Szczególnej ochrona macierzyństwa czynią zadość m.in. przepisy ograniczające możliwość umieszczania kobiet w ciąży w areszcie dla cudzoziemców (art. 405).

W Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. ustrojodawca doniosłą wagę przywiązuje do praw dzieci⁵². Bez cienia wątpliwości stwierdzić należy, że ustawa zasadnicza w art. 72 odnosi się do praw wszystkich dzieci, niezależnie od pochodzenia i statusu prawnego na terytorium Rzeczypospolitej. Konstytucja Rzeczypospolitej stwierdza, że każdy, a więc także cudzoziemiec i bezpaństwowiec ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. Źródłem tych zagrożeń dobrostanu dziecka -cudzoziemca może być działanie obywateli polskich, w tym funkcjonariuszy publicznych, ale także innych cudzoziemców. Oznacza to, że organy władzy publicznej mają obowiązek chronić dzieci cudzoziemców także w sytuacjach, gdy zagrożenie ich praw wynika z negatywnych zjawisk wynikających z relacji w społecznościach migrantów, także tych uwarunkowanych tradycją, religią, czy odmiennościami kulturowymi dotyczącymi

⁵⁰ B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012, s.122.

⁵¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 18 maja 2005 r. (sygn. K 16/04).

⁵² Więcej patrz: J. Blicharz, *Ochrona praw dziecka na tle Konstytucji RP z 1997 r. - ramy normatywne*, 2021, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji”, nr 127, s. 15- 18.

postrzegania dzieci. Ponadto organy władzy publicznej mają obowiązek zapewnić opiekę i pomoc dziecku, także przebywającemu w Polsce nielegalnie, gdy pozbawione jest ono opieki rodzicielskiej. Wobec dziecka-cudzoziemca obowiązującym jest również przepis art. 72 ust. 3 Konstytucji stanowiący, iż w toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka.

Kończąc omawianie wybranych praw i wolności człowieka określonych przez Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. odnieść należy się także do mechanizmów ich ochrony. Podstawowe znaczenie dla ochrony praw i wolności cudzoziemców i bezpaństwowców przebywających na terenie Polski jest zagwarantowane w art. 45 obowiązującej ustawy zasadniczej prawo do sądu spełniającego wymóg właściwości, niezależności, bezstronności i niezawisłości. Podkreślić należy, że cudzoziemcom i bezpaństwowcom przysługuje także prawo wniesienia skargi konstytucyjnej na mocy art. 79 Konstytucji⁵³. Omówione już wyłączenie dopuszczalności skargi konstytucyjnej w zakresie praw określonych w art. 56 Konstytucji w żadnym wypadku nie może być zatem odnoszone do pozostałych konstytucyjnych praw i wolności przysługujących cudzoziemcom i bezpaństwowcom.

Istotną rolę w zakresie ochrony praw i wolności migrantów pełni również Rzecznik Praw Obywatelskich. Wbrew nazwie przyjętej przez ustrojodawcę dla polskiego ombudsmána, zadaniem Rzecznika Praw Obywatelskich, oprócz obrony praw i wolności obywateli Rzeczypospolitej, jest stanie na straży przestrzegania praw człowieka (art. 208 Konstytucji RP). Co więcej, podobnie jak w innych krajach postsocjalistycznych, to właśnie ochrona praw człowieka uważana jest za podstawowe zadanie i główne uzasadnienie funkcjonowania Rzecznika Praw Obywatelskich w systemie ustrojowym Polski⁵⁴.

Zakończenie

Powyższe ustalenia pozwalają przyjąć, że problematyka migracji powinna być rozpatrywana z uwzględnieniem przynależnej każdemu człowiekowi godności i wynikającego z niej szerokiego katalogu praw i wolności człowieka zagwarantowanego przez Konstytucję Rzeczypospolitej z 1997 r.. W pierwszej kolejności zwrócić należy uwagę - na zagwarantowane

⁵³P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2000, s.102.

⁵⁴A. Gajda, *Kierunki rozwoju instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich w Polsce*, Warszawa 2013, s.34.

przez obowiązującą ustawę zasadniczą - prawa o fundamentalnym znaczeniu dla fizycznej egzystencji cudzoziemców i bezpaństwowców. Mowa tu o ochronie życia, zdrowia i bezwzględny zakazie niehumanitarnego traktowania. Konstytucyjnej ochronie podlega również wolność i nietykalność osobista cudzoziemców, nawet wtedy, gdy przebywają oni na terenie Polski nielegalnie. Także konstytucyjne normy odnoszące się do szczególnej ochrony macierzyństwa, dzieci i rodziny, niewątpliwie obejmują swoim zakresem podmiotowym migrantów znajdującym się pod władzą Rzeczypospolitej. Podsumowując należy stwierdzić, że postrzeganie sytuacji migrantów tylko i wyłącznie przez pryzmat prawa do azylu i statusu uchodźcy jest daleko idącym uproszczeniem, które może prowadzić do naruszenia całego szeregu praw, które Konstytucji Rzeczypospolitej przyznaje każdemu człowiekowi.

Bibliografia

Akty prawne

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 ze zm.)
2. Konwencja genewska o statusie uchodźców z dnia 28 lipca 1951 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 119)
3. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2024 r. poz. 37)
4. Ustawa z 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. 2013 poz. 1650)

Orzecznictwo

1. Wyrok TK z dnia 24 marca 2003 r. sygn. akt P 14/01.
2. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 18 maja 2005 r. , sygn. K 16/04.
3. Wyrok ETPC z: 4.7.2006 r. w spr. *Ramirez Sanchez* przeciwko *Francji*, skarga nr. 59450/00, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76169> (dostęp z dn. 13.02.2025 r.).

Opracowania naukowe

1. Adebayo A., *The legal regime for the protection of asylum seekers and refugees: An overview of the Geneva Convention 1951*, „Nnamdi Azikiwe University Journal of International Law”, 2015, 6.
2. Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz.*, Warszawa 2009.

3. Blicharz J., *Ochrona praw dziecka na tle Konstytucji RP z 1997 r. - ramy normatywne*, 2021, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji”, nr 127.
4. Clark T., Crepeau F., *Mainstreaming Refugee Rights. The 1951 Refugee Convention and International Human Rights Law*, „Netherlands Quarterly of Human Rights”, 1999, 17 (4).
5. Florczak-Wątor M., *Komentarz do art. 38 Konstytucji RP [w:] P. Tuleja, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2019.
6. Florczak-Wątor M., *Komentarz do art. 56 Konstytucji RP [w:] P. Tuleja, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2019.
7. Gajda A., *Kierunki rozwoju instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich w Polsce*, Warszawa 2013.
8. Hauser R., *Wystąpienie z okazji dziesiątej rocznicy przystąpienia polski do Konwencji Genewskiej*, [w:] *Ochrona uchodźców. Dziesiąta rocznica przystąpienia Polski do Konwencji Genewskiej*, Warszawa 2002.
9. Królikowski M., Szczucki K., *Komentarz do art. 40*, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016, SIP Legalis, Nb.38.
10. Mrozek J. J., *Godność osoby ludzkiej jako źródło praw człowieka i obywatela*, „Civitas et lex” 2014, nr 1.
11. Nita-Światłowska B., *Komentarz do art. 56*, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016, SIP Legalis.
12. Rzepliński A., Wilamowski K. (red.), *Zapobieganie torturom w instytucjach izolacyjnych Europy Centralnej i Wschodniej Wybrane Zagadnienia*, Warszawa 2006.
13. Safjan M., *Refleksje wokół konstytucyjnych uwarunkowań rozwoju ochrony dóbr osobistych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2002, nr 1.
14. Sarnecki P., *Komentarz do art. 56 Konstytucji RP [w:] L. Garlicki, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*,
15. Skrzydło W., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2013.
16. Winczorek P., *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2000.
17. Wojtyczek K., „*Pod władzę Rzeczypospolitej*” – uwagi o artykule 37 Konstytucji RP, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, 2023, nr 4.

Prof. dr hab. Katarzyna Głębicka-Auleytner⁵⁵

Polityka równościowa w regulacjach UE i ustawodawstwie polskim na przykładzie rynku pracy

Wstęp

Równość, czyli jednakowy dla wszystkich ludzi dostęp do dóbr i wartości, które są nieodzowne do życia w pełni ludzkiego może być postrzegana w dwojaki sposób. Po pierwsze równość społeczna oznacza równość w życiu politycznym (równość wobec prawa), równość wobec dóbr gospodarczych, równość kulturową lub stworzenie możliwości równych szans życiowych. Z drugiej jednak strony równość oznacza aktywny udział we współzarządzaniu i współodpowiedzialności w w/w dziedzinach życia⁵⁶.

Równość oznacza jednakową pozycję prawną i społeczną w życiu poszczególnych społeczeństw państw członkowskich UE, a także zakaz dyskryminacji osób, oznaczający ich równość niezależnie od płci, rasy, koloru skóry, pochodzenia etnicznego lub społecznego, cech genetycznych, języka, religii lub przekonań, opinii politycznych, przynależności do mniejszości narodowej, majątku, urodzenia, niepełnosprawności, wieku lub orientacji seksualnej. W ramach realizowanej polityki równościowej szanuje się również zróżnicowanie kulturowe, religijne i językowe, oraz tworzy warunki dla realizacji równości kobiet i mężczyzn, praw dzieci, osób w podeszłym wieku oraz osób niepełnosprawnych.

Pojęcie równości kojarzy się z eliminowaniem różnic w zatrudnieniu, płacach i emeryturach między płciami. W praktyce chodzi o promowanie równości i sprawiedliwości dla wszystkich. W filarze praw socjalnych UE wśród 20 zasad dotyczących praw socjalnych na drugim miejscu zapisano konieczność realizacji polityki równości płci i równych szans⁵⁷.

⁵⁵ Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Radomski im. K.Pułaskiego ORCID:0000-0003-3370-1287, e-mail:k.auleytner@urad.edu.pl

⁵⁶ K.Głębicka-Auleytner, Polityka społeczna w świetle działalności Unii Europejskiej, Radom, 2020, s.126.

⁵⁷ J.Auleytner, K.Głębicka-Auleytner, Nowy wymiar polityki społecznej Unii Europejskiej. Od kwestii socjalnych do praw socjalnych, Warszawa 2024, s.39.

1. Równość płci

Od wielu lat pojawiają się postulaty kobiet dotyczące wyrównania ich szans w życiu zawodowym i społecznym. Kobiety w poszczególnych krajach walczyły o prawa polityczne, obecnie postulują wyrównanie swoich szans w życiu rodzinnym, a w życiu zawodowym o równy dostęp do stanowisk kierowniczych i do równej płacy za tą samą pracę. Priorytetem europejskiego filaru praw socjalnych jest wsparcie dla równości traktowania kobiet i mężczyzn we wszystkich dziedzinach, w tym w odniesieniu do udziału w rynku pracy, warunków zatrudnienia i możliwości rozwoju kariery⁵⁸. Kobiety i mężczyźni mają prawo do równego wynagrodzenia za pracę o równej wartości. Równouprawnienie kobiet i mężczyzn stanowi jeden z celów Unii Europejskiej. Jest ono zagwarantowane w Traktatach oraz realizowane przez Parlament Europejski.

Zasadę równości szans kobiet i mężczyzn należy rozumieć jako stan, w którym kobietom i mężczyznom przypisuje się taką samą wartość społeczną, równe prawa i obowiązki, a także równy dostęp do zasobów społecznych (np. usług publicznych, rynku pracy)⁵⁹. Równość tę określić można jako trwałą sytuację, w której zarówno kobiety, jak i mężczyźni mają stworzone warunki umożliwiające im rozwój w obszarze osobistym i zawodowym oraz dokonywanie takich wyborów życiowych, które wynikają z ich osobistych potrzeb, aspiracji czy talentów⁶⁰.

Artykuł 153 Traktatu o Funkcjonowaniu UE (TFUE) pozwala UE na podejmowanie działań w szerszym obszarze równych szans i równego traktowania w dziedzinie zatrudnienia⁶¹, a w tych ramach art. 157 TFUE dopuszcza pozytywne działania w celu wzmocnienia pozycji kobiet⁶². Dodatkowo art. 19 TFUE przewiduje przyjęcie przepisów służących walce z wszelkimi przejawami dyskryminacji, w tym z dyskryminacją ze względu na płeć.

2. Brak równych szans na rynku pracy

W praktyce polityka równościowa ma przede wszystkim odzwierciedlenie w sytuacji kobiet na rynku pracy. W wielu krajach na świecie obserwuje się większe bezrobocie kobiet jak

⁵⁸ Europejski filar praw socjalnych, Komisja Europejska, Bruksela 2021, s.12.

⁵⁹ G.Firlit-Fesnak, Wspólnotowa polityka na rzecz równości kobiet i mężczyzn. Ewolucja celów i instrumentów działania, wyd. IPS UW, Warszawa 2005.

⁶⁰ J.Piotrowska, A.Siekiera, A.Sznajder, Jak realizować zasadę równości, wyd. Ministerstwo Rozwoju, Warszawa 2016.

⁶¹ Traktat o funkcjonowaniu UE, DZ.U.UE z 26.10.2021/PL/C326/49 dostępny na stronie:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT>

⁶² Ibidem, art.157.

mężczyzn, co pokazuje poniższa statystyka w tabeli 1 na przykładzie państw członkowskich Unii Europejskiej.

Tabela nr 1. Wskaźnik zatrudnienia i bezrobocia wg płci w % - UE-I kwartał 2023

Państwo	Zatrudnienie			Stopa bezrobocia		
	ogółem	M	K	ogółem	M	K
UE-27	75,3	80,5	70,1	5,9	5,7	6,2
Austria	77,1	81,1	73,1	4,6	4,6	4,5
Belgia	72,3	76,1	68,4	5,7	6,4	4,8
Bułgaria	78,1	82,1	74,1	3,9	4,0	3,7
Chorwacja	71,8	75,9	67,6	6,5	6,0	7,0
Cypr	79,1	84,3	74,3	4,9	4,3	5,5
Czechy	81,8	88,4	74,8	2,4	2,0	2,9
Dania	80,3	83,3	77,3	4,9	4,8	5,0
Estonia	82,1	82,6	81,7	6,2	6,2	6,1
Finlandia	78,6	79,0	78,2	6,8	7,4	6,2
Francja	74,4	77,3	71,7	7,0	7,3	6,8
Grecja	67,3	77,5	57,2	10,8	7,9	14,4
Hiszpania	69,9	75,1	64,7	12,7	11,1	14,5
Holandia	83,6	87,5	79,6	3,5	3,2	3,8
Irlandia	78,7	84,5	73,1	3,8	4,1	3,4
Litwa	77,3	78,6	76,0	7,2	7,3	7,0
Luksemburg	74,7	78,1	71,3	4,9	4,8	5,1
Łotwa	77,0	79,6	74,6	5,7	5,9	5,5
Malta	81,8	97,8	75,0	2,8	3,0	2,5
Niemcy	81,4	85,4	77,4	2,9	3,2	2,7
Polska	77,6	83,9	71,4	2,7	2,8	2,7
Portugalia	77,2	79,8	74,8	6,4	6,1	6,8
Rumunia	b.d.	b.d.	b.d.	5,5	5,9	5,0
Słowacja	77,3	80,9	73,7	6,0	6,2	5,9

Słowenia	76,6	79,6	73,4	3,6	3,5	3,6
Szwecja	82,6	86,2	80,2	7,2	7,2	7,2
Węgry	80,6	85,2	76,0	3,9	3,9	3,8
Włochy	66,0	75,9	56,3	7,6	6,7	8,8

Źródło: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Employment,_unemployment_and_labour_market_\[data](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Employment,_unemployment_and_labour_market_[data)
dostępu 4.07.2023]

W maju 2023 r. stopa bezrobocia wśród kobiet w UE wyniosła 6,2 proc., natomiast stopa bezrobocia wśród mężczyzn 5,7 proc. W strefie euro stopa bezrobocia kobiet wyniosła 6,8 proc., a mężczyzn - 6,2 proc. Ogółem zarejestrowanych było 13,3 mln osób bezrobotnych. Długotrwale bezrobocie wynosiło przeciętnie w UE w maju 2023 roku 2,5%, Najtrudniejsza sytuacja na rynku pracy była w Grecji, gdzie 10,5% aktywnych zawodowo obywateli, było bez pracy od roku lub dłużej. Następne w kolejności państwa miały o połowę niższą stopę bezrobocia długotrwałego – to Włochy (5,1%) i Hiszpania (5,0%).⁶³

Kolejna kwestia w ramach równości płci dotyczy wynagrodzenia za pracę⁶⁴. Zasada równości wynagrodzeń dla pracowników płci męskiej i żeńskiej za taką samą pracę jest zapisana w Traktatach WE od 1957 r. (dzisiejszy art. 157 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE). 3 czerwca 2021 r. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej orzekł, że na zasadę równości wynagrodzeń pracowników płci męskiej i żeńskiej ustanowioną w prawie Unii można w sporach między jednostkami powołać się bezpośrednio zarówno w przypadku „takiej samej pracy”, jak i „pracy takiej samej wartości” cyt.: Przez wynagrodzenie rozumie się zwykłą podstawową lub minimalną płacę albo uposażenie oraz wszystkie inne korzyści w gotówce lub w naturze, otrzymywane przez pracownika bezpośrednio lub pośrednio, z racji zatrudnienia, od pracodawcy.

Tak więc równość wynagrodzenia bez dyskryminacji ze względu na płeć oznacza, że:

- a) wynagrodzenie przyznane za taką samą pracę na akord jest określane na podstawie takiej samej jednostki miary;
- b) wynagrodzenie za pracę na czas jest takie samo na tym samym stanowisku⁶⁵.

⁶³ Długotrwale bezrobocie w Polsce i Europie (locja.pl) [https:// www.locja.pl/raport-rynkowy/dlugotrwale-bezrobocie-w-polsce-i-europie,244](https://www.locja.pl/raport-rynkowy/dlugotrwale-bezrobocie-w-polsce-i-europie,244) [data dostępu 2.04.2024]

⁶⁴ Art.157 TFUE.

⁶⁵ Wyrok TSUE z 7 czerwca 2021r. , dostępny na stronie: <https://curia.europa.eu/juris/document> [data dostępu 2.04.2024].

Zgodnie art. 157 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE):

„1. Każde Państwo Członkowskie zapewnia stosowanie zasady równości wynagrodzeń dla pracowników płci męskiej i żeńskiej za taką samą pracę lub pracę takiej samej wartości.

Zgodnie z zapisem art.157 Traktatu „Parlament Europejski i Rada, stanowiąc zgodnie ze zwykłą procedurą ustawodawczą i po konsultacji z Komitetem Ekonomiczno-Społecznym, przyjmują środki zmierzające do zapewnienia stosowania zasady równości szans i równości traktowania mężczyzn i kobiet w dziedzinie zatrudnienia i pracy, w tym zasadę równości wynagrodzeń za taką samą pracę lub pracę takiej samej wartości.

W celu zapewnienia pełnej równości między mężczyznami i kobietami w życiu zawodowym zasada równości traktowania nie stanowi przeszkody dla Państwa Członkowskiego w utrzymaniu lub przyjmowaniu środków przewidujących specyficzne korzyści, zmierzające do ułatwienia wykonywania działalności zawodowej przez osoby płci niedostatecznie reprezentowanej bądź zapobiegania niekorzystnym sytuacjom w karierze zawodowej i ich kompensowania.”⁶⁶

Następnie Trybunał wskazał, że zgodnie z jego utrwalonym orzecnictwem art. 157 TFUE wywołuje bezpośrednie skutki poprzez tworzenie praw względem jednostek, które sądy krajowe są zobowiązane chronić. W szczególności dotyczy to przypadku dyskryminacji, która bezpośrednio wynika z przepisów ustawowych lub układów zbiorowych pracy, a także w przypadku gdy praca jest świadczona w tym samym zakładzie lub jednostce organizacyjnej, czy to prywatnej, czy publicznej.

Trybunał przypominał, że takie przypadki dyskryminacji zaliczają się do tych, które można stwierdzić na podstawie samych tylko kryteriów identyczności pracy i równości wynagrodzeń, zawartych w art. 119 traktatu EWG, oraz że w takiej sytuacji sąd jest w stanie ustalić wszystkie okoliczności faktyczne pozwalające mu na dokonanie oceny, czy pracownik płci żeńskiej otrzymuje wynagrodzenie niższe niż pracownik płci męskiej wykonujący taką samą pracę lub pracę jednakowej wartości.⁶⁷

Tabela nr 2. Średnie miesięczne wynagrodzenie w % UE według płci – w euro. Dane za rok 2022

Państwo	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
UE-27	2539	2935	2098

⁶⁶ Art.157TFUE

⁶⁷ zob. podobnie wyroki: z dnia 8 kwietnia 1976 r. w sprawie Defrenne (43/75) i z dnia 11 marca 1981 r. w sprawie Lloyds Bank (69/80), dotyczące art. 119 EWG (następnie, po zmianie, art. 141 WE, obecnie art. 157 TFUE)/.

Austria	3066	3379	2623
Belgia	3360	3529	3188
Bułgaria	608	653	561
Chorwacja	1179	1251	1103
Cypr	1989	2071	1746
Czechy	1225	1355	1074
Dania	4473	4924	4060
Estonia	1285	1512	1104
Finlandia	3360	3719	3047
Francja	2895	3179	2593
Grecja	1356	1473	1224
Hiszpania	2043	2192	1877
Holandia	3076	3393	2742
Irlandia	3760	4092	3446
Litwa	970	1053	894
Luksemburg	4630	4694	4528
Łotwa	1158	1299	1032
Malta	1939	2122	1707
Niemcy	3349	3697	2953
Polska	1105	1202	999
Portugalia	1293	1372	1217
Rumunia	951	964	937
Słowacja	1164	1298	1024
Słowenia	1719	1817	1610
Szwecja	3488	3738	3248
Węgry	996	1081	908
Włochy	2520	2711	2278

Źródło: [https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EARN_SES_MONTHLY\\$DV_121/d](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EARN_SES_MONTHLY$DV_121/d)

[data dostępu 2.04.2024]

Tabela nr 2 wyraźnie uwidacznia we wszystkich krajach różnice w wynagrodzeniu kobiet i mężczyzn, na niekorzyść płci żeńskiej. W 2022 r. godzinowa stawka pracy kobiet była średnio o 12,7% niższa niż w przypadku stawki dla mężczyzny. W związku z powyższym 30 marca

2023 r. Parlament Europejski zatwierdził dyrektywę w sprawie przejrzystości wynagrodzeń⁶⁸. Nowe przepisy mają zapewnić większą przejrzystość i skuteczne egzekwowanie zasady równości wynagrodzeń dla kobiet i mężczyzn oraz poprawią dostęp do wymiaru sprawiedliwości dla ofiar dyskryminacji płacowej. Będzie obowiązywał wymóg, aby ogłoszenia o naborze i nazwy stanowisk były neutralne pod względem płci oraz by procesy rekrutacji prowadzone były w sposób niedyskryminacyjny.

Dyrektywa stanowi między innymi, że jeżeli sprawozdawczość w zakresie wynagrodzeń wykaże zróżnicowanie wynagrodzenia ze względu na płeć wynoszące co najmniej 5%, pracodawcy będą musieli przeprowadzić wspólną ocenę wynagrodzeń we współpracy z przedstawicielami swoich pracowników.

Państwa członkowskie będą musiały wprowadzić skuteczne, proporcjonalne i odstraszające kary, takie jak grzywny, dla pracodawców naruszających te przepisy. Każdy pracownik, który poniósł szkodę w wyniku naruszenia przepisów, będzie miał prawo domagać się odszkodowania.

3. Unijne przepisy na rzecz równości płci

UE opiera się na zbiorze wartości, do których należy równość, a zatem wspiera równouprawnienie kobiet i mężczyzn (art. 2 i art. 3 ust. 3 Traktat o Unii Europejskiej). Cele te są zawarte także w art. 21 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej. Ponadto na mocy art. 8 TFUE powierza się UE zadanie wyeliminowania nierówności oraz promowania równości kobiet i mężczyzn we wszystkich jej działaniach (koncepcja ta jest również znana jako uwzględnianie aspektu płci w głównym nurcie polityki).

Zasada równości płci oznacza również:

- równość płci w dziedzinie zabezpieczenia społecznego⁶⁹;
- wprowadzenia środków służących wspieraniu poprawy w miejscu pracy bezpieczeństwa i zdrowia pracownic w ciąży, pracownic, które niedawno rodziły i pracownic karmiących piersią⁷⁰;

⁶⁸ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/970 z dnia 10 maja 2023 r. w sprawie wzmocnienia stosowania zasady równości wynagrodzeń dla mężczyzn i kobiet za taką samą pracę lub pracę o takiej samej wartości za pośrednictwem mechanizmów przejrzystości wynagrodzeń oraz mechanizmów egzekwowania

⁶⁹ Dyrektywa Rady 79/7/EWG z dnia 19 grudnia 1978 r. w sprawie stopniowego wprowadzania w życie Zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zabezpieczenia społecznego

⁷⁰ Dyrektywa Rady 92/85/EWG z dnia 19 października 1992 r. w sprawie wprowadzenia środków służących wspieraniu poprawy w miejscu pracy bezpieczeństwa i zdrowia pracownic w ciąży, pracownic, które niedawno rodziły i pracownic karmiących piersią;

- ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy⁷¹;
- równe traktowanie mężczyzn i kobiet w zakresie dostępu do towarów i usług oraz dostarczania towarów i usług⁷².

Unia Europejska ustanowiła również zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne (dyrektywa w sprawie równości rasowej), która zakazuje dyskryminacji ze względu na pochodzenie rasowe lub etniczne w wielu dziedzinach, w tym w dziedzinie zatrudnienia, ochrony socjalnej i przywilejów socjalnych, edukacji oraz ogólnie dostępnych towarów i usług, takich jak mieszkalnictwo⁷³.

Dodatkowo UE ustanowiła już przepisy promujące bardziej zrównoważoną reprezentację kobiet i mężczyzn w organach spółek giełdowych, dotyczące przejrzystości wynagrodzeń, zakazujące dyskryminacji na tle rasowym czy etnicznym, zapewniające dostępne usługi osobom z niepełnosprawnościami. Wprowadzane rozwiązania są nowe dla wielu pracodawców i pracowników z punktu widzenia ich wzajemnych relacji. Dla pracodawców oznaczają najczęściej wyższe koszty pracy.

4. Polskie uregulowania prawne

W Polsce podstawowym, krajowym przepisem, w którym wskazany jest zakaz dyskryminacji ze względu na płeć i/lub nakaz realizacji zasady równości szans kobiet i mężczyzn jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej.⁷⁴ Art.33 mówi, że kobieta i mężczyzna w Polsce mają równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym, w szczególności równe prawo do kształcenia, zatrudnienia i awansów, do jednakowego wynagradzania za pracę jednakowej wartości, do zabezpieczenia społecznego oraz do zajmowania stanowisk, pełnienia funkcji oraz uzyskiwania godności publicznych i odznaczeń.

Zdecydowanie bardziej precyzyjne krajowe zapisy dotyczące równego traktowania oraz przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na płeć znajdują się w wielokrotnie nowelizowanej ustawie z dnia 26 czerwca 1974 Kodeks pracy.⁷⁵ W Kodeksie wyróżniono odrębny rozdział poświęcony kwestii równego traktowania w zatrudnieniu. Znajdują się w nim nie tylko

⁷¹ Dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiającą ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy

⁷² Dyrektywa Rady 2004/113/WE z dnia 13 grudnia 2004 r. wprowadzającą w życie zasadę równego traktowania mężczyzn i kobiet w zakresie dostępu do towarów i usług oraz dostarczania towarów i usług;

⁷³ Dyrektywa Rady 2000/43/WE w sprawie równości rasowej z dnia 29 czerwca 2000 r

⁷⁴ Dz. U. z 1997 r. nr 78, poz. 483, z późn. zm.

⁷⁵ Dz. U. z 2014 poz. 1502, z późn. zm.

definicje kluczowych pojęć (równego traktowania, dyskryminacji bezpośredniej, dyskryminacji pośredniej, mobbingu, molestowania, molestowania seksualnego), ale także wprost wyrażony obowiązek równego traktowania w obszarze zatrudnienia, także w odniesieniu do płci.

Zapisy zawarte w Kodeksie pracy dotyczą wyłącznie osób zatrudnionych na umowę o pracę. W przypadku osób pracujących w oparciu o umowy cywilno-prawne zastosowanie mają przepisy zawarte w Ustawie z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania⁷⁶, potocznie zwaną ustawą równościową. Również w jej treści znalazły się pojęcia definiujące dyskryminację bezpośrednią, dyskryminację pośrednią, molestowanie i molestowanie seksualne. Ustawa ta dodatkowo określa standardy równego traktowania kobiet i mężczyzn w odniesieniu do usług publicznych.

5. Zasada równości szans

Celem zasady równości szans kobiet i mężczyzn nie jest zatem oddziaływanie na różnice wynikające z biologii, ale takie zapewnianie dostępu do zasobów, działań i możliwości, aby każda osoba miała równy dostęp i równe szanse do realizacji swoich aspiracji i dążeń w życiu zawodowym i społecznym. Realizacja zasady równości szans kobiet i mężczyzn jest możliwa pod warunkiem, że zostanie zminimalizowane oddziaływanie stereotypów płci. Stereotypy płci to uproszczone przekonania dotyczące kobiet i mężczyzn, przypisujące im zestaw określonych cech, umiejętności, talentów, zachowań oraz wyrażające oczekiwania społeczne co do ról pełnionych przez osoby obydwu płci. Stereotypy są zbiorem przekazów oraz odgórnie narzucanych norm społecznych, które zarazem nie uwzględniają indywidualnych potrzeb poszczególnych jednostek, a także konsekwencji wynikających z tak skonstruowanej rzeczywistości społecznej. Zasada równości szans kobiet i mężczyzn w praktyce oznacza zapewnienie kobietom i mężczyznom możliwości korzystania na równych zasadach z usług publicznych, równego dostępu do rynku pracy, czy też możliwości pełnego angażowania się w aktywność polityczną lub społeczną.

Temat równości szans kobiet i mężczyzn najczęściej podejmowany jest w odniesieniu do rynku pracy. Jest to bowiem ten obszar, w którym występuje wyjątkowo wiele nierówności uwarunkowanych płcią. Zdecydowanie częściej nierówności te negatywnie wpływają na sytuację kobiet, w tym przede wszystkim na ich dostęp do trwałego zatrudnienia, prawo do

⁷⁶ Dz. U. z 2010 nr 254 poz. 1700, z późn. Zm.

równych warunków zatrudnienia (włączając w to prawo do równego wynagrodzenia za pracę jednakowej wartości), możliwość awansu i rozwoju zawodowego, czy wreszcie możliwość harmonijnego godzenia aktywności zawodowej z życiem prywatnym⁷⁷.

Działania na rzecz równości szans kobiet i mężczyzn, w obszarze zatrudnienia, podejmowane są praktycznie od samego początku funkcjonowania Wspólnoty. Już w 1957 r., w Traktacie Rzymskim – który powoływał Europejską Wspólnotę Gospodarczą – znalazły się zapisy zobowiązujące państwa członkowskie do przestrzegania zasady równości wynagrodzeń kobiet i mężczyzn. Obecnie, przez Unię Europejską i poszczególne kraje członkowskie, podejmowanych jest szereg działań mających na celu zapewnienie nie tylko równości *de iure*, tj. w zakresie obowiązującego prawa, ale przede wszystkim równości *de facto*, czyli sytuacji, gdy kobiety i mężczyźni mają takie same możliwości aktywności zawodowej i rozwoju w tym obszarze. Dodatkowo, szczególną uwagę zwraca się na aspekt godzenia życia zawodowego i prywatnego oraz zwalczania stereotypów ze względu na płeć w obszarze rynku pracy⁷⁸.

Zakończenie

W Unii Europejskiej od 1997r. obowiązuje polityka równości szans kobiet i mężczyzn, zgodnie z którą perspektywa płci jest włączana do głównego nurtu polityki Unii Europejskiej. Istnieje szereg przepisów o wymiarze krajowym oraz wspólnotowym, które regulują kwestię równości szans kobiet i mężczyzn. Tym samym, podejście to ma umocowanie prawne, a działania niezgodne z zasadą równości szans oraz dyskryminacja ze względu na płeć, stanowią naruszenie obowiązującego prawa np. dumping socjalny⁷⁹.

W nowych, wieloletnich ramach finansowych UE na lata 2021-2027 kładzie się większy nacisk na uwzględnianie aspektu płci w budżecie UE⁸⁰. Praktyczny wymiar tej polityki oznacza, że we wszystkich podejmowanych przez władze publiczne działaniach, stanowionych aktach prawnych czy realizowanych przez nie politykach, uwzględniane są potrzeby kobiet i mężczyzn, a także podejmowane są aktywne działania na rzecz wyeliminowania wszelkich nierówności uwarunkowanych płcią i czynników je kształtujących. Każda decyzja czy działanie są zatem oceniane w odniesieniu do stopnia, w jakim wpływają na sytuację kobiet i mężczyzn, tj. czy przyczyniają się do eliminowania występujących nierówności czy też je pogłębiają.

⁷⁷ Tamże.

⁷⁸ K.Głębicka, Rynek pracy w jednoczącej się Europie, WSP TWP, Warszawa 2005. h

⁷⁹ Dumping socjalny to działanie, w którym firmy starają się obniżyć swoje koszty, inwestując w krajach o mniej rygorystycznych przepisach dotyczących pracy, ochrony środowiska i podatków. W ten sposób międzynarodowe firmy osiągają duże oszczędności w zakresie kosztów pracy i kosztów regulacyjnych.

⁸⁰ Wieloletnie ramy finansowe 2021–2027 i Next Generation EU, Bruksela 16 grudnia 2020.

Co więcej, perspektywa płci uwzględniana jest na etapie planowania, realizowania, monitoringu i ewaluacji działań oraz w różnego rodzaju procesach decyzyjnych⁸¹.

Bibliografia

Opracowania naukowe

1. Auleytner J., Głąbicka-Auleytner K., Nowy wymiar polityki społecznej Unii Europejskiej. Od kwestii socjalnych do praw socjalnych, Warszawa 2024.
2. Firlit-Fesnak G., Wspólnotowa polityka na rzecz równości kobiet i mężczyzn. Ewolucja celów i instrumentów działania, Warszawa 2005.
3. Głąbicka-Auleytner K., Polityka społeczna w świetle działalności Unii Europejskiej, Radom, 2020.
4. Głąbicka K. Rynek pracy w jednoczącej się Europie, Warszawa 2005
5. Piotrowska J., Siekiera A., Sznajder A., Jak realizować zasadę równości, Warszawa 2016.

Akty prawne

1. Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997r., Dz. U. z 1997 r. nr 78, poz. 483, z późn. zm.
2. Traktat o funkcjonowaniu UE, DZ.U.UE z 26.10.2021/PL/C326/49 .
3. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady UE nr 2019/1158 z dnia 20 czerwca 2019 r. w sprawie równowagi między życiem zawodowym a prywatnym rodziców i opiekunów, <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=pl>
4. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady UE nr 2023/970 z dnia 10 maja 2023 r. w sprawie wzmocnienia stosowania zasady równości wynagrodzeń dla mężczyzn i kobiet za taką samą pracę lub pracę o takiej samej wartości za pośrednictwem mechanizmów przejrzystości wynagrodzeń oraz mechanizmów egzekwowania, <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=pl>
5. Dyrektywa Rady 79/7/EWG z dnia 19 grudnia 1978 r. w sprawie stopniowego wprowadzania w życie zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zabezpieczenia społecznego, <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=pl>
6. Dyrektywa Rady 92/85/EWG z dnia 19 października 1992 r. w sprawie wprowadzenia środków służących wspieraniu poprawy w miejscu pracy bezpieczeństwa i zdrowia

⁸¹ J. Piotrowska, A.Siekiera, A.Sznajder, Jak realizować zasadę równości szans kobiet ...op.cit.,s.19.

pracownic w ciąży, pracownic, które niedawno rodziły i pracownic karmiących piersią,
<https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=pl>

7. Dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiającą ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy, <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=pl>
8. Dyrektywa Rady 2004/113/WE z dnia 13 grudnia 2004 r. wprowadzającą w życie zasadę równego traktowania mężczyzn i kobiet w zakresie dostępu do towarów i usług oraz dostarczania towarów i usług, <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=pl>
9. Ustawa z dnia 26 czerwca 1946r. Kodeks pracy, Dz. U. z 2014 poz. 1502, z późn. zm.

Inne

1. Europejski filar praw socjalnych, Komisja Europejska, Bruksela 2021.

Ks. dr hab. Sylwester Jaśkiewicz⁸²

Maryjny wymiar życia ucznia Chrystusowego w oparciu o encyklikę „Redemptoris Mater” papieża Jana Pawła II

Wstęp

Mariologia i maryjność papieża Jana Pawła II mocno osadzone na chrystologicznej odnowie kultu maryjnego zapoczątkowanej przez Sobór Watykański II⁸³ – stały się przedmiotem wielu cennych opracowań, których Autorzy, jak np. o. Stanisław Celestyn Napiórkowski OFMConv mogą pochwalić się dorobkiem podjętych tematów, liczącym nawet kilka stron⁸⁴. Ten wybitny polski franciszkanin i teolog, w jednym ze swoich artykułów dzieli się swoimi zadziwieniami po lekturze encykliki „Redemptoris Mater” papieża Jana Pawła II. I choć wymienia ich aż osiemnaście⁸⁵, to jednak pozostawia przestrzeń na dalsze twórcze poszukiwania i odczucia zarazem, czego wyrazem jest podjęty temat.

W szóstej z kolei encyklice „Redemptoris Mater”⁸⁶ papieża Jana Pawła II problematyka maryjnego wymiaru życia chrześcijańskiego wpisana jest w drugi wiodący jej temat, jakim jest rola Maryi jako Pośredniczki⁸⁷. Zagadnienie macierzyńskiego pośrednictwa Maryi ma charakter historiozawczny i obejmuje macierzyńską Jej opiekę nad wszystkimi uczniami

⁸² Adiunkt, Katedra Pneumatologii, Eklezjologii i Mariologii Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, ORCID: 0000-0002-4941-3610, e-mail: sylwester.jaskiewicz@kul.pl

⁸³ Por. W. Łaszewski, *Pośrednictwo szczególne i wyjątkowe*, w: *Jan Paweł II Matka Odkupiciela. Tekst i komentarz*, St.C. Napiórkowski (pod red.), Lublin 1993, s. 105-108; A. Wojtczak, *Chrystologiczna orientacja kultu maryjnego według św. Jana Pawła II*, „Studia Teologiczne” 39 (2021), s. 133-134.

⁸⁴ Por. St.C. Napiórkowski, *Jan Paweł II jako nauczyciel mariologii i maryjności*, „Roczniki Teologiczne” 67 (2020) z. 2, s. 92-96.

⁸⁵ Por. tamże, s. 78.

⁸⁶ Jan Paweł II, *Encyklika „Redemptoris Mater” o błogosławionej Maryi Dziewicy w życiu pielgrzymującego Kościoła*, Watykan 1987 (dalej: RM).

⁸⁷ Por. St. Koperek, *Idee przewodnie encykliki Jana Pawła II Redemptoris Mater*, w: *Matka Odkupiciela. Komentarz do encykliki Redemptoris Mater*, St. Grzybek (pod red.), Kraków 1988, s. 27-31; St.C. Napiórkowski, *Macierzyńskie pośrednictwo w Duchu Świętym*, w: *Jan Paweł II Matka Odkupiciela...*, dz. cyt., s. 216; tenże, *Pośredniczka w Chrystusie*, w: *Jan Paweł II Matka Odkupiciela...*, dz. cyt., s. 195; M. Wojciechowski, *Idea pośrednictwa w świetle Pisma Świętego*, w: *Jan Paweł II Matka Odkupiciela...*, dz. cyt., s. 169-170.

Chrystusa, ale i ich odpowiedź synowskiego zawierzenia⁸⁸. Słowo „wymiar” jest zasadniczo jedną z kategorii przestrzennych i obok długości i szerokości jest cechą bytów materialnych. Mając na uwadze „wymiar maryjny” codziennej egzystencji wierzących chcemy zapytać o szerszy kontekst tego wyrażenia w wypowiedziach papieskich i przede wszystkim o kryjącą się w nim treść. Metoda, która posłuży w tych poszukiwaniach składa się z dwu zasadniczych elementów. Najpierw przywołane zostaną najbardziej znaczące wypowiedzi Ojca Świętego i ich kontekst, a następnie w procesie ich analizy wypracowane wnioski posłużą do stworzenia całościowej syntezy. Jej teologiczne ujęcie wydaje się być szczególnie znaczące dla bardziej praktycznych dziedzin teologii jak teologia pastoralna, katechetyka i szeroko rozumiane duszpasterstwo.

2. Od Matki Odkupiciela do Matki Kościoła.

Już we wprowadzeniu do swojego maryjnego dokumentu papież Jan Paweł II cytując fragment apostoła Pawła z Listu do Galatów 4,4-6 wyraźnie zaznacza, że będzie prowadził rozważania o planie albo też historii zbawienia, w której dobitnie mówi się o zesłaniu przez Boga swego Syna, o Jego zrodzeniu z Niewiasty⁸⁹. To, tak jasne przedstawienie przez apostoła Pawła tożsamości osoby Jezusa, a więc tego kim On jest sam w sobie, a także Jego posłanie, które oznacza absolutnie dotąd niespotykany fakt wcielenia Syna Bożego, a więc Jego zamieszkanie w człowieku wyrażające się w zjednoczeniu natury boskiej z naturą ludzką – miało również dla Ojca Świętego epokowe znaczenie z uwagi na zbliżający się wówczas Rok Wielkiego Jubileuszu 2000 lat chrześcijaństwa⁹⁰. To doniosłe odczytanie przez biskupa Rzymu tajemnicy „pełni czasu” pozwala lepiej zrozumieć nie tylko czym jest zbawcza obecność Boga (*kairos*), ale i jego całkowite *novum* wynikające z przemiany zwyczajnie upływającego czasu (*chronos*). Ojciec Święty wyjaśnia, że owa pełnia czasu wskazuje na „błogosławioną chwilę, w której Słowo, które było u Boga, «stało się ciałem i zamieszkało wśród nas» (J 1,1.14), stając się naszym bratem. Pełnia ta naznacza chwilę, w której Duch Święty, który już wylał na Maryję z Nazaretu pełnię łaski, ukształtował w Jej dziewiczym łonie ludzką naturę Chrystusa. Określa chwilę, w której poprzez wkroczenie wieczności w czas, ten sam czas zostaje odkupiony

⁸⁸ Por. W. Łaszewski, *Pośrednictwo szczególne...*, dz. cyt., s. 109; T. Siudy, *Błogosławiona Maryja Dziewica w życiu pielgrzymującego Kościoła. Komentarz do encykliki „Redemptoris Mater” Ojca świętego Jana Pawła II*, Warszawa 1988, s. 32-36.

⁸⁹ Por. H. Langkammer, *Pismo Święte w encyklice Jana Pawła II „Redemptoris Mater”*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 41 (1988) nr 3, s. 252.

⁹⁰ Por. RM 3.

i napelniwszy się tajemnicą Chrystusa, staje się w sposób definitywny «czasem zbawienia»⁹¹. Gdy bliżej spoglądamy z papieżem Janem Pawłem II na horyzont dziejów zbawienia, to dostrzegamy na nim Maryję poprzedzającą przyjście Chrystusa. Ojciec Święty sięgając do skarbcza chrześcijańskiej myśli maryjnej wydobywa z niego znany obraz Maryi jako „Gwiazdy zarannej” (*Stella matutina*)⁹² i wyjaśnia ze swej strony, że „jak gwiazda owa, «jutrzienka», poprzedza wschód słońca, tak Maryja, od swego Niepokalanego Poczęcia, poprzedziła przyjście Zbawiciela, wschód Słońca sprawiedliwości w dziejach rodzaju ludzkiego»⁹³.

Z pełnią czasu łączy się także w sposób nierozzerwalny Kościół, gdyż w niej bierze początek „tajemniczy początek drogi Kościoła. Kościół [...] w Niepokalanym Poczęciu widzi zapowiedź zbawczej łaski paschalnej, przewidzianej dla najszlachetniejszego z jej członków, a nade wszystko, ponieważ we Wcieleniu spotyka nierozłącznie zjednoczonych Chrystusa i Maryję: Tego, który jest jego Panem i Głową, i Tę, która wypowiedziawszy pierwsze *fiat* Nowego Przymierza, jest jego prawzorem jako oblubienicy i matki”⁹⁴. Ojciec Święty w kontekście horyzontu historii zbawienia mówi także o „horyzoncie wiary Kościoła” i wpisanych w niego – tajemnicy Chrystusa oraz tajemnicy Jego ziemskiej Matki⁹⁵. Biskup Rzymu przypomina także, że „Dogmat Bożego macierzyństwa Maryi był z kolei dla Soboru Efeskiego i jest obecnie dla Kościoła jakby pieczęcią potwierdzającą dogmat Wcielenia, w którym Słowo prawdziwie przyjmuje w jedność swej osoby naturę ludzką nie unicestwiając jej”⁹⁶. O ile wydarzenie wcielenia Syna Bożego jest jedyne w swoim rodzaju i całkowicie wyjątkowe, to zarazem, jak zauważa papież Jan Paweł II: „Rzeczywistość Wcielenia znajduje jakby swoje przedłużenie w tajemnicy Kościoła – Ciała Chrystusa. O samej zaś rzeczywistości Wcielenia nie sposób nie myśleć nie odwołując się do Maryi – Matki Słowa Wcielonego”⁹⁷. Prawda o Bożym macierzyństwie Maryi ujęta od strony Jej samej objawia w jaki sposób Święta Boża Rodzicielka wchodzi coraz głębiej w misterium Syna, w tym także misterium mistycznego Ciała Chrystusa.

⁹¹ RM 1.

⁹² Tytuł ten ma swoje podstawy w Piśmie Świętym, a dokładnie w 2 P 1,19, gdzie mówi się o gwieździe porannej, która poprzedzi powtórne przyjście Chrystusa oraz w Ap 2,28 i 22,16, gdzie mowa jest o gwieździe zarannej wskazującej na Chrystusa i Jego władzę. Por. B. Sieńczak, *N.M.P. Matką naszej nadziei w świetle Redemptoris Mater*, w: *Matka Odkupiciela...*, dz. cyt., s. 211.

⁹³ RM 3. Por. St. Grzybek, *Maryja przed Chrystusem na horyzoncie dziejów zbawienia*, w: *Matka Odkupiciela...*, dz. cyt., s. 35.

⁹⁴ RM 1.

⁹⁵ Por. RM 4.

⁹⁶ RM 4. Por. St. Koperek, *Idee przewodnie...*, dz. cyt., s. 21; T. Siudy, *Maryja w tajemnicy Chrystusa*, w: *Matka Odkupiciela...*, dz. cyt., s. 44.

⁹⁷ RM 5.

Papież Jan Paweł II podkreślając związek Maryi z wcieleniem Słowa oraz z momentem narodzin Kościoła w dniu Pięćdziesiątnicy, mówi zarazem o duchowym macierzyństwie Maryi wobec Kościoła, które sięga testamentu z krzyża. Maryja „obecna w tajemnicy Chrystusa jako Matka, staje się – z woli Syna i za sprawą Ducha Świętego – obecna w tajemnicy Kościoła. Jest to nadal *obecność macierzyńska*, jak potwierdzają słowa wypowiedziane na Krzyżu: «Niewiasto, oto syn Twój»; «Oto Matka twoja»»⁹⁸. Boże macierzyństwo Maryi pozostaje w nierozzerwalnym związku z Chrystusowym dziełem odkupienia.

3. Czynna i wzorcza obecność Maryi w życiu Kościoła

Pełne spojrzenie na Maryję wymaga, o czym przypomina papież Jan Paweł II, aby odczytać Jej obecność na tle o wiele szerszej historii, Bożego planu zbawienia albo „całej ekonomii zbawienia”⁹⁹. Nieodzownym komponentem tego planu jest również Kościół, w którym obecność Maryi jest czynna i wzorcza¹⁰⁰, a Jej pośrednictwo w pełni macierzyńskie¹⁰¹. Wielką zasługą Soboru Watykańskiego II było dowartościowanie dynamicznego ujęcia Kościoła, które znalazło swój wyraz zwłaszcza w określeniu go jako „Kościół pielgrzymujący”¹⁰². Papież Jan Paweł II często nawiązywał do tej prawdy o Kościele siebie określając wręcz „Wędrownym Misjonarzem”¹⁰³. Ale tym, co podkreślił najbardziej w kontekście tej problematyki była prawda o szczególnym towarzyszeniu Kościołowi w jego pielgrzymowaniu przez Maryję: „Kościół wzmocniony obecnością Chrystusa (por. Mt 28,20) pielgrzymuje w czasie do końca wieków, idąc na spotkanie Pana, który przychodzi; ale na tej drodze – pragnę to wyraźnie podkreślić – kroczy śladami *wędrówki* odbytej przez Maryję Dziewicę, która «szła naprzód w pielgrzymce wiary i utrzymała wiernie swe zjednoczenie z Synem aż do Krzyża» (KK 58)”¹⁰⁴. W wędrówce

⁹⁸ RM 24. Por. St. Grzybek, *Maryja przed...*, dz. cyt., s. 37; Z. Pałubska, *Macierzyństwo duchowe w Kościele katolickim*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 6 (2007), s. 98-99.

⁹⁹ Por. K. Pek, *Jan Paweł II o Nowej Córce Syjonu*, „Teologia w Polsce” 17 (2023) nr 2, s. 132; J. Wilk, *Maryja wzorem eklezjalności wspólnoty rodzinnej*, w: *Matka Odkupiciela...*, dz. cyt., s. 240; A. Wojtczak, *Chrystologiczna orientacja...*, dz. cyt., s. 135-136.

¹⁰⁰ Por. RM 1. Zob. J. Robakowski, *Łaski pełna*, w: *Matka Odkupiciela...*, dz. cyt., s. 98.

¹⁰¹ Por. B. Sieńczak, *N.M.P. Matką...*, dz. cyt., s. 215.

¹⁰² Sobór wielokrotnie posługuje się przymiotnikiem „pielgrzymujący” w odniesieniu do Kościoła. Wystarczy przywołać tu rozdz. VII Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* (dalej: KK) zatytułowany: „Eschatologiczny charakter Kościoła pielgrzymującego i jego związek z Kościołem w niebie”. Por. S. Jaśkiewicz, *Eschatologiczny charakter Kościoła pielgrzymującego w posoborowej eklezjologii włoskiej*, Radom 2013, s. 56-82.

¹⁰³ Por. K. Gózdź, *Pielgrzymowanie Kościoła w papieskim posługiwaniu Wędrownego Misjonarza*, „Ethos” 16 (2003) nr 3-4, s. 124.

¹⁰⁴ RM 2. Por. T. Siudy, *Wiara – „jakby klucz do prawdy o Maryi”*, w: *Jan Paweł II Matka Odkupiciela...*, s. 77-79.

wiary Kościoła uczestniczy już od dnia Pięćdziesiątnicy Maryja, która stała się Oblubienicą Ducha Świętego już w momencie zwiastowania (por Łk 1,35)¹⁰⁵.

Maryja będąc ściśle zjednoczona z Chrystusem jest zjednoczona także z Jego Kościołem, a „*owa dwoista więź*, jaka łączy Bogarodnicę z Chrystusem i Kościołem nabiera znaczenia historycznego. Nie tylko chodzi tutaj o dzieje samej Dziewicy-Matki, o Jej szczególną drogę wiary oraz «najlepszą część» w tajemnicy zbawienia, ale równocześnie o dzieje całego Ludu Bożego, o *wszystkich, którzy uczestniczą* w tej samej pielgrzymce wiary”¹⁰⁶.

Papież Jan Paweł II idąc za nauczaniem Soboru Watykańskiego II o „przodowaniu” Maryi wobec Kościoła¹⁰⁷ precyzuje zarazem, że „Owo wzorcze *«przodowanie»* odnosi się do samej wewnętrznej tajemnicy Kościoła, który widzi wypełnienie swej zbawczej misji, łącząc w sobie – podobnie jak Maryja – właściwości *matki i dziewicy*. «Jest dziewicą, która nieskazitelnie i w czystości dochowuje wiary danej Oblubieńcowi» i która «staje się (...) matką: rodzi bowiem do nowego i nieśmiertelnego życia synów z Ducha Świętego poczętych i z Boga zrodzonych» (KK 64)”¹⁰⁸. Macierzyństwo i dziewictwo fizyczne i duchowe Maryi choć różni się między sobą, to jednak nie wyklucza. Stanowi ono dla Kościoła przykład, ale i typ (*typus Ecclesiae*), Pierwowzór¹⁰⁹, bo również Kościół, który w swej istocie i w swoim działaniu, jak uczył już w IV wieku św. Ambroży, jest nazywany matką i dziewicą¹¹⁰. Kościół nie przestaje wpatrywać się w Maryję, bo „Dla Kościoła Maryja pozostaje «nieustającym wzorem» jako dziewica i matka zarazem. Można więc powiedzieć, że na tej przede wszystkim zasadzie – jako wzór, a raczej «pierwowzór» – Maryja, obecna w tajemnicy Chrystusa, pozostaje stale obecna również w tajemnicy Kościoła, Kościół bowiem sam także «nazywany jest matką i dziewicą», a nazwa ta posiada swoje głębokie uzasadnienie biblijne i teologiczne (por. KK 63)”¹¹¹. Macierzyńska świadomość Kościoła, którą szczególnie dowartościował apostoł Paweł znajduje swój wyraz w apostołskim posługiwaniu Kościoła wśród ludzi. Sobór Watykański II wskazał Kościołowi kilka konkretnych postaw, którymi przepajając swoją działalność uczy się od Maryi

¹⁰⁵ Por. L. Balter, *Rola Ducha Świętego w życiu Maryi*, w: *Matka Odkupiciela...*, dz. cyt., s. 146-147.

¹⁰⁶ RM 5. Por. J. Robakowski, *Łaski pełna...*, dz. cyt., s. 98; J. Wilk, *Maryja wzorem...*, dz. cyt., s. 240.

¹⁰⁷ Por. KK 63. Zob. L. Balter, *Rola Ducha Świętego...*, dz. cyt., s. 146.

¹⁰⁸ RM 5.

¹⁰⁹ Por. J. Wilk, *Maryja wzorem...*, dz. cyt., s. 241.

¹¹⁰ Por. KK 63; . Zob. J. Królikowski, *Maryja „typus Ecclesiae” i ewangelizacja*, „Symposium” 23 (2019) nr 2, s. 121-124.

¹¹¹ RM 42. Por. P. Kosiak, *Maryja w życiu chrześcijanina*, w: *Matka Odkupiciela...*, dz. cyt., s. 228; T. Siudy, *Wiara – „jakby klucz”...*, dz. cyt., s. 78.

jak najlepiej wypełnić swoją misję macierzyńską: rozważać i czynić własną Jej świętość, brać za wzór Jej miłość oraz wiernie wypełniać wolę Ojca¹¹².

W odniesieniu do pełnionej przez Kościół misji rodzenia w płodności Ducha Świętego nowych dzieci w Chrystusie, „Maryja nie tylko jest tutaj wzorem – pierwowzorem – dla Kościoła, ale czymś o wiele wyższym. Równocześnie bowiem «współdziała Ona swą macierzyńską miłością w rodzeniu i wychowywaniu» synów i córek Kościoła-Matki. Macierzyństwo Kościoła urzeczywistnia się nie tylko wedle wzoru i prawzoru Bogarodzicy – urzeczywistnia się równocześnie przy Jej «współdziałaniu». Kościół obficie czerpie z tego «współdziałania» Maryi, czyli z Jej macierzyńskiego pośrednictwa, które jest właściwe Maryi, jako że już na ziemi współdziałała w zrodzeniu i wychowaniu synów i córek Kościoła, zawsze jako Matka tego Syna, «którego Bóg ustanowił pierworodnym między wielu braćmi» (KK 63)»¹¹³. U podstaw macierzyńskiego pośrednictwa Maryi leży głęboko oblubieńcza postawa Tej, która siebie określiła jako służebnicę¹¹⁴.

Nie tylko macierzyństwo Maryi, ale również i Jej dziewictwo oddziałuje na Kościół, który je urzeczywistnia. Papież Jan Paweł II za Soborem przypomni: „Kościół – na wzór Maryi – pozostaje też dziewicą wierną swemu Oblubieńcowi: «I on także jest dziewicą, która nieskazitelnie i w czystości dochowuje wiary danej Oblubieńcowi»” (KK 64)¹¹⁵. Aby lepiej zrozumieć jak urzeczywistnia się ta cecha Kościoła Ojciec Święty odwołuje się do metafory „miłości oblubieńczej”, która obrazuje relację między Bogiem a człowiekiem, a w tym przypadku między Bogiem, Chrystusem a Kościołem. Podstawy tej prawdy eklezjologicznej znajdujemy w Nowym Testamencie: „Kościół jest bowiem Oblubienicą Chrystusa, czego wyraz znajdujemy w Listach Pawłowych (por. np. Ef 5,21-33 oraz 2 Kor 11,2), a także w Janowym wyrażeniu o «Oblubienicy Baranka» (por. Ap 21,9). Gdy Kościół jako Oblubienica «dochowuje wiary danej Chrystusowi», wówczas wierność ta – chociaż w nauczaniu Apostoła stała się obrazem małżeństwa (por. Ef 5,23-33) – posiada równocześnie znaczenie wzoru całkowitego oddania się w bezżenności «dla królestwa niebieskiego», czyli poświęconego Bogu dziewictwa (por. Mt 19,11-12; 2 Kor 11,2)»¹¹⁶. To dziewictwo poświęcone Bogu, a realizowane w Kościele przez poszczególne osoby „na wzór Dziewicy z Nazaretu – jest źródłem szczególnej duchowej płodności: źródłem macierzyństwa w Duchu Świętym. Kościół

¹¹² Por. RM 43.

¹¹³ RM 44. Por. B. Sieńczak, *N.M.P. Matką...*, dz. cyt., s. 215; T. Siudy, *Wiara – „jakby klucz”...*, dz. cyt., s. 78.

¹¹⁴ Por. St. Koperek, *Idee przewodnie...*, dz. cyt., s. 28.

¹¹⁵ RM 43.

¹¹⁶ Tamże.

jednakże strzeże również wiary otrzymanej od Chrystusa: za wzorem Maryi, która zachowywała i rozważała w swym sercu (por. Łk 2,19.51) wszystko to, co dotyczyło Syna Bożego, Kościół zobowiązuje się strzec Słowa Bożego, zgłębiać jego bogactwo z mądrością i rozważą, aby w każdej epoce dawać wierne świadectwo wszystkim ludziom (por. Sobór Wat. II, Konst. dogm. o Objawieniu Bożym *Dei Verbum*, 8; Św. Bonawentura, *Comment. in Evang. Lucae, Ad Claras Aquas*, VII, 53, n. 40, 68, n. 109)”¹¹⁷.

Żywotna obecność Maryi w Kościele i prowadzenie przez Nią ludu Bożego nie ogranicza się tylko do jakiegoś momentu czy dłuższego okresu czasu, który zamknął się już w określonych jego ramach. Kościół stanowi rozległą przestrzeń „wewnątrz której *Błogosławiona Dziewica Maryja w dalszym ciągu «przoduje» ludowi Bożemu*. Jej wyjątkowe «pielgrzymowanie wiary» wciąż staje się punktem odniesienia dla Kościoła, dla osób i wspólnot, dla ludów i narodów, poniekąd dla całej ludzkości. Trudno zaprawdę ogarnąć i zmierzyć jej zasięg”¹¹⁸. Biorąc pod uwagę tak mocno podkreśloną przez Sobór Watykański II prawdę o tym, że Maryja wzięta do nieba z ciałem i duszą jest obrazem i początkiem a przez to również ikoną Kościoła eschatologicznego¹¹⁹, papież Jan Paweł II wyjaśnia, że Maryja stanowi „ikonę Kościoła pielgrzymującego po pustyni dziejów, lecz wpatzonego w chwalebny cel, jakim jest niebieskie Jeruzalem, gdzie zajaśnieje jako Oblubienica Baranka, Chrystusa Pana. (...) Dla Kościoła, który często odczuwa ciężar dziejów i doświadcza ataków zła, Matka Chrystusa jest świetlanym obrazem ludzkości odkupionej i ogarniętej zbawczą łaską”¹²⁰. Maryja jako „ikona eschatologiczna Kościoła” antycypuje w sobie chwalebny przyszłość całego Kościoła, ale też i ku tej eschatologicznej rzeczywistości prowadzi jako „Gwiazda przewodnia” (*Maris Stella*)¹²¹.

4. Nowe macierzyństwo Matki Odkupiciela

Rozważania papieża Jana Pawła II o Maryi i Jej macierzyństwie podejmowane są w duchu personalistycznym. Jest Ona Matką w całej specyfice swej osoby, a więc tak w odniesieniu do ciała jak i duszy, i tak też pozostaje w relacji do całej osoby Syna¹²². Choć Maryja wykazała się swą matczyną miłością wobec swojego Syna, a także wręcz matczyną troską nie tylko

¹¹⁷ Tamże.

¹¹⁸ RM 6.

¹¹⁹ Por. KK 68. Zob. T. Siudy, *Eschatologiczna ikona Kościoła*, „*Salvatoris Mater*” 2 (2000) nr 4, s. 51.

¹²⁰ Jan Paweł II, *Maryja eschatologiczną ikoną Kościoła*. Audiencja generalna. Watykan, 14.03.2001, „*Salvatoris Mater*” 4 (2002) nr 1, s. 282. Por. F. Dylus, *Rola Maryi w eschatologicznym spełnieniu Kościoła*, w: *Matka Odkupiciela...*, dz. cyt., s. 219-221.

¹²¹ Por. RM 6. Zob. F. Dylus, *Rola Maryi...*, dz. cyt., s. 225.

¹²² Por. W. Łaszewski, *Pośrednictwo szczególne...*, dz. cyt., s. 110.

wobec członków swojej rodziny, jak np. w przypadku Elżbiety (por. Łk 1,39-56) czy innych osób, jak gospodarze na weselu w Kanie (por. J 2,1-12), to jednak o nowej misji i godności Maryi mówią dopiero „słowa wypowiedziane przez Chrystusa do Matki w godzinie Krzyża: «Niewiasto, oto syn Twój», i do ucznia: «Oto Matka twoja» (J 19,26-27). Słowa te ustanawiają niejako *miejsce Maryi w życiu uczniów Chrystusowych*. Mówią one, jak już wskazano uprzednio, o nowym macierzyństwie Matki Odkupiciela. Jest to właśnie macierzyństwo duchowe, które zrodziło się w głębi tajemnicy paschalnej Odkupiciela świata. Jest macierzyństwem w porządku łaski, ponieważ wyjednywa dar Ducha Świętego, który wzbudza nowych synów Bożych odkupionych Chrystusową ofiarą: tego Ducha, którego Maryja również otrzymała wraz z Kościołem w dniu Pięćdziesiątnicy”¹²³.

Ponieważ każda Msza Święta stanowi sakramentalne uobecnienie Ofiary Krzyża, dlatego Ojciec Święty przypomina, że macierzyństwo duchowe Maryi „jest szczególnie widoczne i przeżywane przez lud chrześcijański w *Świętej Uczcie* – liturgicznym święceniu tajemnicy Odkupienia – w której uobecnia się Chrystus, Jego prawdziwe *Ciało narodzone z Maryi Dziewicy*. Słusznie pobożność ludu chrześcijańskiego zawsze dostrzegała *głęboką* więź pomiędzy nabożeństwem do Matki Bożej i kultem Eucharystii: jest to godne podkreślenia tak w liturgii zachodniej, jak wschodniej, w tradycji rodzin zakonnych, w duchowości współczesnych ruchów, także młodzieżowych, w duszpasterstwie sanktuariów maryjnych. *Maryja prowadzi wiernych do Eucharystii*”¹²⁴. Maryja nie tylko prowadzi do Eucharystii i jest Przewodniczką po eucharystycznej wierze Kościoła, ale jeszcze bardziej uczy rozmiłowania się w Chrystusie eucharystycznym, w żywym sakramencie Jego Ciała i Jego Krwi.

Przedłużeniem jedyne w swoim rodzaju macierzyństwa Maryi wobec Syna Bożego jest macierzyństwo Maryi wobec Kościoła (*ad Ecclesiam*)¹²⁵. Zostało ono objawione w scenie pod krzyżem jako macierzyństwo uniwersalne i obejmujące wszystkich uczniów powierzonych Maryi przez Chrystusa. Maryja swą macierzyńską troską objęła „Nie tylko Jana, który wówczas stał pod Krzyżem wraz z Matką swego Mistrza, ale każdego ucznia Chrystusowego, każdego chrześcijanina. Odkupiciel powierza swą Matkę uczniowi, a równocześnie daje mu Ją jako Matkę. To macierzyństwo Maryi, jakie staje się udziałem człowieka, jest darem: najbardziej

¹²³ RM 44. Por. P. Kosiak, *Maryja w życiu...*, dz. cyt., s. 228.

¹²⁴ RM 44. Por. P. Kosiak, *Maryja w życiu...*, dz. cyt., s. 236-237; A. Wojtczak, *Chrystologiczna orientacja...*, dz. cyt., s. 145.

¹²⁵ Por. RM 24. Zob. W. Łaszewski, *Pośrednictwo szczególne...*, dz. cyt., s. 111.

osobistym *darem samego Chrystusa* dla każdego człowieka. O ile Odkupiciel powierza Maryję Janowi, o tyle równocześnie Jana powierza Maryi. U stóp Krzyża ma początek to szczególne *zawierzenie człowieka Bogarodzicy*, które w ciągu dziejów Kościoła na różne sposoby bywało podejmowane i wyrażane¹²⁶.

5. Osobowa relacja Maryi wobec każdego ucznia Chrystusa

Wielokrotnie w swoim nauczaniu papież Jan Paweł II wzywał do rozważania prawdy o macierzyństwie w całej jej głębi, a zarazem prostocie¹²⁷. Pośród prawd konstytuujących macierzyństwo Ojciec Święty zwraca uwagę na fakt, że „odnosi się ono do osoby. Stanowi o nim ów zawsze jedyny i niepowtarzalny związek osób: *matki z dzieckiem oraz dziecka z matką*. Również, kiedy ta sama niewiasta jest matką wielu dzieci, jej osobisty stosunek do każdego z nich charakteryzuje macierzyństwo w samej jego istocie. Każde bowiem z dzieci jest zrodzone w sposób jedyny i niepowtarzalny, zarówno dla matki, jak dla dziecka. Każde też w sposób jedyny i niepowtarzalny jest ogarnięte ową macierzyńską miłością, na jakiej opiera się jego wychowanie i dojrzewanie w człowieczeństwie”¹²⁸. Porządek natury stoi u podstaw porządku łaski albo też ten drugi, tzn. nadprzyrodzona pomoc pochodząca od Ducha Świętego, jak uczy św. Tomasz, umacnia osłabioną naturę ludzką¹²⁹.

Papież Wojtyła przypomina, że „«macierzyństwo w porządku łaski» zachowuje analogię tego, co «w porządku natury» charakteryzuje związek matki z dzieckiem. W tym świetle staje się lepiej zrozumiały fakt, że w testamencie Chrystusa na Golgocie to nowe macierzyństwo Jego Matki zostało zaadresowane w liczbie pojedynczej do jednego człowieka: «oto syn Twój»”¹³⁰. Zawierzenie przez Chrystusa ucznia Jana swojej Matce jest szczególnym zawierzeniem „umiłowanego ucznia” z Galilei Bogarodzicy, a zarazem każdego ucznia, który poprzez ten wyjątkowy dar Odkupiciela może cieszyć się jedyną i niepowtarzalną więzią osobową z Maryją jako swoją Matką i wobec tejże Matki okazywać swoje uczucia synowskie¹³¹.

¹²⁶ RM 45. Por. RM 47. Zob. P. Kosiak, *Maryja w życiu...*, dz. cyt., s. 229; W. Łaszewski, *Pośrednictwo szczególne...*, dz. cyt., s. 112.

¹²⁷ Por. D. Kornas-Biela, *Macierzyństwo w nauczaniu Jana Pawła II*, w: D. Kornas-Biela (pod red.), *Oblicza macierzyństwa*, Lublin 1999, s. 13.

¹²⁸ RM 45. Por. P. Kosiak, *Maryja w życiu...*, dz. cyt., s. 229; B. Sieńczak, *N.M.P. Matką...*, dz. cyt., s. 215.

¹²⁹ Por. W. Wołyniec, *Łaska Ducha Świętego według św. Tomasza z Akwinu*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 6 (1998) nr 1, s. 136.

¹³⁰ RM 45.

¹³¹ Por. T. Siudy, *Błogosławiona Maryja Dziewica...*, dz. cyt., s. 32.

Ojciec Święty swoje Orędzie na XVIII Światowy Dzień Młodzieży w 2003 roku oparł właśnie na duchowym testamencie Jezusa, a więc na słowach wypowiedzianych przez Niego z krzyża do umiłowanego ucznia i swojej Matki, a przy tym wyjaśnia młodzieży czemu służy macierzyńskie posłannictwo Maryi w ich życiu. Maryja jest daleka od koncentrowania uwagi na sobie, „Maryja zostaje wam dana, aby pomóc wam nawiązać prawdziwą i bardziej osobistą relację z Jezusem. Swoim przykładem Maryja uczy was wpatrywać się z miłością w Tego, który pierwszy was umiłował. Swoim wstawiennictwem kształtuje w was serce uczniów, zdolnych wsłuchiwać się w głos Syna, który objawia prawdziwe oblicze Ojca i rzeczywistą godność człowieka”¹³². W encyklice *Redemptoris Mater* takie pojęcia jak: „współdziałanie z Chrystusem”, „macierzyńskie pośrednictwo” „wstawiennictwo” czy „pośrednictwo” – odniesione do Maryi powracają wielokrotnie¹³³. Maryja jako duchowa Matka wszystkich ochrzczonych pełni wobec nich pośredniczącą funkcję w zbawieniu¹³⁴.

Cnotą, którą Maryja szczególnie umacnia i rozwija w swoich przybranych dzieciach jest wiara. Ojciec Święty przypomina: „W stosunku do każdego chrześcijanina, do każdego człowieka, Maryja jest Tą która pierwsza «uwierzyła» – i tą właśnie wiarą Oblubienicy i Matki pragnie oddziaływać na wszystkich, którzy Jej po synowsku się zawierzają. Im bardziej zaś trwają w tym zawierzeniu i postępują w nim, tym bardziej Maryja przybliża ich do niewypowiedzianych «bogactw Chrystusowych» (por. Ef 3,8)”¹³⁵.

6. Osobowa relacja ucznia Chrystusa do Maryi

Papież Jan Paweł II jako doskonały znawca i komentator Ewangelii wyjaśnia: „Ewangelia mówi dalej, że «od tej godziny uczeń wziął Ją do siebie» (J 19,27). To określenie, bardzo szeroko komentowane już w pierwszych wiekach Kościoła, nie oznacza jedynie miejsca zamieszkania Jana. Zwraca uwagę nie tyle na wymiar materialny, ile raczej na aspekt duchowy «przyjęcia» Maryi przez Jana, na nową więź, jaka się między nimi wytwarza”¹³⁶. Ojciec Święty zastanawia się nad istotą zadania jakie od Chrystusa otrzymał Jan wobec Maryi i wyjaśnia: „zdanie owo z pewnością oznacza, że uczniowi została wyznaczona rola syna i że przejął on opiekę nad Matką swojego umiłowanego Mistrza. Skoro jednak Maryja została jemu samemu

¹³² Jan Paweł II, «*Oto Matka twoja*» (J 19,27). Orędzie Ojca Świętego na XVIII Światowy Dzień Młodzieży 2003 roku. Watykan, 08.03.2003, „*Salvatoris Mater*” 6 (2004) nr 1, s. 391.

¹³³ Por. RM 22, 38-40. Zob. L. Balter, *Wszechpośrednictwo Maryi a jedyne pośrednictwo Chrystusa*, w: *Matka Odkupiciela...*, dz. cyt., s. 133.

¹³⁴ Por. RM 39. Zob. B. Sieńczak, *N.M.P. Matką...*, dz. cyt., s. 215; W. Życiński, *Pośrednictwo Maryi w dziele łączności Kościoła pielgrzymującego z Kościołem uwielbionym*, w: *Matka Odkupiciela...*, dz. cyt., s. 200.

¹³⁵ RM 46.

¹³⁶ Jan Paweł II, «*Oto Matka twoja*»..., dz. cyt., s. 391.

dana za Matkę, wówczas słowa powyższe mówią – bodaj pośrednio – o tym wszystkim, w czym wyraża się wewnętrzny stosunek syna do matki. Wszystko to zaś można ująć w słowie «zawierzenie». Zawierzenie jest odpowiedzią na miłość osoby, w szczególności zaś na miłość matki”¹³⁷.

Maryjny kształt życia chrześcijanina nie wynika z określonej liczby takich czy innych pobożnych uczynków, ale, „wypowiada się w sposób szczególny poprzez takie właśnie synowskie zawierzenie względem Bogarodzicy, które ma swój początek w testamencie Odkupiciela na Golgocie. Zawierając się po synowsku Maryi, chrześcijanin – podobnie jak apostoł Jan – «przyjmuje» Matkę Chrystusa i wprowadza Ją w to wszystko, co stanowi jego własne życie wewnętrzne, poniekąd jego ludzkie i chrześcijańskie «ja»: «wziął Ją do siebie». Stara się on w ten sposób wejść w zbawczy zasięg tej «macierzyńskiej miłości», poprzez którą Matka Odkupiciela «opiekuje się braćmi swego Syna» (KK 62) i «współdziała w ich rodzeniu i wychowywaniu» (KK 63) wedle tej miary daru, jaka każdemu jest właściwa z mocy Ducha Chrystusowego”¹³⁸. Pośród wielu świętych, którzy pozostawili piękny przykład synowskiego zawierzenia Matce Jezusa, Ojciec Święty przywołuje postać św. Ludwika Marii Grignion de Montfort (1673-1716)¹³⁹.

Papież Wojtyła dowartościowuje także niezwykłą godność każdej kobiety, która ze swej strony jeszcze bardziej powinna zabiegać o nadanie jej życiu chrześcijańskiemu kształtów prawdziwie maryjnych. W rzeczywistości bowiem „postać Maryi z Nazaretu rzuca światło na kobietę jako taką przez sam fakt, że Bóg w tym wzniosłym wydarzeniu Wcielenia Syna zawierzył się wolnej i czynnej posłudze niewiasty. Można zatem stwierdzić, że kobieta, spoglądając na Maryję, odkrywa w Niej sekret godnego przeżywania swej kobiecości i prawdziwego realizowania siebie. W świetle Maryi Kościół widzi w kobiecie odblaski piękna, które odzwierciedla najwznioślejsze uczucia, do jakich zdolne jest serce ludzkie: całkowitą ofiarę miłości, moc, która potrafi znieść największe cierpienia, bezgraniczną wierność, niestrudzoną aktywność, umiejętność łączenia wnikliwej intuicji ze słowem pociechy i zachęty”¹⁴⁰.

Nie sposób nie podkreślić na koniec, że papież Jan Paweł II nie tylko uczył o osobowej relacji ucznia z Maryją, ale każdego dnia realizował ją w swoim życiu, o czym powie do

¹³⁷ RM 45. Por. P. Kosiak, *Maryja w życiu...*, dz. cyt., s. 232.

¹³⁸ RM 45.

¹³⁹ Por. RM 48. Zob. P. Kosiak, *Maryja w życiu...*, dz. cyt., s. 232; T. Siudy, *Błogosławiona Maryja Dziewica...*, dz. cyt., s. 35.

¹⁴⁰ RM 46. Por. St. Koperek, *Idee przewodnie...*, dz. cyt., s. 31.

młodzieży: „Dlatego także dzisiaj powtarzam motto mojej posługi biskupiej i pasterskiej: *Totus Tuus*. Sam nieustannie doświadczałem w życiu miłującej i czynnej obecności Matki Chrystusowej; Maryja każdego dnia wspomaga mnie w pełnieniu misji Następcy Piotra”¹⁴¹. Ojciec Święty jako świadek synowskiego zawierzenia Maryi był przez najtroskliwszą Matkę prowadzony ku niewypowiedzianym „bogactwom Chrystusowym” (por. Ef 3,8).

Zakończenie

Jednym z największych darów, a zarazem najbardziej osobistym, jaki Odkupiciel świata przekazał wszystkim swoim uczniom jest dar Matki. Momentem objawienia i zarazem zakomunikowania tego daru był moment poprzedzający śmierć Chrystusa na krzyżu, kiedy to Odkupiciel powierzył Jana Maryi, a Maryję zawierzył Janowi. Testament z krzyża dał początek prawdziwie osobowej macierzyńsko-synowskiej relacji, której budowanie, za sprawą Chrystusa, staje się udziałem wszystkich ochrzczonych. Macierzyństwo Maryi ma od samego początku charakter historiozbowczy, gdyż jest wpisane w historię zbawienia, a jego zasadniczą cechą jest szczególne pośrednictwo, tzn. uczestnictwo Maryi w pośrednictwie Jej Syna.

Życie chrześcijańskie ma swój stały punkt odniesienia, którym jest Chrystus oraz Jego Kościół rozumiany jako Mistyczne Ciało Chrystusa. Bezpośredni związek ochrzczonych z Chrystusem nie traci jednak nic na ich zawierzeniu Maryi, na kontemplowaniu Jej postaw, cnót i życia. Papież Jan Paweł II umiejętnie połączył zbawcze dzieło Chrystusa z miejscem i rolą Maryi w Kościele Chrystusowym. Życie ochrzczonych nie może być czymś wyizolowanym, a więc wyrwanym z całokształtu tajemnicy Chrystusa i współdziałającej z Nim Maryi. Maryja nie tylko wskazuje ochrzczonym Chrystusa jako Drogę, ale i do niewypowiedzianych „bogactw Chrystusowych” skutecznie ich prowadzi. Zawierzenie Matce nigdy nie zatrzymuje się na Niej samej, ale w myśl słów: „Zróbcie wszystko, cokolwiek wam powie” (J 2,5) – skierowane jest ku Chrystusowi jednemu Odkupicielowi człowieka.

Papież Wojtyła kreśląc drogę ochrzczonych podążających za Chrystusem i zmierzających do ostatecznego z Nim spotkania nie zapomina o tych, którzy, jak np. św. Ludwik Maria Grignion de Monfort poświęcili się całkowicie Chrystusowi przez Maryję. Przyjęcie Jej jako Matki przez ochrzczonych i Jej synowskie zawierzenie uprawomocnione testamentem z krzyża, nadaje życiu uczniów Chrystusa maryjnego piętna i kształtów prawdziwie

¹⁴¹ Jan Paweł II, *«Oto Matka twoja»...*, dz. cyt., s. 391. Por. A. Wojtczak, *Chrystologiczna orientacja...*, dz. cyt., s. 153-154.

chrystocentrycznych. Wezwanie ochrzczonych do upodobnienia się do Maryi jest wezwaniem do ciągłej Jej kontemplacji jako Pierwowzoru, a także do owocnego korzystania z Jej współdziałania oraz szczególnego i wyjątkowego pośrednictwa.

Bibliografia

Opracowania naukowe

1. Balter L., *Rola Ducha Świętego w życiu Maryi*, w: *Matka Odkupiciela. Komentarz do encykliki Redemptoris Mater*, St. Grzybek (pod red.), Kraków 1988, s. 137-150.
2. Balter L., *Wszechpośrednictwo Maryi a jedyne pośrednictwo Chrystusa*, w: *Matka Odkupiciela. Komentarz do encykliki Redemptoris Mater*, St. Grzybek (pod red.), Kraków 1988.
3. Dylus F., *Rola Maryi w eschatologicznym spełnieniu Kościoła*, w: *Matka Odkupiciela. Komentarz do encykliki Redemptoris Mater*, St. Grzybek (pod red.), Kraków 1988.
4. Gózdź K., *Pielgrzymowanie Kościoła w papieskim posługiwaniu Wędrownego Misjonarza*, „Ethos” 16 (2003) nr 3-4.
5. Grzybek St., *Maryja przed Chrystusem na horyzoncie dziejów zbawienia*, w: *Matka Odkupiciela. Komentarz do encykliki Redemptoris Mater*, St. Grzybek (pod red.), Kraków 1988.
6. Jan Paweł II, *Encyklika „Redemptoris Mater” o błogosławionej Maryi Dziewicy w życiu pielgrzymującego Kościoła*, Watykan 1987.
7. Jan Paweł II, *Maryja eschatologiczną ikoną Kościoła*. Audiencja generalna. Watykan, 14.03.2001, „Salvatoris Mater” 4 (2002) nr 1.
8. Jan Paweł II, «*Oto Matka twoja*» (J 19,27). Orędzie Ojca Świętego na XVIII Światowy Dzień Młodzieży 2003 roku. Watykan, 08.03.2003, „Salvatoris Mater” 6 (2004) nr 1.
9. Jaśkiewicz S., *Eschatologiczny charakter Kościoła pielgrzymującego w posoborowej eklezjologii włoskiej*, Radom 2013.
10. Koperek St., *Idee przewodnie encykliki Jana Pawła II Redemptoris Mater*, w: *Matka Odkupiciela. Komentarz do encykliki Redemptoris Mater*, St. Grzybek (pod red.), Kraków 1988.
11. Kornas-Biela D., *Macierzyństwo w nauczaniu Jana Pawła II*, w: D. Kornas-Biela (pod red.), *Oblicza macierzyństwa*, Lublin 1999.
12. Kosiak P., *Maryja w życiu chrześcijanina*, w: *Matka Odkupiciela. Komentarz do encykliki Redemptoris Mater*, St. Grzybek (pod red.), Kraków 1988.

13. Królikowski J., *Maryja „typus Ecclesiae” i ewangelizacja*, „Sumpozjum” 23 (2019) nr 2.
14. Langkammer H., *Pismo Święte w encyklice Jana Pawła II „Redemptoris Mater”*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 41 (1988) nr 3.
15. Łaszewski W., *Pośrednictwo szczególne i wyjątkowe*, w: *Jan Paweł II Matka Odkupiciela. Tekst i komentarz*, St.C. Napiórkowski (pod red.), Lublin 1993.
16. Napiórkowski St.C., *Jan Paweł II jako nauczyciel mariologii i maryjności*, „Roczniki Teologiczne” 67 (2020) z. 2.
17. Napiórkowski St.C., *Macierzyńskie pośrednictwo w Duchu Świętym*, w: *Jan Paweł II Matka Odkupiciela. Tekst i komentarz*, St.C. Napiórkowski (pod red.), Lublin 1993.
18. Napiórkowski St.C., *Pośredniczka w Chrystusie*, w: *Jan Paweł II Matka Odkupiciela. Tekst i komentarz*, St.C. Napiórkowski (pod red.), Lublin 1993.
19. Pałubska Z., *Macierzyństwo duchowe w Kościele katolickim*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 6 (2007).
20. Pek K., *Jan Paweł II o Nowej Córce Syjonu*, „Teologia w Polsce” 17 (2023) nr 2.
21. Robakowski J., *Łaski pełna*, w: *Matka Odkupiciela. Komentarz do encykliki Redemptoris Mater*, St. Grzybek (pod red.), Kraków 1988, s. 87-108.
22. Siudy T., *Błogosławiona Maryja Dziewica w życiu pielgrzymującego Kościoła. Komentarz do encykliki „Redemptoris Mater” Ojca świętego Jana Pawła II*, Warszawa 1988.
23. Siudy T., *Eschatologiczna ikona Kościoła*, „Salvatoris Mater” 2 (2000) nr 4.
24. Siudy T., *Maryja w tajemnicy Chrystusa*, w: *Matka Odkupiciela. Komentarz do encykliki Redemptoris Mater*, St. Grzybek (pod red.), Kraków 1988.
25. Siudy T., *Wiara – „jakby klucz do prawdy o Maryi”*, w: *Jan Paweł II Matka Odkupiciela. Tekst i komentarz*, St.C. Napiórkowski (pod red.), Lublin 1993.
26. Sieńczak B., *N.M.P. Matką naszej nadziei w świetle Redemptoris Mater*, w: *Matka Odkupiciela. Komentarz do encykliki Redemptoris Mater*, St. Grzybek (pod red.), Kraków 1988.
27. Wilk J., *Maryja wzorem eklezjalności wspólnoty rodzinnej*, w: *Matka Odkupiciela. Komentarz do encykliki Redemptoris Mater*, St. Grzybek (pod red.), Kraków 1988.
28. Wojciechowski M., *Idea pośrednictwa w świetle Pisma Świętego*, w: *Jan Paweł II Matka Odkupiciela. Tekst i komentarz*, St.C. Napiórkowski (pod red.), Lublin 1993.

29. Wojtczak A., *Chrystologiczna orientacja kultu maryjnego według św. Jana Pawła II*, „Studia Teologiczne” 39 (2021).
30. Wołyniec W., *Łaska Ducha Świętego według św. Tomasza z Akwinu*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 6 (1998) nr 1.
31. Życiński W., *Pośrednictwo Maryi w dziele łączności Kościoła pielgrzymującego z Kościołem uwielbionym*, w: *Matka Odkupiciela. Komentarz do encykliki Redemptoris Mater*, St. Grzybek (pod red.), Kraków 1988.

Julian Kazimierz Auleytner¹⁴²

Two Genocides in the World – Holocaust and Armenian Genocide

„Humans have prepared this fate for people...”

(by Nałkowska, 1946)

Introduction

In the United Nations General Assembly Resolution 60/7, the United Nations calls on everyone to *"honor the victims of the Nazi era and to increase awareness and education about and prevent genocide"*¹⁴³. Genocide is *"a coordinated plan of various actions aimed at destroying the basic foundations of the life of national groups, to annihilate the groups themselves"*¹⁴⁴. However the term Holocaust is derived from the Greek word *"holókauston"* meaning burnt offering. In Hebrew, its equivalent is *"Shoah,"* which translates as *"total annihilation"*¹⁴⁵. This term is also used as a synonym for other genocides and refers to the Armenian Genocide, quote: *"The First Holocaust is devoted to the topic of the Armenian genocide. This Genocide, organized by the government of the Ottoman Empire, took place in 1915, several decades before the Jewish Holocaust"*¹⁴⁶.

The genocide is the destruction of a nation or an ethnic group¹⁴⁷. The extermination of the Jews and the Armenian genocide are referred to as the Holocaust.

¹⁴² EF Academy Oxford, ORCID: 0009-0003-3774-410X.

¹⁴³ UN Resolution 60/7, 2005.

¹⁴⁴ M. A., Peters, Michael, *The Americanisation of human rights*, Educational Philosophy and Theory, 2023, 55:6, 653-657.

¹⁴⁵ Oxford Dictionary, oxforddictionaries.com (Accessed 12/28/2023).

¹⁴⁶ R. Fisk, *The Great War for Civilisation, The Conquest of the Middle East*, London – New York – Toronto – Sydney: Harper Perennial, 2006, p. 388.

¹⁴⁷ R. J. Rummel Rudolph J., *The Holocaust in comparative and historical perspective*, Paper delivered to the Conference on "The 'Other' as Threat--Demonization and Antisemitism," June 12-15, 1995, at the Hebrew University of Jerusalem. Published in Albert J. Jongman (ed.). *CONTEMPORARY GENOCIDES: CAUSES, CASE, CONSEQUENCES*, Leiden, Netherlands: Interdisciplinary Research Program on the Root Causes of Human Rights Violations (PIOOM), 1996 (<https://www.hawaii.edu>) (Accessed 12/28/2023).

Although the Holocaust is often the most famous, other genocides around the world are equally horrific and significant. Table 1 lists the worst genocide cases in history.

Table 1: Examples of genocide in the world

Genocide	Description
Armenian Genocide (1915-1923)	Under the steadfast rule of Enver Pasha, between 1 and 1.8 million ethnic Armenians and other non-Turks were massacred, deported, or starved to death in the Ottoman Empire during World War I and at the end of World War I. The Ottomans explained this as an attempt to get rid of any people who had associated themselves with the Russians from the empire. Mass extermination is considered the first large-scale organized genocide in the twentieth century.
Stalin's Communist Regime (1929-1953)	Although a lesser-known evil, the horrors perpetrated under Joseph Stalin in the Soviet Union claimed between 23 and 50 million lives. Examples of Stalin's murderous outbursts are the Great Purge, which targeted political dispatchers, and the famine in Ukraine, a forcibly induced mass famine that condemned the entire Ukrainian population to a slow death.
The Holocaust (1939-1945)	The Holocaust, the most notorious and meticulously documented genocide in history, was Adolf Hitler's attempt to exterminate all "undesirables" from his Third Reich. The murderous effort involved more than 35 European countries during World War II. The Holocaust is responsible for the lives of more than six million Jews, Roma, Slavs, homosexuals, the physically disabled and religious dissidents.
Regime Mao Zedong (1949-1976)	Throughout his reign in Communist China, Mao Zedong killed between 40 and 70 million people, equivalent to the entire population of Britain. Mao's atrocities came in two waves: the "Great Leadership Forward" and the "Great Proletarian Cultural Revolution." The "Heist" was Zedong's agricultural development plan that ended with more than 30 million farmers starving to death; The "Cultural Revolution" was a purge of "anti-government elements" and sent many to their deaths in POW camps.

Khmer Rouge Killing Fields in Cambodia (1976-1980)	The Khmer Rouge took over the government of Cambodia in 1976 under Pol Pot's communist regime. Announcing a new era of peasant-oriented society, the Khmer Rouge evacuated Cambodian cities and "forced these inhabitants to work without proper food or rest." Those who were unable to meet the demands were often shot. In these "killing fields," the Khmer Rouge killed between 1.7 and 2 million Cambodians.
Rwandan Massacre (1994)	In 1990, a civil war broke out in Rwanda, the result of deep-rooted ethnic conflict and corrupt political agendas. The sudden death of Rwandan President Habyarimana ignited a spark for the Hutu majority to attack the Tutsi minority. "Extremist Hutu groups," EndGeonocide.org states, "killed between 800,000 and 1 million people across the country in just 100 days," making it one of the largest genocides in history.

Source: Author's own elaboration

This article will compare two genocides that took place in the 20th century - the extermination of Armenians by the Turks (1915-1923) and Jews during World War II. We have chosen these two examples of genocide to describe because we want to compare the causes, course, and effects of these crimes. In conclusion, we want to answer the question: What impact do the effects of these genocides/exterminations have on contemporary society? Both genocides took place in the 20th century and witnesses to these crimes are still alive. The doctrines of the Nazis and Pan-Turkism led to this genocide. These ideologies led to the destruction of millions of innocent people and were directed against a national group (Nazis against the Jews, and Pan-Turkism against the Armenians), simply because they had a different ethnicity and religion. For this reason, at the beginning of the work, we included the motto of the Polish writer Zofia Nałkowska, who wrote in her novel "Medallions", quote: "*Humans have prepared this fate for people*"¹⁴⁸.

¹⁴⁸ Z. Nałkowska, Medaliony, Warszawa 1946, p. 4.

2. Causes of the Genocide of Jews and Armenians

2.1. Causes of the genocide of the Jews

After coming to power in 1933, the Nazi Party and its leader, Adolf Hitler, began to implement a racist and anti-Semitic program that envisaged the isolation of the Jewish population. A division was made between Aryans and non-Aryans, which were understood as those who had at least one Jewish grandparent. The main legal basis for the discriminatory measures was the Nuremberg Laws of 1935¹⁴⁹. The Germans also developed a massive propaganda campaign to justify these steps, accusing the Jews of parasitism, exploitation, demoralization, and destruction of the nations among which they lived. Propaganda also publicized the alleged organization of an international conspiracy, involving Jewish bankers and industrialists, as well as politicians of Jewish origin and under Jewish influence. This conspiracy was to be international. It allegedly included liberals, social democrats, and communists, as well as Freemasons and other socio-political organizations opposed to the ideas of Nazism¹⁵⁰.

2.2. Causes of the Armenian Genocide

At the beginning of the twentieth century, there was a massacre of Armenians throughout the Turkish Empire. The cause of the Armenian Genocide was the doctrine of Pan-Turkism, which arose at the beginning of the 20th century in Turkey. It proclaimed the ethnic unity and the necessity of their cultural and political integration from the Altai Mountains. It was given the name *of the Great Turan*. It was in force as the official doctrine of the Turkish state during the rule of the Young Turks¹⁵¹. Pan-Turkism is associated with, and their extermination was a consequence of their non-Turkish origin and other religions.

The initiator of the mass murders and deportations was the Minister of Internal Affairs, Talaat Pasha. Their cause was the Christian faith, which made them considered second-class

¹⁴⁹ D. Crowe, *The Holocaust. Roots, history, and aftermath*, Boulder, Colorado, 01.25.2008, p.3.

¹⁵⁰ Shoah Resource Center, *The International School for Holocaust Studies*: <https://www.holocaust.yadvashem.org> (Accessed 12/26/2023).

¹⁵¹ R. Fisk, *The Great War for Civilisation, The Conquest of the Middle East*, London – New York – Toronto – Sydney: Harper Perennial, 2006, p. 391.

people, and they were subjected to ruthless exploitation, especially fiscal, with which they were charged as „infidels“¹⁵².

2.3. Analysis of similarities and differences

Both genocides were caused by totalitarian, nationalistic political doctrines, invented by intolerant people, who rejected otherness and discriminated against all other nations and races. However, in the case of the Nazis, they sought to preserve only their race. So they were anti-racists. In comparison, Pan-Turkism is a nationalist doctrine that proclaims the ethnic unity of the Turkic peoples¹⁵³.

3. Methods of extermination and description of genocide

3.1. Methods of extermination of the Jews

In the beginning, the operation to exterminate the Jews consisted of herding the local Jewish population and other people to be exterminated in special places and shooting them. Subsequently, extermination camps were built, where the most frequently transported Jews were sent to gas chambers and burned. To implement the “Final Solution”, the Nazis established six purpose-built extermination camps on Polish soil.¹⁵⁴

Jews transported by train to concentration camps were usually divided into different groups. Some people were immediately sent to the gas chambers and died there, others were quartered in multi-person barracks and had to work hard, e.g. their work included sorting and processing the belongings of all who came to the camp, administrative work, and hard physical labor.¹⁵⁵ Due to the very difficult living conditions (cold, hunger, disease) and the exhausting work of many concentration camp prisoners, she died in a short time. Some of these people were killed by Nazi guards.¹⁵⁶

¹⁵² Holocaust Encyclopedia <https://encyclopediaushmm.org> (Accessed 12/29/2023).

¹⁵³ Genocide Studies Program, Yale University, 2006, <https://gsp.yale.com> (Accessed 01/07/2024).

¹⁵⁴ The Holocaust Explained: <https://www.theholocaustexplained.org/> (Accessed 01/01/2024).

¹⁵⁵ Ibidem.

¹⁵⁶ The Wiener Holocaust Library, <https://wienerholocaustlibrary.org> (Accessed 12/27/2023).

3.2.Methods of extermination of the Armenians

Armenian massacres had already taken place in the Ottoman Empire at the end of the 19th century, during the reign of Abdulhamid II, known as the "bloody sultan". Then, on April 24, 1915, 2,345 people belonging to the Armenian elite were arrested in Istanbul. They were murdered in a cruel way – by slitting their throats, beheading. Some were hanged or crucified because they were Christians.¹⁵⁷

On May 27, 1915, the deportations of Armenians living in Anatolia began. They were destined for Syria and Mesopotamia. The Turkish government ordered Armenian villages and towns to be surrounded, and those who were not immediately slaughtered were driven in horrific death marches into the desert. Most died of thirst and hunger. The detainees were drowned, pushed into mountain precipices, horseshoes were nailed to their feet, and the clergy of the Armenian Church were burned alive or buried in the ground. The extermination included all representatives of the Armenian nation – from infants to the elderly.¹⁵⁸

3.3.Analysis of similarities and differences

People of Jewish origin were isolated and sent by rail to extermination camps, where they were usually immediately sent to the gas chambers, their bodies were burned, and their property became the property of the Third Reich.

On the other hand, Armenians were murdered cruelly – by slitting throats, and beheadings. Some were hanged or crucified because they were Christians. Those who were not immediately murdered were driven in horrible death marches into the desert.

The extermination of these two groups affected the whole population, including the elderly, women, and children.

¹⁵⁷ University College London, Centre for Holocaust Education, <https://holocausteducation.org.uk> (Accessed 12/27/2023).

¹⁵⁸ History-Armenian Genocide, <https://www.history.com/> Armenian Genocide: Facts & Timeline - HISTORY (Accessed 12/26/2023).

4. Effects of the Holocaust

4.1. Effects on the Jewish People

The Third Reich's policy of exterminating Jews resulted in the deaths of 5–6 million people and the almost complete liquidation of many Jewish communities, especially those living in eastern Poland, Galicia and Ukraine. Many Jews felt that only the existence of such a state would prevent them from a return to extreme anti-Semitism in the future. Between 1944 and 1948, most Jews from Central Europe emigrated, most often to Israel. The Holocaust became one of the most important constitutive stages in the self-perception of Jews. As a result of this crime, the Zionist movement, striving to build an independent state of Israel, which was established in 1948, strengthened.¹⁵⁹

4.2. Effects on the Armenian people

In 1915, there were about 1.5 million Armenians (encyclopedia.ushmm.org) living in the multi-ethnic Ottoman Empire. During the genocide, more than 80% of the Armenian population, i.e. 1.2 million, were killed either in massacres and individual killings, or from systematic ill-treatment, exposure, and starvation (Holocaust Encyclopedia). After Turkey's defeat in World War I, the Democratic Republic of Armenia was proclaimed in 1918, but in 1920 Turkey occupied most of its territory. The rest of the country was occupied by the Bolsheviks, and the Armenian elite fell victim to Stalin's purges. In July 1990, Armenia declared independence.¹⁶⁰

In many Armenian families, the memory of the events is still alive. On April 24 of each year, the Armenian community around the world commemorates the anniversary of the beginning of the extermination of their people. Marches commemorating the Armenian massacre are organized both in Armenia and abroad.¹⁶¹ The Armenian Genocide was the first organized genocide of the twentieth century and became a model for subsequent ones.

On 24 April 2021, Joe Biden promised to make human rights a central signpost in his foreign policy. In making this promise. He argued that "*failure to call the atrocities committed against the Armenian population genocide would pave the way for future mass atrocities. The American people pay tribute to all Armenians who died in the genocide that began 106 years*

¹⁵⁹ Crowe, David, *The Holocaust. Roots, history, and aftermath*, Boulder, Colorado, 01.25.2008, p.19.

¹⁶⁰ *Armenia: A Historical Atlas*, by Robert H. Hewsen and Christopher C. Salvatico, 2001, p.123.

¹⁶¹ *Ibidem*, p.120.

ago. We confirm the history. We do this not to remind us of guilt, but to ensure that what happened never happens again " said President Biden.¹⁶²

4.3. Analysis of similarities and differences

In Resolution 60/7 adopted by the General Assembly on 1 November 2005 has been saved: quote: *"The Holocaust, which resulted in the murder of one-third of the Jewish people, along with countless members of other minorities, will forever be a warning to all people of the dangers of hatred, bigotry, racism and prejudice"*.¹⁶³

Between 1915 and 1923, an estimated two million Armenians were deported and 1.5 million died.¹⁶⁴ Nevertheless, the Armenian Genocide is the second best documented and described genocide committed by state authorities against an ethnic group in modern times, after the Holocaust.

Conclusion

Concluding, Nazi ideology and Pan-Turkism led to the extermination of millions of innocent people. Both ideologies were directed against a particular national group: Nazism against the Jews and Pan-Turkism against the Armenians. The reason for this extermination was a different ethnicity and religion. The weakness of both ethnic groups was the lack of their state. These nationalities did not have their army, or state, and had no way and nothing to defend themselves with. They were defenseless and weaker than their persecutors.

In 1946 the United Nations General Assembly recognized that "genocide is a crime under international law which the civilized world condemns, and for the commission of which principles and accomplices are punishable." Then two years later the General Assembly made this concrete. It passed the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide¹⁶⁵ (UN,1948). Article II of the Convention defines genocide as an act *"committed with the intent to destroy, in whole or in part, national, ethnic, racial or religious groups as such:*

¹⁶²<https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/04/24/statement-by-president-joe-biden-on-armenian-remembrance> (Accessed 12/31/2023).

¹⁶³ United Nations General Assembly Resolution 60/7, New York, 21 November 2005.

¹⁶⁴ *Armenia: A Historical Atlas*, by Robert H. Hewsen and Christopher C. Salvatico, 2001, p.126.

¹⁶⁵ Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide ,UN,1948.

- (a) Killing members of the group;
- (b) Causing serious bodily or mental harm to members of the group;
- (c) Deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part;
- (d) Imposing measures intended to prevent births within the group;
- (e) Forcibly transferring children of the group to another group”.¹⁶⁶

The framers of this Convention certainly thought that it would prevent another genocide in the world. How wrong they were when the world witnessed the Rwandan massacre (1994), the brutality of the Khmer Rouge in Cambodia (1976-1980), or when observing Stalin's Communist regime in the Soviet Union or Mao Zedong in China.

The 21st century also brings new faces of genocide in the form of Islamic terrorism, and Russia's aggression against Ukraine, Armenia is waging war against Azerbaijan to defend the Armenian population of Nagorno-Karabakh, or the Israeli-Palestinian conflict (following Hamas's attack on Israel on October 7, 2023, Israel is fighting Palestine in the Gaza Strip), in which acts of genocide occur every day.

Sources

Scientific studies

1. *Armenia: A Historical Atlas*, by Robert H. Hewsen and Christopher C. Salvatico, 2001.
2. Crowe D., *The Holocaust. Roots, history, and aftermath*, Colorado, 01.25.2008
3. Fein H. (ed.), *Genocide Watch*, New Haven 1992.
4. Fisk R., *The Great War for Civilisation, The Conquest of the Middle East*, London – New York – Toronto – Sydney 2006.
5. Nalkowska, Zofia, *Medaliony*, Warsaw (1946), ed.Czytelnik, 2018.
6. Peters M. A., *The Americanisation of human rights*, Educational Philosophy and Theory, 2023, 55:6.
7. Rummel R. J., *The Holocaust in comparative and historical perspective*, Paper delivered to the Conference on "The 'Other' as Threat--Demonization and Antisemitism," June 12-15, 1995, at the Hebrew University of Jerusalem. Published in Albert J. Jongman (ed.). *CONTEMPORARY GENOCIDES: CAUSES, CASES, CONSEQUENCES*, Leiden,

¹⁶⁶ *Ibidem*, (UN,1948, Art.2).

Netherlands: Interdisciplinary Research Program on the Root Causes of Human Rights Violations (PIOOM), 1996 (<https://www.hawaii.edu>) (Accessed 12/28/2023).

Other

1. Genocide Studies Program, Yale University, 2006, <https://gsp.yale.com> [Accessed 01/07/2024].
2. Holocaust – definition of holocaust in English from the Oxford Dictionary. [oxforddictionaries.com](https://www.oxforddictionaries.com) (Accessed 12/28/2023).
3. Armenian Genocide: Facts & Timeline - HISTORY, <https://encyclopediaushmm.org> (Accessed 12/29/2023).
4. Armenian Genocide: Facts & Timeline <https://www.history.com/> Armenian Genocide: Facts & Timeline - HISTORY (Accessed 12/26/2023).
5. <https://www.theholocaustexplained.org/> (Accessed 01/01/2024).
6. <https://www.un.org/holocaust> (Accessed 01/06/2023).
7. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/04/24/statement-by-president-joe-biden-on-armenian-remembrance> (Accessed 12/31/2023).
8. *Shoah Resource Center, The International School for Holocaust Studies:*
9. <https://www.holocaust.yadvashem.org> (Accessed 12/26/2023).
10. The Armenian Genocide (1915-16): Overview | Holocaust Encyclopedia ([ushmm.org](https://www.ushmm.org))
11. The Wiener Holocaust Library, <https://wienerholocaustlibrary.org> (Accessed 12/27/2023).
12. United Nations General Assembly Resolution 60/7, New York, 21 November 2005,
13. United States Holocaust Memorial Museum ([ushmm.org](https://www.ushmm.org)) (Accessed 12/27/2023).
14. University College London, Centre for Holocaust Education, <https://holocausteducation.org.uk> (Accessed 12/27/2023).
15. www.histmag.org (Accessed 12/27/2023).

Dr hab. prof. ucz. Ewa Jasiuk¹⁶⁷

Pomoc publiczna w lotnictwie cywilnym w Unii Europejskiej podczas Covid – 19 jako gwarant bezpieczeństwa finansowego na przykładzie Air France-KLM – wybrane zagadnienia prawne

Wstęp

Pandemia COVID-19 wywarła bardzo duży wpływ na branżę lotniczą, która znalazła się wówczas w bardzo trudnej sytuacji. Z dnia na dzień tysiące lotów zostały odwołane, przewoźnicy zmuszeni byli do wstrzymania działalności, a niektórzy ogłosili upadłość. Taki stan rzeczy doprowadził do sytuacji, w której miliony pasażerów straciło możliwość podróżowania, a lotnictwo cywilne zmuszone było do funkcjonowania w bardzo trudnych warunkach kryzysu, który osiągnął nie znaną dotychczas skalę.¹⁶⁸ W 2020 roku w szczytowym momencie pandemii, liczba pasażerów korzystających z transportu lotniczego zmniejszyła się o 60% w skali globalnej. Międzynarodowe Stowarzyszenie Transportu Lotniczego (IATA) wskazało, że ruch lotniczy cofnął się o kilka dekad, wracając do poziomów z lat 80.¹⁶⁹

Taki stan rzeczy spowodował, iż bardzo często przetrwanie w branży lotniczej zostało uzależnione od restrukturyzacji oraz ubiegania się o pomoc rządową.¹⁷⁰ Kraje na całym świecie wdrożyły programy ratunkowe, aby przewoźnicy lotniczy przetrwali. Dla przykładu niemiecki rząd udzielił wsparcia Lufthansie w wysokości 9 miliardów euro, a amerykańskie linie lotnicze skorzystały z wielomiliardowych pakietów stymulacyjnych.¹⁷¹ Włochy zwiększyły pomoc publiczną dla swoich przedsiębiorstw lotniczych. Nowa Zelandia była przykładem kraju, w którym AIR NEW ZEALAND jako narodowy przewoźnik kraju był głównym beneficjentem

¹⁶⁷ Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Radomskiego im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu, ORCID: 0000-0002-0918-7225, email: e.jasiuk@wp.pl

¹⁶⁸ Przykładowo, liczba operacji lotniczych na Lotnisku Chopina w Warszawie w 2020 roku spadła o ponad 70%. <https://delayed.pl/pl/blog/show/28-jak-pandemia-wplynela-na-rynek-lotnictwa-cywilnego> (dostęp: 03.12.2025).

¹⁶⁹ M. Gański, *Jak pandemia wpłynęła na rynek lotnictwa cywilnego* <https://delayed.pl/pl/blog/show/28-jak-pandemia-wplynela-na-rynek-lotnictwa-cywilnego> (dostęp: 03.12.2025).

¹⁷⁰ Zob. E. Jasiuk, A. Kunert – Diallo, *Pomoc na ratowanie i restrukturyzację zagrożonych przedsiębiorstw lotniczych – wybrane zagadnienia prawne* „Studia Prawnicze KUL” 2016, nr 2, s. 51 -62,

¹⁷¹ M. Gański *Jak pandemia wpłynęła na rynek lotnictwa cywilnego* <https://delayed.pl/pl/blog/show/28-jak-pandemia-wplynela-na-rynek-lotnictwa-cywilnego> (dostęp: 03.12.2025).

pomocy publicznej - rząd udzielił linii lotniczej pożyczki w wysokości 900 milionów dolarów amerykańskich. Minister finansów Nowej Zelandii stwierdził, że Nowa Zelandia może nie mieć narodowego przewoźnika bez tej interwencji.¹⁷²

W 2020 r. państwa członkowskie przyznały 384,33 mld euro w ramach środków pomocy państwa na wszystkie cele, z czego 227,97 mld euro przeznaczono na pomoc przedsiębiorstwom poważnie dotkniętym pandemią koronawirusa w utrzymaniu rentowności.¹⁷³ To właśnie kryzys w lotnictwie wywołany Covid – 19 pokazał branży, iż wpływ na jej bezpieczeństwo finansowe¹⁷⁴ ma pomoc publiczna i to od jej udzielania bardzo często uzależnione były dalsze losy w szczególności linii lotniczych. Udzielana pomoc publiczna była ściśle monitorowana i ograniczona do minimum niezbędnego w celu zapewnienia konkurencyjności i przestrzegania unijnych przepisów dotyczących konkurencji i pomocy państwa.¹⁷⁵ Niestety nie zawsze tak było, ponieważ dochodziło też do uznania udzielonej pomocy publicznej za nielegalną.¹⁷⁶ Jako przykład może posłużyć pomoc przyznana Lufthansie, czy też Air France-KLM.

¹⁷²https://www.rnz.co.nz/news/political/412197/coronavirus-government-offers-900m-loan-for-air-new-zealand?fbclid=IwAR2qeySRN8rc4ba-jRUU_-0iMcRDJ0I0vIKXP-KwjPGv0r8cGMKx0vPLx0w (dostęp: 03.12.2025)

<https://seekingalpha.com/article/4401138-auckland-international-airport-waiting-for-tourism-to-resume-in-covid-free-new-zealand> (dostęp: 03.12.2025)

https://www.rnz.co.nz/news/business/484767/how-air-new-zealand-went-from-crash-landing-to-stratospheric?fbclid=IwAR1qC_-3-eVrPFyTqxEM44LNByNIoKdPP36OmkAPTt4k-tXBmsA9rgGDoIA

https://www.stuff.co.nz/business/industries/128009235/government-adds-another-250-million-to-help-keep-planes-flying-to-nz?fbclid=IwAR2TLAaCnytsHo9q3dw-l_T5MBqhumLAaIp3KHiKBwgAgjcPfap_8j1bFOM

<https://www.rnz.co.nz/news/business/464298/air-new-zealand-s-plan-to-raise-2-point-2b-to-recover-from-pandemic-takes-off?fbclid=IwAR0tu1n5dkccmAnn5fv2rB8oebeQRYIkGqcfZkAalDbYUjpZ0dwiF90rpo>

https://www.1news.co.nz/2020/10/29/air-new-zealand-confirms-further-935-cabin-crew-redundancies/?fbclid=IwAR2fPVNjMay-LgYVvKuAwwnMRrk_pnUaxbUkK9sS6NiShPlcnjPn_xNVtSE (dostęp: 07.05.2023).

¹⁷³ Zobacz tabele wyników w dziedzinie pomocy państwa w Unii Europejskiej <https://www.europedirect-szczecin.eu/a,406,pomoc-panstwa-tabela-wynikow-z-2021-r-srodk-pomocy-panstwa-w-kontekscie-pandemii-covid-19> (dostęp: 03.12.2025).

¹⁷⁴ Zobacz także: E. Jasiuk, *Bezpieczeństwo w lotnictwie cywilnym ze szczególnym uwzględnieniem bezpieczeństwa finansowego w czasach kryzysu – wybrane zagadnienia* [w:] E. Jasiuk, A. Chochowska (red.) *Budowanie poczucia bezpieczeństwa w czasach pandemii oraz zagrożenia terroryzmem i wojną*, Warszawa 2023.

¹⁷⁵ <https://www.rp.pl/transport/art38228251-alitalia-musi-zwrocic-pomoc-publiczna-ale-tej-linii-juz-nie-ma>
<https://www.wnp.pl/rynki-zagraniczne/ue-ke-zatwierdzila-39-7-mln-euro-pomocy-publicznej-dla-wloskiej-alitalii,479847.html> (dostęp: 03.12.2025)

https://amsdottorato.unibo.it/105/1/Elena_Orr%C3%B9_-_Gli_aiuti_di_Stato_nel_settore_del_trasporto_ae.pdf#:~:text=Con%20la%20presente%20opera%20si%20intende%20cercare%20di,rilievo%20e%20tutte%20le%20potenziali%20applicazioni%20della%20stessa (dostęp: 07.05.2023).

¹⁷⁶ Tak stało się w szczególności przypadku Lufthansy. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej uchylił pomoc publiczną w wysokości sześciu miliardów euro udzieloną Lufthansie przez niemiecki rząd podczas pandemii COVID-19. Unijny sąd stwierdził, że złożona przez Ryanair skarga jest w pełni zasadna. Irlandzkie linie wskazują, że udzielana przez poszczególne rządy pomoc publiczna była niczym innym, jak „dyskryminującym ratunkiem”, który zaburzył wolny rynek. <https://www.rynek-lotniczy.pl/wiadomosci/tsue-pomoc-publiczna-dla-lufthansy-nielegalna-17544.html> (dostęp: 07.12.2025).

Pomimo kryzysu wywołanego Covid – 19 obecnie współczesne lotnictwo w Unii Europejskiej rozwija się niezwykle dynamicznie, bardzo często nie było by to jednak możliwe bez wcześniej uzyskanej pomocy publicznej.¹⁷⁷ Rozwój branży lotniczej powiązany jest bardzo często z dynamicznym rozwojem prawa lotniczego w szczególności europejskiego i międzynarodowego zarówno soft law, jak i hard law. Prawo lotnicze powinno nadążyć za olbrzymim dynamizmem branży lotniczej i sprostać jego oczekiwaniom. Zwłaszcza w odniesieniu do pomocy publicznej nie jest to łatwe. Pomoc publiczna udzielana liniom lotniczym może być elementem bezpieczeństwa finansowego, ponieważ wspiera je w szczególności w zakresie odbudowy sytuacji finansowej, zaspokojenia nagłych potrzeb płynnościowych, ale także jest ona udzielana aby uniknąć negatywnych skutków w związku z niezależnymi istotnymi ograniczeniami wykonywania działalności operacyjnej. Dodatkowo, pomoc ta może mieć na celu transformację sektora lotniczego i jego dekarbonizację, co jest kluczowe dla przyszłości transportu lotniczego w Unii Europejskiej.

Zasadniczo przyjmuje się, iż pomoc publiczna posiada charakter szczególny, jest to zazwyczaj tzw. pomoc ratunkowa i restrukturyzacyjna. Dotyczy przedsiębiorstw znajdujących się w trudnej sytuacji, czyli takich, którym grozi bankructwo. Generalnie składa się z dwóch elementów: pomocy ratunkowej, która ma umożliwić przedsiębiorstwu krótkoterminowe przetrwanie i później pomocy restrukturyzacyjnej, która ostatecznie umożliwić ma osiągnięcie długoterminowej równowagi finansowej i dalszy rozwój. Nie niestety bardzo często to właśnie tego typu pomoc w Unii Europejskiej uznawana jest za najbardziej zaburzającą konkurencję. Wynika to z przyjęcia założenia, że udzielając wsparcia na restrukturyzację nieefektywnego przedsiębiorstwa w rzeczywistości przerzuca się koszty tej operacji na konkurentów, co sprawia, że ustanowiony został szczególny reżim prawny kontroli jej przyznawania, który jednak nie zawsze właściwie działa.¹⁷⁸

Jednak należy mieć na względzie fakt, iż zasady udzielania pomocy publicznej regulują przepisy prawa. W skali globalnej różnią się one między sobą. Unią Europejską jest przestrzenią w której stosuje się wspólne regulacje prawne w tym zakresie.

Celem artykułu jest właśnie przeanalizowanie wybranych przepisów prawa Unii Europejskiej odnoszących się do pomocy publicznej w czasie kryzysu wywołanego przez Covid – 19 w branży lotniczej, jako istotnego elementu bezpieczeństwa finansowego linii

¹⁷⁷ Przykładem jest chociażby PLL LOT S.A. <https://www.lot.com/pl/pl/corporate/pomoc-publiczna> (dostęp: 03.12.2025).

¹⁷⁸ Zob. *Pomoc publiczna to nie nowość w sektorze lotniczym*, <https://www.wnp.pl/logistyka/pomoc-publiczna-to-nie-nowosc-w-sektorze-lotniczym,216734.html> (dostęp: 07.12.2025).

lotniczych oraz przeanalizowanie pod tym kątem wybranych orzeczeń TSUE. Niniejsze opracowanie nie wyczerpuje tematu ze względu na to, iż temat jest bardzo rozległy. Artykuł posiada charakter badawczy, poprzez analizę przepisów prawa zastosowano metodę prawo – porównawczą. W artykule autorka postawiła następujący problem badawczy: w jaki sposób przepisy prawa UE odnoszące się do pomocy publicznej chronią interesy linii lotniczych w czasie kryzysu zapewniając im bezpieczeństwo finansowe.

Natomiast problemami szczegółowymi są:

- czy gwarantowane w przepisach prawa możliwości udzielania pomocy publicznej odpowiadają potrzebom wszystkich przewoźników lotniczych - zarówno sieciowym jak i niskokosztowym z Unii Europejskiej ?
- czy Unia Europejska dąży do zapewnienia jednakowych zasad udzielania pomocy publicznej przewoźnikom z Unii Europejskiej ?

Już na wstępie przyjęto hipotezę główną, iż przewoźnicy lotniczy z Unii Europejskiej potrzebują odpowiednich przepisów prawa w zakresie pomocy publicznej w postaci odpowiednich reguł prawnych, które zapewniałyby równe zasady odnoszące się do pomocy publicznej zarówno dla przewoźników sieciowych, jak i niskokosztowych zapewniając im bezpieczeństwo finansowe.

Hipotezy szczegółowe wyodrębniono w sposób następujący:

- obowiązujące przepisy prawa odnoszące się do pomocy publicznej w ramach UE są rozmaicie rozumiane.
- Komisja Europejska jest organem, który nie spełnia w pełni roli strażnika równych warunków konkurencji w transporcie lotniczym

1. Źródła prawa dotyczące pomocy publicznej w Unii Europejskiej

W Unii Europejskiej pomoc publiczna została uregulowana zarówno w przepisach prawa pierwotnego jak i wtórnego. W traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej zasady dotyczące pomocy publicznej zostały zawarte w artykułach od 107 do 109 TFUE. Zgodnie z art. 107 ust. 1 „(...) wszelka pomoc przyznawana przez Państwo Członkowskie lub przy użyciu zasobów państwowych w jakiejkolwiek formie, która zakłóca lub grozi zakłóceniem konkurencji poprzez sprzyjanie niektórym przedsiębiorstwom lub produkcji niektórych towarów, jest niezgodna z rynkiem wewnętrznym w zakresie, w jakim wpływa na wymianę handlową między Państwami Członkowskimi”. Zatem jak wynika z powyższego artykułu pomoc publiczna w Unii Europejskiej jest więc zakazana, jednakże od ogólnego zakazu istnieje szereg wyjątków.

Zgodnie z art. 107 ust. 2 TFUE zgodna z rynkiem wewnętrznym jest:

- a) pomoc o charakterze socjalnym przyznawana indywidualnym konsumentom, pod warunkiem, że jest przyznawana bez dyskryminacji związanej z pochodzeniem produktów;
- b) pomoc mająca na celu naprawienie szkód spowodowanych klęskami żywiołowymi lub innymi zdarzeniami nadzwyczajnymi;
- c) pomoc przyznawana gospodarce niektórych regionów Republiki Federalnej Niemiec dotkniętych podziałem Niemiec, w zakresie, w jakim jest niezbędna do skompensowania niekorzystnych skutków gospodarczych spowodowanych tym podziałem.¹⁷⁹

Dodatkowo za zgodną z rynkiem wewnętrznym może zostać uznana:

- a) pomoc przeznaczona na sprzyjanie rozwojowi gospodarczemu regionów, w których poziom życia jest nienormalnie niski lub regionów, w których istnieje poważny stan niedostatecznego zatrudnienia, jak również regionów, o których mowa w artykule 349 TFUE, z uwzględnieniem ich sytuacji strukturalnej, gospodarczej i społecznej;
- b) pomoc przeznaczona na wspieranie realizacji ważnych projektów stanowiących przedmiot wspólnego europejskiego zainteresowania lub mająca na celu zaradzenie poważnym zaburzeniom w gospodarce Państwa Członkowskiego,
- c) pomoc przeznaczona na ułatwianie rozwoju niektórych działań gospodarczych lub niektórych regionów gospodarczych, o ile nie zmienia warunków wymiany handlowej w zakresie sprzecznym ze wspólnym interesem;
- d) pomoc przeznaczona na wspieranie kultury i zachowanie dziedzictwa kulturowego, o ile nie zmienia warunków wymiany handlowej i konkurencji w Unii w zakresie sprzecznym ze wspólnym interesem;
- e) inne kategorie pomocy, jakie Rada może określić decyzją, stanowiąc na wniosek Komisji.

W ramach Unii Europejskiej, przewidziano także pomoc państwa skierowaną do przewoźników realizujących usługi użyteczności publicznej.¹⁸⁰

Na temat pomocy publicznej w lotnictwie cywilnym wielokrotnie wypowiadał się też Trybunał Sprawiedliwości (TSUE). Za przełomowy wyrok należy uznać chociażby wyrok

¹⁷⁹ Pięć lat po wejściu w życie Traktatu z Lizbony, Rada, na wniosek Komisji, może przyjąć decyzję uchylającą niniejszą literę.

¹⁸⁰ Zobacz także: E. Jasiuk, *Obowiązek użyteczności publicznej w działalności lotniczej: wybrane aspekty prawne i finansowe* „Zeszyty Naukowe/Wyższa Szkoła Oficerska Sił Powietrznych” 2013, oraz E. Jasiuk, *Ogólne zasady przyznawania pomocy finansowej Unii Europejskiej w zakresie transeuropejskich sieci transportowych dotyczące transportu lotniczego* [w:] „Studia Prawnicze KUL” 2013, nr 3, s. 31.

w sprawie *Nouvelles Frontières* z 1986 r.¹⁸¹ w którym Trybunał Sprawiedliwości w szczególności orzekł, iż postanowienia Traktatów, również w obszarze konkurencji, mają zastosowanie w dziedzinie transportu lotniczego, w związku z brakiem odmiennych przepisów traktatowych.

Także przepisy prawa pochodnego odnoszą się do pomocy państwa w tym w szczególności Rozporządzenie Rady (UE) 2015/1589 z dnia 13 lipca 2015 r. ustanawiające szczegółowe zasady stosowania art. 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (tekst jednolity) (Tekst mający znaczenie dla EOG)¹⁸².

Pomoc finansowa w branży lotniczej udzielna przez państwo w określonych wyjątkowych przypadkach rozciąga się zarówno na przewoźników lotniczych,¹⁸³ ale także podmioty zarządzające infrastrukturą lotniczą¹⁸⁴. Jednak od zawsze udzielanie pomocy publicznej budzi wiele obaw, wątpliwości ze strony Komisji w zakresie skutków tej pomocy w aspekcie konkurencji w ramach Wspólnego Rynku.¹⁸⁵ Zdarza się jednak, iż Trybunał Sprawiedliwości orzeka o nielegalności pomocy publicznej.

2. Pomoc publiczna w związku z kryzysem wywołanym Covid – 19

Słusznie pisze Aleksandra Kopeć, iż: „Odpowiednie uregulowanie problematyki pomocy publicznej służy nie tylko zapobieganiu zakłóceniom wolnej konkurencji na rynku wewnętrznym, choć jest to bez wątpienia jego podstawowa funkcja, lecz także może się przyczynić do realizacji innych, równie ważnych z europejskiego punktu widzenia celów, w tym m.in. do niwelowania negatywnych skutków kryzysów gospodarczych. W związku z ogromną skalą zapotrzebowania na wsparcie publiczne, jakie pojawiło się w wyniku zaburzeń

¹⁸¹ Wyrok z 30.04.1986 r. w połączonych sprawach 209/84 – 213/84 *Asjes i inni (Nouvelles Frontières)*, ECLI:EU:C:1986:188.

¹⁸² Dz. UE z 2015, L 248/9

¹⁸³ Państwa udzieliły już pomocy min. następującym przewoźnikom: Ryanair, Air France, TAP, Alitalia, Olompic, Sabena itd.

¹⁸⁴ Zob.: Sprawa C – 343/95, *Cali i Figli przeciwko Servizi Ecologici Porto di Genova*, Sprawa C – 280/00, *Altmark Trans przeciwko Regierungspräsidium Magdeburg*,

¹⁸⁵ Pomoc publiczna jest uznawana za ingerencję instytucji państwowych, polegającą na przyznaniu w jakiegokolwiek formie, pomocy pojedynczemu podmiotowi gospodarczemu bądź grupie podmiotów. Za pomoc publiczną mogą być uznane działania typu:

- bezpośrednie dotacje,
- zwolnienia podatkowe,
- odroczenie, rozkładanie na raty podatku lub zaległości podatkowej oraz umarzanie zaległości podatkowej, odsetek za zwłokę lub opłaty prolongacyjnej,
- umarzanie, odroczenie lub rozkładanie na raty należnych od przedsiębiorcy świadczeń pieniężnych stanowiących środki publiczne oraz odstąpienie od ich ustalania lub poboru,
- pożyczki, kredyty, poręczenia lub gwarancje udzielane na warunkach korzystniejszych od oferowanych na rynku.

gospodarczych spowodowanych wybuchem epidemii COVID-19 w Europie na początku 2020 r., dość szybko uświadomiono sobie, że udzielanie pomocy publicznej będzie w tej sytuacji niezbędne, niemniej jednak zwykłe zasady postępowania w tym zakresie mogą nie być wystarczające.”¹⁸⁶ Tak też i było, a wpływ na ten stan rzeczy miał rozmiar, specyfika pandemii, która spowodowała globalne zakłócenia społeczne i gospodarcze, w tym największą światową recesję od czasów wielkiego kryzysu. Najbardziej jednak dotknęła rynek lotniczy i to właśnie w tej branży znaczenie pomocy publicznej odegrało kluczową rolę. Dlatego też działania Komisji Europejskiej, które biorąc pod uwagę specyfikę i skalę kryzysu miały odegrać istotne znaczenie. Należy mieć także na uwadze, iż w związku z kryzysem wywołanym Covid – 19 Komisja wydała szereg komunikatów w tym w szczególności: Komunikat pt. „Skoordynowana reakcja gospodarcza na epidemię COVID-19”¹⁸⁷ oraz Komunikat Komisji: Tymczasowe ramy środków pomocy państwa w celu wsparcia gospodarki w kontekście trwającej epidemii COVID-19.¹⁸⁸ Okazało się jednak, iż zapisy z pierwszej wersji ram stały się niewystarczające.

W dniu 3 kwietnia 2020 r., opublikowana została pierwsza zmiana, w dniu 8 maja 2020 r. opublikowana została druga zmiana, w dniu 29 czerwca 2020 r. opublikowano trzecią zmianę, zaś w dniu 13 października 2020 r. opublikowano czwartą zmianę regulacji. Przede wszystkim – w związku z tzw. drugą falą pandemii i wprowadzaniem kolejnych restrykcji gospodarczych i społecznych ze względu na które zdecydowano się na wydłużenie obowiązywania tymczasowych ram do dnia 30 czerwca 2021 r. W zakresie pomocy w formie dokapitalizowania przedłużenie nastąpiło do dnia 30 września 2021 roku. Wprowadzono także nowy środek czyli pomoc w formie wsparcia na poczet niepokrytych kosztów stałych, umożliwiającą udział państwa w niepokrytych kosztach stałych przedsiębiorstw, które nie są pokrywane z osiągniętych dochodów na skutek zawieszenia lub ograniczenia ich działalności w związku z COVID-19. W dniu 1 lutego 2021 r. opublikowano piątą zmianę. Wraz z kolejnymi zmianami tymczasowych ram, stały się one dokumentem zawierającym szerokie i kompleksowe spectrum środków, umożliwiających wspieranie przedsiębiorstw w dobie pandemii COVID-19.

Na koniec rozważań w zakresie zmian tymczasowych ram odwołam się w celu podsumowania do słów Aleksandry Kopeć która stwierdziła: „Wraz z kolejnymi zmianami

¹⁸⁶ A. Kopeć, *Pomoc publiczna w dobie pandemii COVID-19*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny”, 2021, nr 1(10), s. 81 – 82. <https://press.wz.uw.edu.pl/cgi/viewcontent.cgi?article=1761&context=ikar> (dostęp: 05.12.2025).

¹⁸⁷ COM(2020) 112 final

¹⁸⁸ Dz.U.U.E.C.2020.911.1

tymczasowych ram, stały się one dokumentem zawierającym szerokie i kompleksowe spectrum środków, umożliwiających wspieranie przedsiębiorstw w dobie pandemii COVID-19, a także walkę z samym wirusem.”¹⁸⁹

W świetle poprawy sytuacji w zakresie kryzysu sanitarnego w Europie oraz stopniowego znoszenia związanych z nim środków ograniczających, Komisja Europejska, zgodnie z oświadczeniem z dnia 12 maja 2022 r., nie przedłużyła obowiązywania Komunikatu Komisji - Tymczasowe ramy środków pomocy państwa w celu wsparcia gospodarki w kontekście trwającej epidemii COVID-19 poza dotychczasową datę obowiązywania, tj. 30 czerwca 2022 r. Jest to data obowiązywania dla większości określonych w Komunikacie Komisji instrumentów.¹⁹⁰ W odniesieniu do branży lotniczej wskazać także należy, iż na uwagę zasługuje Komunikat Komisji przedłużający okres przejściowy przewidziany w Wytycznych dotyczących pomocy państwa na rzecz portów lotniczych i przedsiębiorstw lotniczych w odniesieniu do regionalnych portów lotniczych (2023/C 244/01).¹⁹¹ Wytyczne mają zastosowanie od 4 kwietnia 2014 roku. Wytyczne wprowadziły nowe ramy regulacyjne, zgodnie z którymi pomoc operacyjna na rzecz portów lotniczych jest zgodna z jednolitym rynkiem przez okres przejściowy wynoszący 10 lat. Określiły one również warunki, na jakich pomoc inwestycyjna na rzecz portów lotniczych i przedsiębiorstw lotniczych jest zgodna z zasadami jednolitego rynku. Nadmienić należy, iż zostały one opracowane w ramach programu unowocześnienia unijnej polityki w dziedzinie pomocy państwa.¹⁹²

Trzeba jednak zauważyć, iż pomoc publiczna była ważnym elementem w działaniach skierowanych na przetrwanie podczas pandemii Covid – 19 niektórzy przewoźnicy lotniczy bardzo szybko podnosząc się z kryzysu dokonywali spłat. Jako przykład może posłużyć

¹⁸⁹ Tamże s. 7.

¹⁹⁰ https://uokik.gov.pl/covid19_a_pomoc_publiczna.php (dostęp: 20.01.2023).

¹⁹¹ W komunikacie Komisji Europejskiej z 2014 r. określono ogólne zasady i warunki zgodności w zakresie pomocy państwa na rzecz portów lotniczych i przedsiębiorstw lotniczych w Unii Europejskiej (UE). Celem wytycznych jest zapewnienie dobrych połączeń między regionami i mobilności obywateli UE, przy jednoczesnym zminimalizowaniu zakłóceń konkurencji na jednolitym rynku UE. W 2018 r. Komisja podjęła decyzję o odroczeniu oceny szczególnego systemu dla portów lotniczych o rocznym przepływie pasażerów nieprzekraczającym 700 000 pasażerów i wydała komunikat dostosowujący czas trwania tego szczególnego systemu do okresu przejściowego dla regionalnych portów lotniczych obsługujących ponad 700 000 pasażerów rocznie.

Od czasu przyjęcia wytycznych i komunikatu z 2018 r. sektor lotnictwa borykał się z poważnym kryzysem wskutek pandemii COVID-19 i agresji Rosji na Ukrainę. Komunikat z 2023 r. przedłuża okres przejściowy przewidziany w wytycznych z 2014 r. dotyczących pomocy państwa na rzecz portów lotniczych i przedsiębiorstw lotniczych w odniesieniu do regionalnych portów lotniczych. Szczególny system mający zastosowanie do portów lotniczych obsługujących mniej niż 700 000 pasażerów również został odpowiednio przedłużony.

¹⁹² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:4399783> (dostęp: 07.12. 2025).

francusko-holenderski przewoźnik Air France-KLM, który zwrócił skarbowi państwa Francji 2,5 mld euro z pożyczki 4 mld gwarantowanej przez rząd w ramach pomocy firmom w okresie pandemii.¹⁹³ W maju 2020 rząd Francuski uruchomił program pomocy dla firm, aby przerwały trudny okres bez zwalniania ludzi z pracy - do końca 2021 r. przyznał im pożyczki na ok. 145 mld euro. Co wpłynęło w 2022 r. na wypracowanie przez przewoźnika obrotów 26,4 mld euro i osiągnięcie zysku netto 700 mln, a także osiągnięcie przepływów gotówki z działalności w wysokości 1,9 mld i zmniejszenie długu netto o 1,9 mld euro. Na koniec roku przewoźnik miał 10,6 mld euro rezerwy w gotówce, oprócz przychodu miliarda euro z emisji kolejnych obligacji w styczniu 2023. Pod koniec marca bieżącego roku przewoźnik zwrócił 300 mln euro z 600 mln z obligacji hybrydowych. Resztę należności spłacił 19 kwietnia.¹⁹⁴ Spłata minimum 75 proc. pomocy na podwyższenie kapitału stworzyła całkiem nową sytuację. Air France-KLM dzięki temu mógł inwestować i rozwijać się dynamicznie, ponieważ zniknęły ograniczenia narzucone mu przez Komisję Europejską.¹⁹⁵¹⁹⁶

3. Udzielenie pomocy publicznej i zatwierdzenie jej przez Komisję nie daje pewności, iż udzielona pomoc publiczna była zasadna.

Jak słusznie pisze Matylda Berus: „Na mocy art. 108 Komisja Europejska (KE) jest organem upoważnionym do egzekwowania zakazu przewidziane go w art. 107 ust. 1 TFUE. Według ust. 2 art. 108 do zadań KE należy stałe badanie systemów pomocy istniejących w państwach członkowskich. Ponadto państwa członkowskie muszą poinformować KE o wszelkich planach przyznania lub zmiany pomocy (ust. 3) – chyba że, na mocy rozporządzenia przyjętego przez KE, Rada Unii Europejskiej (RUE) postanowiła o zwolnieniu państw z takiego obowiązku (ust. 4 oraz art. 1097). Chodzi tu m.in. o typy pomocy objęte włączeniami grupowymi oraz pomoc de minimis. W sytuacji, gdy istnieje wątpliwość, iż pomoc

¹⁹³ P. Ródzki, *Air France-KLM spłaca pomoc po dobrym roku* <https://www.rp.pl/transport/art38152191-air-france-klm-splaca-pomoc-po-dobrym-roku> (dostęp: 05.12.2025).

¹⁹⁴ Tamże.

¹⁹⁵ Holenderski rząd poparł plan udzielenia pomocy publicznej w wys. 3,4 mld euro holdingowi KLM-Air France. Plan udzielenia pomocy publicznej grupie KLM-Air France został zaaprobowany przez holenderski parlament, który postawił jednak kilka warunków. Jednym z nich było obecność w zarządzie spółki pełnomocnika rządu. Drugi warunek dotyczył zmniejszenia rejsów nocnych, a trzeci obniżenia o 50% emisji dwutlenku węgla zgodnie z celami polityki klimatycznej, jakie Holandia zamierza zrealizować do 2030 r.

¹⁹⁶ Zob. <https://gnpje.sgh.waw.pl/pdf-113706-43546?filename=State%20Aid%20for%20Small%20and.pdf>
<https://www.forbes.pl/gospodarka/koronawirus-pomoc-publiczna-w-trakcie-kryzysu-polityka-ke/g51s4tb>
<https://forsal.pl/biznes/aktualnosci/artykuly/7757916,kolejna-ogromna-pomoc-publiczna-dla-klm-air-france-holandia-rzuca-na-stol-34-mld-euro.html>
<https://www.rp.pl/transport/art38152191-air-france-klm-splaca-pomoc-po-dobrym-roku> (dostęp: 07.05.2023).

przyznana przez dane państwo lub przy użyciu środków państwowych nie jest zgodna z rynkiem wewnętrznym lub jest nadużywana, KE, po wysłuchaniu uwag zainteresowanych stron, może stwierdzić o zniesieniu lub zmianie tej pomocy w terminie, które sama określi (ust. 2 akapit 1). Niezastosowanie się do decyzji KE w wyznaczonym terminie może skutkować wniesieniem sprawy przez KE lub każde zainteresowane państwo bezpośrednio do TSUE.”¹⁹⁷ Wskazać należy, iż istotne z punktu widzenia udzielania pomocy publicznej jest rozporządzenie 2015/1589 RUE 2015/1589 z dnia 13 lipca 2015 r. ustanawiające szczegółowe zasady stosowania art. 108 TFUE. Rozporządzenie określa odpowiednie zasady proceduralne dla zastosowania unijnej pomocy państwa. Zgodnie z omawianym rozporządzeniem kraje UE muszą zgłosić Komisji Europejskiej wszelkie plany przyznania nowej pomocy. W takich przypadkach procedura nakłada na Komisję obowiązek bezzwłocznego poinformowania zainteresowanego kraju UE o otrzymaniu takiego zgłoszenia, a także podjęcia w ciągu dwóch miesięcy decyzji w sprawie zgodności danego środka pomocy z prawem lub potrzebie dalszej procedury dochodzenia dotyczącej udzielenia danej pomocy. Komisja może zwrócić się do kraju UE, przedsiębiorstwa lub grupy przedsiębiorstw o udzielenie wszelkich informacji dotyczących rynku, które są jej potrzebne do podjęcia decyzji w sprawie zgodności danej pomocy z przepisami UE. Może również nałożyć grzywnę na przedsiębiorstwo, które dostarcza nieprawdziwych lub wprowadzających w błąd informacji. Komisja musi starać się podjąć decyzję w ciągu 18 miesięcy od wszczęcia procedury dochodzenia. Omawiane rozporządzenie dopuszcza możliwość, iż Komisja może z własnej inicjatywy zbadać wszelkie otrzymane informacje dotyczące domniemanej pomocy niezgodnej z prawem. W takich przypadkach procedury obejmują prawo Komisji do uzyskania wszystkich informacji niezbędnych do podjęcia decyzji. Rozporządzenie upoważnia Komisję do wydania nakazu nakładającego na kraj UE obowiązek dostarczenia stosownych informacji (nakaz udzielenia informacji) lub zawieszenie wszelkiej pomocy niezgodnej z prawem do momentu podjęcia przez Komisję decyzji w sprawie zgodności pomocy z rynkiem wewnętrznym (nakaz zawieszenia). Omawiane rozporządzenie nadaje również Komisji uprawnienie w zakresie windykacji pomocy, które podlega 10-letniemu okresowi przedawnienia, rozpoczynającego bieg w dniu, w którym przyznano pomoc niezgodną z prawem danemu przedsiębiorstwu lub grupie przedsiębiorstw.

Zgodnie z omawianym rozporządzeniem Komisja może przeprowadzić dochodzenie, jeśli

¹⁹⁷ M. Berus, *Pomoc publiczna a lotnictwo w UE – podstawy prawne, wybrane kazusy oraz realia pandemii COVID-19*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny”, 2021, nr 5(10). <https://press.wz.uw.edu.pl/cgi/viewcontent.cgi?article=1797&context=ikar> (dostęp: 05.12.2025).

ma podejrzenie, że pomoc państwa stosowana w danym sektorze gospodarki może zakłócać konkurencję. Ponadto Komisja może zwrócić się z wnioskiem o udzielenie informacji do kraju UE i odpowiednich przedsiębiorstw. Wówczas musi przedstawić uzasadnienie takiego dochodzenia i opublikować sprawozdanie ze swoich ustaleń. Mając na uwadze obowiązujące przepisy dotyczące pomocy państwa w tym wprowadzone przez Rozporządzenie (UE) 2015/1589 procedury stosowania unijnych zasad pomocy państwa wydawałoby się, iż to właśnie Komisja Europejska jest organem który jest gwarantem przewidywalności i pewności prawa i powinna postępować jako strażnik równych warunków konkurencji w transporcie lotniczym.

Czy jednak tak jest? W celu udzielenia odpowiedzi na postawione pytanie warto przeanalizować przykład udzielonej pomocy publicznej dla Grupy Air France-KLM, która jest dużą linią lotniczą sieciową, odgrywającą kluczową rolę zarówno w gospodarce holenderskiej, jak i francuskiej. W wyniku wprowadzenia ograniczeń w podróżowaniu w związku z rozprzestrzenianiem rozprzestrzeniania się koronawirusa, Grupa Air France-KLM doświadczyła znacznego ograniczenia swoich usług, co skutkowało wysokimi stratami operacyjnymi. Grupa Air France-KLM potrzebowała gwarancji państwowej i pożyczki państwowej, aby uzyskać niezbędną płynność finansową, aby stawić czoła trudnemu okresowi pandemii koronawirusa, które zostały jej przyznane zgodnie z prawem, w tym z Tymczasowymi Ramami. Podkreślić należy, iż Komisja Europejska zatwierdziła, zgodnie z przepisami UE dotyczącymi pomocy państwa, środki wsparcia przyznane przez Holandię i Francję o wartości 10,4 miliarda euro na rzecz Grupy Air France-KLM. Dwa środki zostały początkowo zatwierdzone 4 maja 2020 r. w ramach Tymczasowych Ram i 13 lipca 2020 r. przez Komisję w kontekście pomocy państwa związanej z COVID.

Francuski środek pomocowy polegał na udzieleniu gwarancji na kredyty bankowe w wysokości 4 mld euro oraz na pożyczce w wysokości 3 mld euro. Holenderski środek pomocowy polegał na udzieleniu gwarancji na kredyty bankowe w wysokości 2,4 mld euro oraz na pożyczce w wysokości 1 mld euro. W dniu 4 maja 2020 r. i 13 lipca 2020 r. Komisja zatwierdziła te dwa środki zgłoszone odpowiednio przez Francję i Holandię. Komisja uznała, że środki te są zgodne z unijnymi zasadami dotyczącymi pomocy państwa, w szczególności z artykułem 107 ust. 3 lit. b Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej oraz warunkami określonymi w Tymczasowych ramach COVID. W takiej sytuacji wydawałoby się, że udzielona pomoc publiczna jest zasadna. Okazało się jednak, że na postępowaniu przed Komisją sprawa się nie kończy, ponieważ w dniu

20 grudnia 2023 r. i 7 lutego 2024 r. Sąd Unii Europejskiej uchylił obie decyzje Komisji. W swoich wyrokach Sąd uznał, że Komisja popełniła błąd, uznając Air France i KLM za jedynych beneficjentów odpowiednio francuskich i holenderskich środków pomocy państwa. Komisja odwołała się od obu wyroków Sądu. W niniejszej decyzji Komisja ponownie oceniła środki, uwzględniając grupę Air France-KLM, jako beneficjenta zarówno francuskich, jak i holenderskich środków i doszła do wniosku, że były one również zgodne z Tymczasowym Ramowym Trybem COVID lub bezpośrednio z Traktatem. W komunikacie prasowym Komisji Europejskiej¹⁹⁸ w szczególności czytamy, iż „W odniesieniu do pożyczki państwowej dla Francji, Komisja stwierdziła, że była ona zgodna z zasadami określonymi w Traktacie UE, stosując analogicznie Tymczasowe Ramy COVID, ponieważ była dobrze ukierunkowana na zrehabilitowanie poważnego zakłócenia w gospodarce. W ten sposób Komisja stwierdziła, że ten środek był zgodny z artykułem 107(3)(b) TFUE, w szczególności, że

- wynagrodzenie było odpowiednie dla instrumentu pożyczki podporządkowanej, wzrastające w czasie, aby zachęcać do wczesnej spłaty;

- pożyczka została udzielona przed 31 grudnia 2020 r.;

- kwota pożyczki była niższa niż dwie trzecie wynagrodzeń grupy Air France-KLM;

- maksymalny okres trwania pożyczki wynosił 6 lat; oraz

- grupa Air France-KLM nie znajdowała się w trudnej sytuacji w dniu 31 grudnia 2019 r..

Dalej w komunikacie prasowym czytamy, iż „Komisja upewniła się, że połączenie wszystkich holenderskich i francuskich środków nie prowadzi do niezgodnej kumulacji pomocy, ponieważ łączne kwoty pozostają poniżej odpowiednich limitów określonych w Ramach Tymczasowych. Komisja uznała, że środki te przyczyniły się do zarządzania skutkami gospodarczymi koronawirusa we Francji i w Holandii. Były one konieczne, odpowiednie i proporcjonalne, aby zaradzić poważnym zakłóceniom w gospodarce tych państw członkowskich, zgodnie z artykułem 107 ust. 3 lit. b TFUE oraz Ramami Tymczasowymi. Na tej podstawie Komisja zatwierdziła tę decyzję zgodnie z zasadami dotyczącymi pomocy państwa UE.¹⁹⁹ Z udzieloną pomocą publiczną nie zgadzał się Ryanair, który złożył wniosek do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, w którym w szczególności Ryanair oprotował pomoc publiczną Holandii dla KLM-u. Ryanair argumentował, że pomoc państwa

¹⁹⁸ Komunikat prasowy, Brussels, 10 July 2024, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_24_3704/IP_24_3704_EN.pdf (dostęp: 06.12.2025).

¹⁹⁹ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_24_3704/IP_24_3704_EN.pdf (dostęp: 05.12.2025).

będąca częścią pakietu płynnościowego o wartości 14,4 miliarda euro, który znacząco poprawił sytuację finansową holdingu Air France-KLM, miała wysoce zakłócający charakter. Pomoc publiczna miała zniweczyć postęp poczyniony w ciągu ponad trzydziestu lat liberalizacji transportu lotniczego w Unii Europejskiej, ponieważ była ona oferowana de facto lub de iure przez rządy wyłącznie flagowym (narodowym) przewoźnikom lotniczym. Wskazać należy, iż

Zarówno złożony przez Ryanaira wniosek do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w związku z pomocą udzieloną przez rząd Francji został uznany za zasadny. TSUE uznał, iż pomoc publiczna Francji dla francuskiej części lotniczego holdingu Air France-KLM jest niezasadna i nielegalna. Jak i wskazać należy, iż Ryanair nie zgadzał się również z pomocą publiczną Rządu Holenderskiego dla KLM-u i TSUE także podzielił jego argumenty. Zdaniem TSUE, z pomocy publicznej oprócz KLM-u, KLM City Hopper oraz Transavii mogły skorzystać również francuskie linie lotnicze: Air France, HOP i Transavia France.

Piotr Ródzki pisze, iż „W obecnym werdykcie TSUE stwierdził, że Komisja popełniła błąd w ustaleniu beneficjentów tej pomocy, bo nie uwzględniła innych pomocy przyznanych grupie Air France-KLM i Air France.”²⁰⁰ Natomiast TSUE stwierdził w szczególności w wyroku, iż „Kiedy istnieją obawy co do skutków skumulowanych pomocy publicznych w ramach tej samej grupy, spada na Komisję obowiązek szczególnej czujności dotyczącej powiązań firm z tą grupą” Ryanair po wyroku m.in. , stwierdził, iż „ten wyrok potwierdza, iż Komisja Europejska powinna postępować jako strażnik równych warunków konkurencji w transporcie lotniczym i nie może zatwierdzać dyskryminacyjnych pomocy publicznych poszczególnych rządów. Werdykt Trybunału jest triumfem uczciwej konkurencji i konsumentów w całej Unii”.²⁰¹

Tak, jak pisałam wcześniej udzielona pomoc została już spłacona przez przewoźników włącznie z odsetkami. Dyrektor generalny Ryanaira Edward Wilson powiedział dziennikowi „La Tribune”, że werdykt TSUE podkreśla konieczność natychmiastowego działania Komisji Europejskiej w odzyskiwaniu nienależnych pomocy i podjęcia działań naprawczych, aby pokryć choćby część szkód wyrządzonych konkurencji.²⁰²

²⁰⁰P. Ródzki, *KLM nie może korzystać z nowej pomocy publicznej* <https://newsfin.pl/transport/klm-nie-moze-korzystac-z-nowej-pomocy-publicznej.html> (dostęp: 06.12.2025).

²⁰¹Tamże.

²⁰²Ryanair Welcomes ECJ “Mons” Ruling Upholding EU Law & Ryanair’s Position On Member State Jurisdiction For International Transport Workers – Ryanair’s Corporate Website (dostęp: 03.12.2025).

Zakończenie

Pomoc publiczna udzielana przez państwa w Unii Europejskiej podczas Covid – 19 odegrała istotne znaczenie w zakresie zapewniania bezpieczeństwa finansowego w branży lotniczej w tym w szczególności linii lotniczych. Przykład pomocy publicznej udzielonej Air France-KLM pokazał, że zasadność jej udzielenia może budzić problemy. Złożony przez Ryanaira wniosek do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej został uznany za zasadny. TSUE uznał, iż pomoc publiczna Francji dla francuskiej części lotniczego holdingu Air France-KLM jest niezasadna i nielegalna. Ryanair nie zgadzał się również z pomocą publiczną Rządu Holenderskiego dla KLM-u i TSUE podzielił jego argumenty. Zdaniem TSUE, z pomocy publicznej oprócz KLM-u, KLM City Hopper oraz Transavii mogły skorzystać również francuskie linie lotnicze: Air France, HOP i Transavia France.

Przeanalizowany kazus Air France-KLM pokazał, iż pomimo zaakceptowania pomocy publicznej przez Komisję Europejską, nie była ona zasadna, co pokazuje, iż przesłanki jej udzielenia nie zawsze są jednoznaczne i może być w tym zakresie odmienność poglądów.

Odnosząc się do przedstawionego na wstępie problemu badawczego: w jaki sposób przepisy prawa UE odnoszące się do pomocy publicznej chronią interesy linii lotniczych na przykładzie Air France-KLM w czasie kryzysu zapewniając im bezpieczeństwo finansowe należy wskazać, iż istnieją problemy związane z właściwym stosowaniem istniejących przepisów prawa w zakresie pomocy publicznej. Zauważalna jest jednak w omawianym przypadku rozbieżność w zakresie zasadności przyznania pomocy publicznej dla Air France-KLM pomiędzy stanowiskiem Komisji, a TSUE. Zatem obecnie mamy do czynienia z faktem istnienia przepisów, które nie chronią w sposób właściwy interesów linii lotniczych, ponieważ ich zapisy wywołują różną interpretację i zatwierdzenie pomocy publicznej przez Komisję nie daje pewności, że udzielona pomoc publiczna była zasadna.

Gwarantowane w przepisach prawa możliwości udzielania pomocy publicznej odpowiadają potrzebom wszystkich przewoźników lotniczych zatem zarówno sieciowym i niskokosztowym z Unii Europejskiej, jednak istnieją problemy z właściwym ich stosowaniem. Przeanalizowany kazus pokazuje jednak, iż Unia Europejska dąży do zapewnienia jednakowych zasad udzielania pomocy publicznej przewoźnikom z Unii Europejskiej. Przyjęta na wstępie hipoteza główną, iż przewoźnicy lotniczy z Unii Europejskiej potrzebują odpowiednich przepisów prawa w zakresie pomocy publicznej w postaci odpowiednich reguł prawnych, które zapewniałyby równe zasady odnoszące się do pomocy publicznej zarówno dla przewoźników sieciowych jak i niskokosztowych zapewniając im bezpieczeństwo finansowe.

Potwierdziły się także hipotezy szczegółowe, iż wpracowane regulacje prawne w zakresie pomocy publicznej w ramach UE są rozmaicie rozumiane, a Komisja Europejska jest organem, który nie spełnia w pełni roli strażnika równych warunków konkurencji w transporcie lotniczym.

Bibliografia

Opracowania naukowe

1. Berus, M., Pomoc publiczna a lotnictwo w UE – podstawy prawne, wybrane kazusy oraz realia pandemii COVID-19, internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny 2021, nr 5(10).
2. Gański, M., Jak pandemia wpłynęła na rynek lotnictwa cywilnego <https://delayed.pl/pl/blog/show/28-jak-pandemia-wplynela-na-rynek-lotnictwa-cywilnego> (dostęp: 03.12.2025).
3. Jasiuk, E. Kunert – Diallo, A., Pomoc na ratowanie i restrukturyzację zagrożonych przedsiębiorstw lotniczych – wybrane zagadnienia prawne „Studia Prawnicze KUL” 2016, nr 2.
4. Jasiuk, E., Bezpieczeństwo w lotnictwie cywilnym ze szczególnym uwzględnieniem bezpieczeństwa finansowego w czasach kryzysu–wybrane zagadnienia [w:] E. Jasiuk, A. Chochowska (red.) Budowanie poczucia bezpieczeństwa w czasach pandemii oraz zagrożenia terroryzmem i wojną, Warszawa 2023.
5. Jasiuk, E., Obowiązek użyteczności publicznej w działalności lotniczej: wybrane aspekty prawne i finansowe „Zeszyty Naukowe/Wyższa Szkoła Oficerska Sił Powietrznych”2013, oraz Jasiuk, E., Ogólne zasady przyznawania pomocy finansowej Unii Europejskiej w zakresie transeuropejskich sieci transportowych dotyczące transportu lotniczego [w:] „Studia Prawnicze KUL” 2013, nr 3,
6. Kopeć A., Pomoc publiczna w dobie pandemii COVID-19, „internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny 2021, nr 1(10).
7. Ródzki P., Air France-KLM spłaca pomoc po dobrym roku <https://www.rp.pl/transport/art38152191-air-france-klm-splaca-pomoc-po-dobrym-roku> (dostęp: 05.12.2025).

8. Ródzki P., KLM nie może korzystać z nowej pomocy publicznej
<https://newsfin.pl/transport/klm-nie-moze-korzystac-z-nowej-pomocy-publicznej.html>
(dostęp: 06.12.2025).

GLOS Y

dr Aleksandra Gurynow-Pulkowska²⁰³

**Głosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2025 r., III PZP
6/24, w przedmiocie zakresu ochrony przedemerytalnej pracowników
zatrudnionych na czas określony**

Wprowadzenie

W dniu 30 września 2025 r. uchwałą Sądu Najwyższego - Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w sprawie pod sygn. III PZP 6/24²⁰⁴ przesądzono, że wynikający z art. 39 k.p. zakaz wypowiedzenia umowy o pracę (w związku z tzw. ochroną przedemerytalną) dotyczy także umowy zawartej na czas określony, w tym także takiej, której okres obowiązywania upływa przed osiągnięciem przez pracownika wieku emerytalnego. Jakkolwiek do uchwały nie zostało jeszcze sporządzone uzasadnienie i nie są znane motywy rozstrzygnięcia, to z uwagi na prawną doniosłość poruszanej w tej uchwale problematyki, istotnym jest, ażeby był to przedmiot dyskursu naukowego.

1. Stan faktyczny

Stan faktyczny, na podstawie którego wydano ww. uchwałę był następujący. Powód był zatrudniony na podstawie umów o pracę na czas określony, w pełnym wymiarze czasu pracy. Zgodnie z postanowieniami ostatniej umowy o pracę, termin na który została zawarta upływał w dniu 15 listopada 2023 r. Pracodawca w dniu 31 marca 2023 r. złożył powodowi pisemne oświadczenie o wypowiedzeniu umowy o pracę z zachowaniem miesięcznego okresu wypowiedzenia, który upływał w dniu 30 kwietnia 2023 r. Jako przyczynę wypowiedzenia terminowej umowy o pracę wskazano zredukowanie ilości zmian spowodowane mniejszą ilością zamówień. Powód urodzony 22 czerwca 1961 r., ukończy 65 lat życia w dniu 22 czerwca 2026 r., przy czym w dniu 31 marca 2023 r. tj. w dniu złożenia przez pracodawcę oświadczenia

²⁰³ Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, adwokat wpisany na listę adwokatów prowadzoną przez Okręgową Radę Adwokacką w Warszawie. ORCID: 0000-0003-1368-2314, email: a.gurynow-pulkowska@urad.edu.pl

²⁰⁴ Uchwała Sądu Najwyższego - Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 30 września 2025 r. sygn. III PZP 6/24, opubl. [w:] Biuletyn Sądu Najwyższego 2025 r., nr 9.

o wypowiedzeniu umowy o pracę miał ukończone 61 lat i 9 miesięcy, a zatem do osiągnięcia wieku emerytalnego pozostało mu 3 lata i 3 miesiące.

Powód wystąpił z powództwem o zapłatę odszkodowania z tytułu naruszenia przez pracodawcę przepisów prawa pracy dotyczących wypowiedzania umów o pracę ponieważ uznał, że w dniu złożenia oświadczenia o wypowiedzeniu umowy o pracę miał ukończone 61 lat i 9 miesięcy, wobec czego był objęty ochroną z art. 39 k.p. W myśl tego przepisu pracodawca nie może bowiem wypowiedzieć umowy o pracę pracownikowi, któremu brakuje nie więcej niż 4 lata do osiągnięcia wieku emerytalnego, jeżeli okres zatrudnienia umożliwia mu uzyskanie prawa do emerytury z osiągnięciem tego wieku.

2. Wyrok Sądu I instancji

Sąd Rejonowy uwzględnił roszczenie powoda o zapłatę odszkodowania uznając, że powód jest pracownikiem podlegającym ochronie z art. 39 k.p. Sąd I instancji dla uzasadnienia swego stanowiska odwołał się do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 2014 r. wydanego w sprawie pod sygn. II PK 50/14²⁰⁵, w którym wywieziono, że pracownik zatrudniony na podstawie umowy o pracę na czas określony podlega ochronie przedemerytalnej, nawet jeśli zawarta umowa wygasa przed osiągnięciem przez niego wieku emerytalnego, bo ważne jest czy pracownik osiągnął wiek, w którym brakuje mu nie więcej niż 4 lata do wieku emerytalnego i czy okres zatrudnienia umożliwia mu uzyskanie prawa do emerytury z osiągnięciem tego wieku. Z treści art. 39 k.p. nie wynika, ażeby ochrona trwałości stosunku pracy objęła tych pracowników, którzy umowę o pracę na czas określony mają zawartą co najmniej do osiągnięcia wieku emerytalnego. Sąd I ustalił, że powód w dniu złożenia przez pracodawcę oświadczenia o wypowiedzeniu umowy o pracę miał ukończone 61 lat, wobec czego był objęty ochroną szczególną trwałości stosunku pracy, wynikającą z przepisu art. 39 k.p. W następstwie Sąd I instancji uznał, że pozwany pracodawca wypowiedzając umowę o pracę naruszył przepisy prawa pracy statuujące ochronę szczególną przed wypowiedzeniem umów o pracę osób w wieku przedemerytalnym i zasądził na rzecz powoda odszkodowanie.

3. Apelację od wyroku Sądu I instancji wniósł pozwany pracodawca

Zaskarżonemu wyrokowi pozwany zarzucił naruszenie art. 39 k.p. przez błędną wykładnię polegającą na uznaniu, że powód jest objęty ochroną przedemerytalną. Dla poparcia

²⁰⁵ Wyrok opubl. [w:] Monitor Prawa Pracy 2015 nr 9 str. 450.

argumentacji pozwany przytoczył wyroku Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2011 r. wydany w sprawie pod sygn. II PK 20/11²⁰⁶, w którym wskazano, że ochrona przed wypowiedzeniem umowy o pracę z art. 39 k.p. nie dotyczy umowy o pracę zawartej na czas określony, która uległaby rozwiązaniu z upływem okresu jej trwania przed osiągnięciem przez pracownika wieku emerytalnego umożliwiającego mu uzyskanie prawa do emerytury. W tymże judykacie odwołano się do gramatycznej (językowej) wykładni przepisu art. 39 k.p. która prowadzi do wniosku, że ochrona pracownika przed wypowiedzeniem mu umowy o pracę powstaje wówczas, gdy istnieje swoista ekspektatywa prawa do emerytury, która ma zostać zrealizowana w czasie trwającego stosunku pracy. W konsekwencji, jeśli stosunek pracy ma ulec rozwiązaniu przed osiągnięciem przez pracownika wieku emerytalnego, to art. 39 k.p. nie ustanawia ochrony trwałości stosunku pracy takiego pracownika.

Sąd Okręgowy w Katowicach rozpoznając apelację wywiedzioną przez pozwanego pracodawcę przeanalizował orzecznictwo Sądu Najwyższego na kanwie art. 39 k.p. i uznał, że wykładnia przepisu art. 39 k.p. w odniesieniu do pracowników realizujących umowy o pracę na czas określony nie jest jednolita. W konsekwencji, Sąd Okręgowy postanowieniem z 18 kwietnia 2024 r. na podstawie art. 390 k.p.c. przedstawił do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu następujące zagadnienie prawne: czy zakaz wypowiedzenia z art. 39 k.p. dotyczy zatrudnienia na podstawie umowy o pracę na czas określony także wówczas, gdy umowę zawarto na okres, który upływa przed osiągnięciem przez pracownika wieku emerytalnego?

5. Zakres ochrony przedemerytalnej pracowników zatrudnionych terminowo w świetle art. 39 k.p. – rozbieżności w orzecznictwie Sądu Najwyższego

Sąd Najwyższy w składzie trzech sędziów postanowieniem z dnia 14 sierpnia 2024 r. w sprawie III PZP 4/24²⁰⁷ przedstawił zagadnienie prawne składowi siedmiu sędziów. W uzasadnieniu postanowienia wskazano, że zagadnienie prawne przedstawione do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu dotyczy istotnego problemu prawnego, ważkiego dla praktyki orzeczniczej Sądu Najwyższego i sądów powszechnych. Istotą tego zagadnienia jest bowiem stosowanie art. 39 k.p., a ściślej jak szeroko zakreślony tym przepisem jest zakaz wypowiedzenia umowy o pracę, obejmujący pracowników realizujących zatrudnienie terminowe. I tak, Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 18 grudnia 2014 r. sygn. II PK 50/14 orzekł, że pracownik zatrudniony na podstawie umowy na czas określony podlega ochronie

²⁰⁶ Niepubl.

²⁰⁷ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 sierpnia 2024 r. sygn. III PZP 4/24, niepubl.

przedemerytalnej, nawet jeśli zawarta umowa wygasa przed osiągnięciem przez niego wieku emerytalnego. Natomiast w wyroku Sądu Najwyższego wydanym w dniu 27 września 2023 r. w sprawie pod sygn. I PSKP 21/23²⁰⁸ orzeczono, że przesłankę okresu zatrudnienia umożliwiającego uzyskanie prawa do emerytury z osiągnięciem tego wieku, należy rozumieć jako okres brakujący do osiągnięcia wieku emerytalnego i uzyskanie prawa do emerytury w ramach obecnie trwającego stosunku pracy²⁰⁹. Tym samym, konfrontując obydwie judykaty powstaje sprzeczność co do wykładni przepisu art. 39 k.p., a zatem powstała konieczność jednoznacznego przesądzenia tej kwestii przez powiększony skład Sądu Najwyższego.

6. Rozstrzygnięcie sporu interpretacyjnego – ochrona z art. 39 k.p. a umowy o pracę na czas określony w świetle uchwały SN

W dniu 30 września 2025 r. uchwałą Sądu Najwyższego - Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w sprawie pod sygn. III PZP 6/24 przesądzono, że wynikający z art. 39 k.p. zakaz wypowiedzenia umowy o pracę dotyczy także umowy zawartej na czas określony, w tym także takiej, której okres obowiązywania upływa przed osiągnięciem przez pracownika wieku emerytalnego.

7. Praktyczne konsekwencje ochrony przedemerytalnej wynikającej z art. 39 k.p.

Zagadnienie prawne rozstrzygnięte przez Sąd Najwyższy w uchwale powziętej w dniu 30 września 2025 r. jest niezwykle istotne dla praktyki zatrudnienia na podstawie umów o pracę na czas określony, gdyż zarówno każdy pracownik, któremu brakuje nie więcej niż 4 lata do osiągnięcia wieku emerytalnego, jeżeli okres zatrudnienia umożliwia mu uzyskanie prawa do emerytury z osiągnięciem tego wieku, jak i każdy pracodawca pozostający w stosunku pracy z tymże pracownikiem powinni znać prawne konsekwencje wynikające z ochrony ustanowionej w art. 39 k.p.

8. Ratio legis ochrony przedemerytalnej pracowników a wykładnia art. 39 k.p.

Rozważania problemu koncentrującego się wokół ochrony pracowników terminowych przed wypowiedzeniem umowy o pracę w sytuacji, gdy pracownikowi brakuje nie więcej niż 4 lata do osiągnięcia wieku emerytalnego, jeżeli okres zatrudnienia umożliwia mu uzyskanie prawa do emerytury z osiągnięciem tego wieku należy rozpocząć od *ratio legis* ochrony

²⁰⁸ Niepubl.

²⁰⁹ Tak również Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 27 lipca 2011 r., sygn. II PK 20/11, niepubl.

trwałości stosunku pracy pracowników w wieku przedemerytalnym oraz analizy desygnatów pojęć przepisu art. 39 k.p.

Otóż, nie wymaga szerszego wywodu, że pracownicy w wieku przedemerytalnym są w trudniejszej sytuacji na rynku pracy, co jest spowodowane wieloma różnorodnymi czynnikami, jak na przykład stereotypowym podejściem pracodawców do tej grupy zatrudnionych, powodującym uprzedzenia do osób w starszym wieku, które określa się jako ageizm²¹⁰, mniejszą możliwością dostosowania się do zmieniających się potrzeb rynku pracy, a co za tym idzie mają mniejszą szansę na znalezienie nowego zatrudnienia. W następstwie, ta grupa pracowników, nie mając prawa do emerytury z ubezpieczenia społecznego, byłaby szczególnie narażona na trudności w uzyskaniu środków utrzymania z innej pracy, a także w nabyciu uprawnień emerytalnych z uwagi na niespełnienie wymagań ustawowych co do uzyskania emerytury²¹¹. Innymi słowy, trwałość stosunku pracy pracowników w wieku przedemerytalnym ma umożliwić tej grupie zatrudnionych możliwość przejścia na emeryturę i tym samym uzyskania zaspokojenia swych podstawowych potrzeb, bez ryzyka że stosunek pracy zostanie wypowiedziany przez pracodawcę²¹².

Przyjmując powyższe za punkt odniesienia, należy poddać analizie przesłankę wieku emerytalnego, do której w pierwszej kolejności odnosi się art. 39 k.p. I tak, pojęcie wieku emerytalnego immanentnie związane jest z prawem ubezpieczeń społecznych, wedle którego emerytura przysługuje po osiągnięciu co najmniej 60 lat dla kobiet i co najmniej 65 lat dla mężczyzn²¹³. Okres ochronny dla pracownika rozpoczyna się na 4 lata przed osiągnięciem tak rozumianego wieku emerytalnego. Co przy tym istotne, zarówno w judykaturze, jak i literaturze przedmiotu wskazuje się, że dla wyznaczenia linii demarkacyjnej dla rozpoczęcia szczególnej ochrony trwałości stosunku pracy pracowników w wieku przedemerytalnym pod uwagę należy brać obniżony wiek emerytalny, który został przyznany pracownikowi na mocy przepisów szczególnych, jak na przykład pracownicy zatrudnieni w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze²¹⁴.

²¹⁰ M. Gładoch, Umowy o pracę. Nowelizacja Kodeksu pracy. Wzory umów i klauzul. Komentarz, 2024.

²¹¹ Postanowienie Sądu Najwyższego z 18 sierpnia 2021 r. sygn. II PSK 133/21,

²¹² Z. Góral (w:) Kodeks pracy. Komentarz. Tom I, wyd. 5, red. Naukowa K.W. Baran, Warszawa 2020 r.

²¹³ Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych Dz.U. 1998 Nr 162, poz. 1118

²¹⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 2002 r., sygn. I PKN 141/01 opubl. [w:] Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Pracy i Ubezp. Społ. 2004 nr 5, poz. 86, str. 225, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 lipca 2008 r. sygn. I PK 11/08 opubl. [w:] Monitor Prawa Pracy 2008 nr 12, str. 657

Drugą z przesłanek nabycia ochrony trwałości stosunku pracy jest to, aby okres zatrudnienia umożliwił pracownikowi uzyskanie prawa do emerytury z osiągnięciem tego wieku. Należy zatem pamiętać, że art. 39 k.p. nie stanowi podstawy do określenia ochrony przedemerytalnej wyłącznie na podstawie wieku pracownika²¹⁵. Niemniej jednak, zasady nabywania prawa do emerytury obecnie są zróżnicowane. Na przykład, ubezpieczonym urodzonym przed dniem 1 stycznia 1949 r. zgodnie z art. 27 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych²¹⁶ przysługuje emerytura, jeżeli spełnili łącznie następujące warunki tj. osiągnęli wiek emerytalny oraz mają okres składkowy i nieskładkowy wynoszący co najmniej 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn. Natomiast, odmienne są zasady nabywania prawa do emerytury ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r. gdyż prawo do emerytury w ich przypadku uzależnione jest jedynie od ukończenia wymaganego wieku wynoszącego co najmniej 60 lat dla kobiet i co najmniej 65 lat dla mężczyzn²¹⁷.

Na kanwie wykładni przesłanki „okresu zatrudnienia umożliwiającego pracownikowi uzyskanie prawa do emerytury z osiągnięciem tego wieku” powstały największe rozbieżności w dotychczasowej judykaturze. Otóż, wykładnia gramatyczna art. 39 k.p. zaprezentowana w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie II PK 20/11 doprowadziła do konkluzji, że aby objąć pracownika ochroną trwałości zatrudnienia z art. 39 k.p. konieczna jest ekspektatywa prawa do emerytury, która ma zostać zrealizowana w czasie trwającego aktualnie stosunku pracy. W konsekwencji poprzez „okres zatrudnienia umożliwiający uzyskanie prawa do emerytury z osiągnięciem tego wieku” należy rozumieć wyłącznie możliwość pozostania w stosunku pracy przez okres brakujący pracownikowi do osiągnięcia wieku emerytalnego, a następnie uzyskanie prawa do emerytury w ramach obecnie trwającego stosunku pracy. Tylko taki stosunek pracy podlega szczególnej ochronie w rozumieniu art. 39 k.p. W sytuacji, gdy stosunek pracy ulega rozwiązaniu na skutek upływu czasu, na który został wykreowany, przed osiągnięciem przez pracownika wieku emerytalnego, pracownik ten nie jest objęty ochroną z art. 39 k.p.²¹⁸.

W opozycji do takiego stanowiska pozostaje zaś treść wyroku Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 2014 r., wydanego w sprawie pod sygn. II PK 50/14, w którym do desygnatów pojęcia „okres zatrudnienia” zalicza się sytuacje, w których są tylko dwie kwestie, czyli czy

²¹⁵ K. Kaleta, Skuteczność kodeksowej ochrony przedemerytalnej *Praca i Zabezpieczenie Społeczne* 2013 r., nr 1 str. 11

²¹⁶ Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych Dz.U. 1998 Nr 162, poz. 1118

²¹⁷ G. Uścińska, *Prawo zabezpieczenia społecznego*, 2021

²¹⁸ Taka wykładnia art. 39 k.p. została powtórzona również w wyroku dnia 27 września 2023 r. sygn. I PSKP 21/23

pracownik osiągnął wiek, w którym brakuje mu nie więcej niż 4 lata do wieku emerytalnego i czy okres zatrudnienia umożliwia mu uzyskanie prawa do emerytury z osiągnięciem tego wieku. Przy czym w tej sytuacji, okres zatrudnienia rozumiany jest, jako dotychczasowy całościowy przebieg zatrudnienia, a nie tylko staż pracy z umowy o pracę, którą pracownik aktualnie wykonuje.

Zasadnicze jest zatem pytanie, jaka wykładnia tejże przesłanki zaoferowana zostanie w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2025 r. Mając bowiem na uwadze stan prawny w zakresie nabywania prawa do emerytury osób urodzonych po 31 grudnia 1948 r. może okazać się, że faktycznie jedynym warunkiem objęcia ochroną trwałości stosunku pracy w związku z ekspektatywą prawa do emerytury będzie spełnienie kryterium przesłanki odnoszącej się do wieku pracownika, o którym stanowi art. 39 k.p.

Niezależnie od powyższego należy mieć także na uwadze kwestię kształtowania warunków zatrudnienia osób zatrudnionych na podstawie umów o pracę zawartych na czas określony i realizujących klasyczne stosunki pracy, wykreowane na podstawie umów o pracę na czas nieokreślony, na co słusznie zwrócono uwagę w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 14 sierpnia 2024 r. w sprawie III PZP 4/24. W treści klauzuli 4 pkt 1 Porozumienia ramowego w sprawie pracy na czas określony²¹⁹ w odniesieniu do warunków pracy jednoznacznie wyartykułowano, że pracownicy zatrudnieni na czas określony nie będą traktowani w sposób mniej korzystny niż porównywalni pracownicy zatrudnieni na czas nieokreślony, jedynie z tego powodu, że pracują na czas określony, chyba że zróżnicowane traktowanie uzasadnione jest powodami o charakterze obiektywnym. W orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości *explicite* wyrażono, że wykładnia klauzuli 4 pkt 1 porozumienia ramowego, która wykluczałaby z definicji pojęcia „warunków pracy [zatrudnienia]” warunki rozwiązywania umów o pracę na czas określony, sprowadzałaby się do ograniczenia – na przekór celowi tego postanowienia – zakresu stosowania ochrony przed mniej korzystnym traktowaniem przyznanej pracownikom zatrudnionym na czas określony²²⁰. Należy zaaprobować taki punkt widzenia, albowiem trudno znaleźć obiektywne kryterium, które stanowiłoby prawną, relewantną podstawę zróżnicowania praw pracowników realizujących

²¹⁹ Dyrektywa Rady 99/70/WE z dnia 28 czerwca 1999 r. dotycząca Porozumienia ramowego w sprawie pracy na czas określony, zawartego przez Europejską Unię Konfederacji Przemysłowych i Pracodawców (UNICE), Europejskie Centrum Przedsiębiorstw Publicznych (CEEP) oraz Europejską Konfederację Związków Zawodowych (ETUC), Dz. Urz. L 175 z dnia 10 lipca 1999 r.

²²⁰ Wyrok Trybunału (wielka izba) z dnia 20 lutego 2024 r., sprawa C-715/20, dostępny za pośrednictwem strony internetowej <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:62020CJ0715>, podobnie wyrok z dnia 25 lipca 2018 r., Vernaza Ayovi, C-96/17, EU:C:2018:603, pkt 29 i przytoczone tam orzecznictwo

zatrudnienie terminowe i na czas nieokreślony w kontekście szczególnej ochrony trwałości stosunku pracy, jaka wynika z art. 39 k.p. Z tej perspektywy, uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2025 r. w której przesądzono, że wynikający z art. 39 k.p. zakaz wypowiedzenia umowy o pracę dotyczy także umowy zawartej na czas określony, w tym także takiej, której okres obowiązywania upływa przed osiągnięciem przez pracownika wieku emerytalnego w pełni koresponduje z wymaganiami stawianymi przez prawo unijne.

Zakończenie

Konkludując, wykładnia art. 39 k.p. zaoferowana w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2025 r. w sposób bardzo istotny wpływa na sytuację pracowników realizujących umowy o pracę na czas określony. Jakkolwiek nie zostało jeszcze sporządzone uzasadnienie wydanego orzeczenia, to problematyka w nim poruszona na pewno z uwagi na społeczną ważkość problemu wymaga głębszej refleksji i dyskusji nad obecnym kształtem ochrony pracowników w wieku przedemerytalnym. Istnieje bowiem ryzyko, że pracodawcy będą rezygnowali z nawiązywania stosunków pracy z osobami w wieku przedemerytalnym, co doprowadzi do pogłębienia ich trudnej sytuacji na rynku pracy. Oczywistym pozostaje, że przepisy prawa pracy winny chronić pracownika, jak słabsza stronę stosunku pracy, lecz istotne jest pytanie o granice tejże ochrony, ażeby spełniała ona swe funkcje, a nie prowadziła do faktycznego wyeliminowania możliwości zatrudnienia na podstawie umów o pracę przez pracowników w wieku przedemerytalnym. Powstają wobec tego pytania, w jaki sposób współcześnie ustawodawca powinien wyważyć te przeciwstawne interesy stron stosunku pracy.

Bibliografia

Opracowania naukowe

1. Gładoch M., Umowy o pracę. Nowelizacja Kodeksu pracy. Wzory umów i klauzul. Komentarz, Warszawa 2024.
2. Góral Z. (w:) Kodeks pracy. Komentarz. Tom I, wyd. 5, red. Naukowa K.W. Baran, Warszawa 2020.
3. Kaleta K., Skuteczność kodeksowej ochrony przedemerytalnej Praca i Zabezpieczenie Społeczne 2013 r., nr 1.
4. Nycz T., Glosa, Orzecznictwo Sądów Polskich 2016 nr 1, poz. 9.
5. Uścińska G., Prawo zabezpieczenia społecznego, Warszawa 2021
6. Żołyński J., Glosa, Orzecznictwo Sądów Polskich 2016 nr 5, poz. 48.

Orzecznictwo

1. Uchwała Sądu Najwyższego - Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 30 września 2025 r. sygn. III PZP 6/24, opubl. [w:] Biuletyn Sądu Najwyższego 2025 r., nr 9
2. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 sierpnia 2024 r. sygn. III PZP 4/24, niepubl.
3. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 2014 r. sygn. II PK 50/14 opubl. [w:] Monitor Prawa Pracy 2015 nr 9 str. 450
4. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2011 r., sygn. II PK 20/11, niepubl.
5. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 2002 r., sygn. I PKN 141/01 opubl. [w:] Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Pracy i Ubezp. Społ. 2004 nr 5, poz. 86, str. 225
6. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 lipca 2008 r. sygn. I PK 11/08 opubl. [w:] Monitor Prawa Pracy 2008 nr 12, str. 657.
7. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 września 2023 r. sygn. I PSKP 21/23, niepubl.
8. Wyrok Trybunału (wielka izba) z dnia 20 lutego 2024 r., sprawa C-715/20, dostępny za pośrednictwem strony internetowej <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:62020CJ0715>,
9. Wyrok z dnia 25 lipca 2018 r., Vernaza Ayovi, C-96/17, EU:C:2018:603, pkt 29 i przytoczone tam orzecznictwo, dostępny za pośrednictwem strony internetowej <https://eur-lex.europa.eu>.

SPRAWOZDANIA

dr Emilia Gulińska²²¹,

dr Paweł Śwital²²²

**Sprawozdanie z XXIV Dorocznej Konferencji Naukowej Stowarzyszenia Edukacji
Administracji Publicznej „O administracji i prawie administracyjnym w dobie
zmieniającej się rzeczywistości” Izbicko 11 – 13 czerwca 2025 r.**

W dniach 11 – 13 czerwca w Pałacu Izbicko odbyła się XXIV Doroczna Konferencja Naukowa Stowarzyszenia Edukacji Administracji Publicznej „O administracji i prawie administracyjnym w dobie zmieniającej się rzeczywistości”. W tym roku współorganizatorem wydarzenia był Instytut Nauk Prawnych Uniwersytetu Opolskiego wraz Katedrą Prawa i Postępowania Administracyjnego Uniwersytetu Opolskiego. Komitet naukowy tworzyli: dr hab. prof. ucz. Agata Barczewska – Dziobek, dr hab. prof. ucz. Jacek Jaworski, dr hab. prof. ucz. Ewa Pierzchała, dr hab. prof. ucz. Marta Woźniak, dr hab. prof. ucz. Diana Trzcńska, dr Rafał Budzisz, dr Paulina Łazutka – Gawęda, dr Paweł Śwital. W skład komitetu organizacyjnego wchodził natomiast: dr hab. prof. ucz. Agata Barczewska – Dziobek, dr hab. prof. ucz. Jacek Jaworski, dr hab. prof. ucz. Ewa Pierzchała, dr hab. prof. ucz. Marta Woźniak, dr hab. prof. ucz. Diana Trzcńska, dr Rafał Budzisz, dr Paulina Łazutka – Gawęda, dr Beata Kozicka, dr Maja Kozłowska, dr Mateusz Pszczyński oraz dr Paweł Śwital.

Patronat honorowy nad konferencją objęli: Rektor Uniwersytetu Opolskiego – prof. dr hab. Jacek Lipok, Fundacja Uniwersytetu Opolskiego, Stowarzyszenie Prawa Finansowego „Aureus”, Prezydent Miasta Opola Arkadiusz Wiśniewski, Okręgowa Izba Radców Prawnych w Opolu oraz Okręgowa Rada Adwokacka w Opolu.

Jak zauważyli organizatorzy dynamika wydarzeń ostatnich lat wymaga stałego dostosowywania się administracji i prawa administracyjnego do otaczającej rzeczywistości. Zmianom ulega nie tylko sama organizacja administracji, ale i jej otoczenie prawne, społeczne, gospodarcze. Regulacje prawa administracyjnego stają się elementem rzeczywistości, wywierając wpływ na funkcjonowanie organizacji w różnych jej aspektach, kształtując przede

²²¹ Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, e.gulinska@urad.edu.pl. ORCID: 0000-0002-1106-5067

²²² Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, p.swital@urad.edu.pl. ORCID: 0000-0002-7404-5143

wszystkim zasady i wartości, ale także byt prawny, terytorialny i przedmiotowy zakres działania oraz zadania publiczne. Administracja publiczna musi z jednej strony zarządzać swoim otoczeniem, aby w sposób ciągły mogła realizować zadania na nią nałożone, z drugiej zaś szybko i elastycznie dostosowywać się również do skutków nieprzewidzianych zdarzeń, takich jak zagrożenie bezpieczeństwa, katastrofy naturalne, epidemie itp. Źródłem wymuszającym zmiany jest nie tylko upływ czasu, ale też m.in. konflikty zbrojne, postęp technologiczny, cyfryzacja, zmiany demograficzne i terytorialne, zmiany klimatyczne, migracja, zawirowania na rynkach finansowych, czy zmiany w zakresie oczekiwań dotyczących usług społecznych. Nie można też lekceważyć zmian politycznych i międzynarodowych, które w coraz większym stopniu wpływają na otaczającą nas rzeczywistość. Skutkiem tych zmian jest stała konieczność dostosowywania działań administracji jako organizacji, zaś jej pochodną niepewność i zmienność prawa administracyjnego. Wywołuje to nieustające wątpliwości, czy prawo administracyjne wystarczająco dynamicznie i z odpowiednią elastycznością dostosowuje się do postępujących coraz szybciej zmian, czy też w bardziej aktywny sposób powinno tę rzeczywistość kształtować. Pozostaje to w pewnej sprzeczności z postulatem stabilności i pewności prawa administracyjnego, jak i samej administracji, zwłaszcza jeżeli traktujemy ją jako organizację uczącą się i inkluzywną, w działaniach której centralnym punktem powinna być jednostka.

Pierwszego dnia konferencji uczestnicy przybyli do ośrodka, w którym odbyło się Walne Zebranie Stowarzyszenia Edukacji Administracji Publicznej, podczas którego omówiono bieżące jego sprawy.

Uroczyste otwarcie konferencji miało miejsce 12 czerwca 2025 r. Dokonali go: Prezes Zarządu Stowarzyszenia Edukacji Administracji Publicznej dr Rafał Budzisz oraz Dziekan Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego dr hab. prof. ucz. Ewa Pierzchała. W pierwszym dniu obrad odbyła się sesja plenarna, której przewodniczyła dr hab. prof. ucz. Monika Augustyniak. W jej trakcie sześciu prelegentów zaprezentowało referaty wprowadzające. Dr hab. prof. ucz. Agata Barczewska-Dziobek (UR) omówiła zagadnienie depopulacji i starzenia się społeczeństwa w kontekście skuteczności realizacji zadań administracji świadczącej. Dr hab. prof. ucz. Anna Dobaczewska (UG) oraz dr hab. prof. ucz. Diana Trzcińska (UG) przedstawiły referat dotyczący instrumentów ochrony środowiska w dobie ewolucji prawa klimatycznego. Dr hab. prof. ucz. Tomasz Bojar-Fijałkowski (UKW) zwrócił uwagę na pilną potrzebę reformy strukturalnej polskiej administracji rządowej. Dr Paulina Łazutka-Gawęda (AP) zaprezentowała wystąpienie poświęcone wyzwaniom, przed

którymi stoi samorząd terytorialny w zakresie bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego. Dr Mateusz Pszczyński (UO) omówił robodoradztwo jako nowy element postępowania administracyjnego. Dr Bartłomiej Składanek (URad) zaprezentował referat dotyczący wpływu Aktu w sprawie sztucznej inteligencji na funkcjonowanie administracji publicznej. Po zakończeniu wystąpień odbyła się dyskusja, która umożliwiła pogłębioną wymianę poglądów oraz refleksję nad przedstawionymi zagadnieniami.

Następnie przewidziano trzy równoległe panele. Moderatorem sesji pierwszej „Gmina w dobie zmieniającej się rzeczywistości” była dr hab. prof. ucz. Agata Barczewska – Dziobek (UR). Jako pierwsza wygłosiła wykład dr hab. prof. ucz. Monika Augustyniak (ALK) „Jednostki pomocnicze gminy - kluczowy element systemu odrodzonego samorządu terytorialnego”. Następnie wystąpił dr hab. prof. ucz. Jarosław Czerw (UJK) z referatem „Jednostki pomocnicze gminy w miastach wojewódzkich i ich rola w wykonywaniu zadań gminy”. W dalszej kolejności głos zabrali: dr Rafał Budzisz (UŁ) „Jednostki pomocnicze gminy wobec ograniczonej aktywności mieszkańców”, dr hab. prof. ucz. Renata Kusiak – Winter (UWr) „Aktualność formuły zadaniowej gminy w dobie zmian klimatu” oraz mgr Dominika Nowak (UR) „Wykorzystanie narzędzi cyfrowych w partycypacji obywatelskiej”. Ostatnią prelegentką podczas tej sesji była dr hab. prof. ucz. Helena Kisilowska (URad.), która wygłosiła referat „Park kulturowy jako forma decentralizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”, po czym nastąpiła dyskusja.

W drugim równoległym panelu zatytułowanym „Klimat i środowisko w dobie zmieniającej się rzeczywistości”, który prowadziła dr hab. prof. ucz. Aneta Kaźmierska - Patrzychna (UŁ), referaty zaprezentowali: dr hab. prof. ucz. Bartosz Rakoczy (UMK), *Zmiany klimatyczne jako wyzwanie dla prawa ochrony środowiska*, dr Tomasz Dąbrowski (URad), *Instrumentarium prawne jednostek samorządu terytorialnego w zakresie adaptacji do zmian klimatu*, dr hab. prof. ucz. Marta Woźniak (UO), *Wyzwania dla administracji i prawa w zakresie gospodarki polderowej w Polsce*, dr Justyna Mielczarek-Mikołajów (UWr), *Ochrona przeciwpowodziowa w dobie zmian klimatu*, dr hab. prof. ucz. Jacek Jaworski (UKSW), dr hab. prof. ucz. Przemysław Kledzik (US), *Pozycja prawna organizacji ekologicznej w kontekście organizacji społecznej oraz uprawnień strony w wybranych postępowaniach środowiskowych* oraz dr Beata Wieczerzyńska (URad), *System kaucyjny w Polsce jako wyzwanie środowiskowe i klimatyczne administracji*. Po wszystkich wystąpieniach odbyła się dyskusja na tematy poruszane przez mówców.

Panel trzeci, zatytułowany *Przestrzeń w dobie zmieniającej się rzeczywistości*, zgromadził następujących prelegentów: dr hab. prof. ucz. Joanna Smarż (URad), *Cyfryzacja procesu budowlanego - szanse i wyzwania*, dr Dominik Sypniewski (PW), *Cyfryzacja procesu inwestycyjno-budowlanego. Od założeń reformy do wniosków ex-post*, dr Paweł Sosnowski (Prokuratoria Generalna RP), *Wykorzystanie terenów zamkniętych do realizacji zadań administracji publicznej na przykładzie terenów kolejowych*, dr Joanna Człowiekowska (UJ), *Zasada dobrego sąsiedztwa. Wersja 2.0 5.*, dr Olga Sachanbińska-Dobrzyńska, *Warunki zabudowy a zmiany przestrzenne – czy tzw. „zasada dobrego sąsiedztwa” powinna mieć identyczną treść dla terenów miejskich i wiejskich?*, dr Jarosław Stasiak (AP), *Nabycie własności nieruchomości pod drogi przez podmioty publicznoprawne na podstawie art 73 ust. 1 Przepisów wprowadzających ustawy reformujące administrację publiczną- doświadczenia po ćwierćwieczu stosowania*. Obrady moderowała dr hab. prof. ucz. Agnieszka Żywicka (UJK). Po zakończeniu prezentacji odbyła się merytoryczna dyskusja.

Kolejnego dnia konferencji przewidziano sześć paneli, które odbyły się w dwóch równoległych sesjach. Pierwszą z sesji moderowała prof. dr hab. Elżbieta Ura, a jej tematem była *„Różnorodność w prawie administracyjnym w dobie zmieniającej się rzeczywistości”*. Dyskusja koncentrowała się na wieloaspektowych przemianach w administracji publicznej oraz na potrzebie dostosowywania regulacji prawnych do dynamicznych procesów społecznych i technologicznych. W tej części konferencji swoje wystąpienia zaprezentowali: ks. dr hab. prof. ucz. Sławomir Fundowicz (KUL), *Zmieniająca się rzeczywistość a reformy administracji publicznej*, dr hab. prof. ucz. Piotr Ruczkowski (UJK), *Weberowski model biurokracji czystej (idealnej) wobec wyzwań w sferze zadań*, mgr Daniel Zero (UWM), *Wojewoda jako czynnik ciągłości administracji publicznej w sytuacjach nadzwyczajnych – refleksje na tle doświadczeń pandemii COVID-19*, dr Paweł Woroniecki (UJ), *Rola wybranych publicznoprawnych instrumentów ochrony konsumentów wobec zmieniających się realiów gospodarczych*, dr hab. Piotr Sitniewski (UWM), *Ocena stanu regulacji prawnej w zakresie dostępu do informacji publicznej w urzędach miast wojewódzkich, urzędach wojewódzkich i urzędach marszałkowskich: wyniki badań*, mgr Karolina Świeca (UJK Szkoła Doktorska), *Dyskrecjonalność Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów w aspekcie ochrony zbiorowych interesów konsumentów*, dr Małgorzata Pracka (URad), *Regulamin cmentarza komunalnego jako obiektu użyteczności publicznej – aktualne problemy prawne*.

Drugim panelem, poświęconym *„Bezpieczeństwu w dobie zmieniającej się rzeczywistości”*, kierował prof. dr hab. Stanisław Pieprzny, natomiast wystąpienia referatowe

przedstawili: dr hab. Dominik Tyrawa (KUL), *Współistnienie bezpieczeństwa osobistego z prawem administracyjnym w dobie zagrożenia*, dr Joanna Filaber (UWSB Merito Wrocław), *Ochrona bezpieczeństwa publicznego w wymiarze lokalnym w dobie zmieniającej się rzeczywistości*, dr Dominika Skoczylas (US), *Prawo do „cyberbezpieczeństwa” w kontekście prawa do dobrej administracji (e-administracji)*, dr Agnieszka Narożniak (UWSB Merito Poznań), *O wartościach w polskim prawie migracyjnym w zmieniającej się rzeczywistości*, dr Katarzyna Mełgieś (ASW), *Administracyjnoprawne obowiązki przedsiębiorców na rzecz Sił Zbrojnych – zagadnienia wybrane*, dr Natalia Tucholska (UKW), *Polskie prawo atomowe w dobie zmieniającej się rzeczywistości*, Piotr Bil (Student UO), *Organizacje pozarządowe w systemie bezpieczeństwa gminy*. Po ich prezentacji odbyła się dyskusja, która pozwoliła na pogłębioną wymianę opinii.

Panel trzeci zatytułowany „Postępowanie administracyjne, sądowe i tryby szczególne w dobie zmieniającej się rzeczywistości” prowadził dr hab. prof. ucz. Jacek Jaworski z UKSW. Dr Sebastian Konrad Matyjek z Akademii Pomorskiej omówił temat „Siła argumentów czy argument siły” w kontekście art. 11 Kodeksu postępowania administracyjnego. Dr hab. Tomasz Moll z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach przedstawił mediację jako tryb nadzwyczajny w postępowaniu administracyjnym. Dr Anna Bohdan z Politechniki Opolskiej analizowała działania ustawodawcy wobec wyzwań związanych ze stanowieniem i wdrażaniem przepisów ustawy o doręczeniach elektronicznych w administracji publicznej. Dr hab. prof. ucz. Martyna Wilbrandt-Gotowicz z UKSW omówiła doręczenie wydruku pisma uzyskanego z systemu teleinformatycznego organu w postępowaniu administracyjnym w świetle reformy doręczeń elektronicznych. Dr E. Wójcicka z Uniwersytetu Jana Długosza wskazała na wpływ orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na prawo dostępu do środka odwoławczego w postępowaniu sądowo-administracyjnym. Dr inż. Olga Matuk z Wojskowej Akademii Technicznej poruszyła zagadnienie rozgraniczania nieruchomości na styku postępowania administracyjnego i sądowego. Dr Karolina Rokicka-Murszewska z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu omówiła nowe zasady partycypacji społecznej w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, zastanawiając się nad ich kierunkiem rozwoju. Panel był okazją do refleksji nad aktualnymi wyzwaniami i reformami w obszarze postępowania administracyjnego i sądowego w zmieniającej się rzeczywistości.

Dr hab. prof. ucz. Dominika Cendrowicz z Uniwersytetu Wrocławskiego pełniła funkcję moderatora panelu IV „Jednostka w dobie zmieniającej się rzeczywistości”. Referaty w ramach panelu wygłosili: ks. dr hab. prof. ucz. Wojciech Wojtyła (URad), *Człowiek w centrum*

działania administracji publicznej; dr hab. prof. ucz. Danuta Kurzyna-Chmiel (UŚ), *Status prawny uczniów w dobie zmieniającej się rzeczywistości – wybrane uwagi*; dr Paweł Śwital (URad), *Dostępność dla osób ze szczególnymi potrzebami jako wyzwanie dla administracji publicznej w dobie zmieniającej się rzeczywistości*; dr Przemysław Charzewski (Collegium Witelona), *Status osób neuro różnorodnych w prawie administracyjnym*; dr Mirosława Pytlewska (SR dla Warszawy Mokotowa), *Rejestracja stanu cywilnego w Polsce dzieci pochodzących ze związków osób tej samej płci*; dr Katarzyna B. Wojtkiewicz (SWPS), *Identyfikacja podmiotów w polskim systemie podatkowym. Szanse i wyzwania*; mgr Izabela Oleksy-Piesik (UG), *Obowiązek partycypowania w kosztach pobytu członka rodziny w domu pomocy społecznej w zależności od stopnia pokrewieństwa*. Po wygłoszeniu referatów miała miejsce dyskusja panelowa.

Panel piąty zatytułowany „Zdrowie i społeczeństwo w dobie zmieniającej się rzeczywistości” moderowała dr hab. prof. ucz. Marta Woźniak (UO). Wystąpienia w tej części wygłosili: dr hab. prof. ucz. Anna Dąbrowska (URad), *W kierunku wspólnej przestrzeni administracyjnej - wpływ dorobku Rady Europy na krajowe systemy prawa*, dr hab. prof. ucz. Agnieszka Żywicka (UJK), *Nadzór nad bezpieczeństwem produktów w świetle rozporządzenia UE 2023/988 w sprawie ogólnego bezpieczeństwa produktów (GPSR)*, dr Dominika Tykwińska-Rutkowska (UG), *Krajowa Sieć Kardiologiczna - próba poszukiwania skutecznych i efektywnych sposobów wykonywania zadań z zakresu ochrony zdrowia?*, mgr Aleksandra Trębska (UŁ), *Bezpieczeństwo lekowe w Polsce: potrzeba nowych rozwiązań regulacyjnych i systemowych*, dr Dorota Wilkowska-Kołodowska (PW), *Administracyjnoprawne aspekty wykonywania zawodu psychologa w dobie zmieniających się oczekiwań dotyczących usług społecznych*, dr Monika Żuchowska-Grzywacz (URad), *Procedury administracyjne związane z wycofywaniem środków ochrony roślin z obrotu – studium przypadku*, dr Anna Kanarek-Równicka (UJK), *Nadzór właścicielski w spółkach realizujących program społecznych inicjatyw mieszkaniowych*. Po zakończeniu prezentacji uczestnicy podjęli dyskusję, która umożliwiła pogłębioną refleksję oraz wymianę argumentów.

Moderatorem ostatniego szóstego panelu „Kultura, nauka i postęp w dobie zmieniającej się rzeczywistości” był dr hab. Tomasz Moll (UJK). Jako pierwsza w tej części obrad wystąpiła dr Aleksandra Głowczewska (UMK) z referatem *Postęp i zmiana, czy kuriozum w świetle przepisów prawa administracyjnego? Zakłady administracyjne tworzone przez podmioty niepubliczne na przykładzie muzeów niepublicznych*. Z kolei *Umowy cywilnoprawne w postępowaniach o nadanie stopnia doktora i doktora habilitowanego* były tematem rozważań

dra Piotra Kapusty (UZ). Następnie dr Agnieszka Wilk-Ilewicz (PW) przedstawiła wyzwania w procesie transferu technologii z systemu szkolnictwa wyższego i nauki do biznesu. W dalszej kolejności głos zabrali: dr Wiktor Trybka (UZ), *Sukcesja uprawnień administracyjnoprawnych z decyzji związanych z przedsiębiorstwem w spadku jako przełamanie tradycji w prawie administracyjnym*, mgr Grzegorz Majewicz (Collegium Witelona), *Model sieciowy w administracji publicznej - podstawy teoretyczne i perspektywy*, dr Emilia Gulińska (URad.) *Strategia rozwoju gminy jako element polityki planistycznej*. Ostatnim prelegentką w tej części była dr Anna Szyszka (UJK), która wygłosił referat *Wpływ postępu technologicznego na szybkość załatwienia spraw administracyjnych*. Po wystąpieniach otwarto dyskusję na ich temat.

Podsumowania konferencji dokonali dr Rafał Budzisz - Prezes Zarządu Stowarzyszenia Edukacji Administracji Publicznej oraz Pani dr hab. prof. ucz. Marta Woźniak. Kończąc konferencję. Dr R. Budzisz poinformował, że XXV Doroczna Konferencja Naukowa Stowarzyszenia Edukacji Administracji Publicznej będzie organizowana przy współudziale Uniwersytetu Łódzkiego.

dr Emilia Gulińska²²³,

dr Paweł Śwital²²⁴

Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „35 lat reformy samorządowej – sukcesy, wyzwania, nowe technologie” Łańcut 5 – 6 czerwca 2025 r.

W dniach 5 – 6 czerwca 2025 r. w Łańcucie odbyła się Ogólnopolska Konferencja Naukowa, pt.: „35 lat reformy samorządowej – sukcesy, wyzwania, nowe technologie”. Wydarzenie zorganizowano w Miejskim Domu Kultury w Łańcucie, a jego organizatorami byli: Zakład Prawa i Postępowania Administracyjnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Radomskiego im. Kazimierza Pułaskiego. Celem konferencji było podsumowanie dorobku polskiego samorządu, analiza obecnych wyzwań oraz refleksja nad przyszłością samorządności w kontekście rozwoju technologii i zmieniających się realiów społecznych.

Jak zostało zauważone przez organizatorów przez 35 lat zmieniały się zadania samorządu terytorialnego, formy ich realizacji, obserwowaliśmy ewolucję ustrojową, finansową, społeczną i proces recentralizacji. Samorząd terytorialny stawał i staje przed nowymi wyzwaniami spowodowanymi nie tylko wprowadzaniem nowej technologii informatycznej, cyfryzacji, sztucznej inteligencji, ale także nieprzewidywanymi zjawiskami: Covid-19, powódź na wielką skalę, wojna w Ukrainie, zmieniające się uwarunkowania polityczne i gospodarcze. Otaczająca nas rzeczywistość ulega zatem ciągłym, dynamicznym przeobrażeniom, których kierunki i skala nieustannie zaskakują. To wszystko stawia także przed doktryną prawa administracyjnego kolejne wyzwania, otwierając jednocześnie nowe obszary badań, a także formułowanie postulatów dla praktyki. Istotne jest też wysłuchanie głosu praktyków – samorządowców.

Konferencja rozpoczęła się w godzinach popołudniowych od rejestracji uczestników. Wieczorem odbyła się uroczysta kolacja inaugurująca konferencję, połączona z częścią artystyczną, która sprzyjała integracji środowiska naukowego i samorządowego.

²²³ Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, e.gulinska@urad.edu.pl. ORCID: 0000-0002-1106-5067

²²⁴ Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, p.swital@urad.edu.pl. ORCID: 0000-0002-7404-5143

Uroczyste otwarcie konferencji miało miejsce w dniu 6 czerwca 2025 r. Dokonali go: prof. dr hab. Elżbieta Ura, dr hab. prof. ucz. Joanna Smarż – Dziekan Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Radomskiego oraz dr hab. prof. ucz. Bogusław Uliasz. Następnie wykład wprowadzający, pt.: Samorząd terytorialny po 35 latach – odporność na współczesne zagrożenia w świetle założeń reformy wygłosiła prof. dr hab. Irena Lipowicz, podejmując refleksję nad kondycją samorządu i jego zdolnością adaptacyjną w obliczu wyzwań XXI wieku. Po wygłoszonym wykładzie odbyła się sesja pierwsza, której moderatorem był prof. dr hab. Bronisław Sitek. Skoncentrowana ona była na aspektach ustrojowych, finansowych oraz technologicznych funkcjonowania samorządu. Prelegenci poruszali kwestie dotyczące:

- 1) sprawiedliwości w podziale dochodów między państwo a samorząd (prof. J. Glumińska – Pawlic),
- 2) współpracy jednostek samorządu przy realizacji zadań (prof. M. Szewczyk),
- 3) zmian w planowaniu przestrzennym (prof. T. Bąkowski),
- 4) roli sztucznej inteligencji w samorządach (dr hab. E. Szewczyk, prof. UK i prof. E. Feret),
- 5) relacji między samorządnością a elitarnością (prof. P. Szreniawski).

Drugiej sesji obrad przewodniczył prof. dr hab. Bogdan Dolnicki. Sesja ta poświęcona była zagadnieniom związanym z instrumentami współpracy administracji publicznej ze społecznością lokalną, realizacją zadań publicznych oraz aktualnymi wyzwaniami prawnymi i społecznymi stojącymi przed jednostkami samorządu terytorialnego. W ramach sesji zaprezentowano referaty dotyczące inicjatywy lokalnej jako narzędzia budowania i wzmacniania wspólnoty samorządowej (prof. A. Barczewska-Dziobek), zadań samorządu województwa w zakresie turystyki (dr D. Borek), działalności gospodarczej jednostek samorządu terytorialnego (prof. M. Mączyński), a także problematyki rozwoju społeczeństwa obywatelskiego (prof. M. Małecka-Lyszczek).

W ostatniej części sesji wygłoszone zostały komunikaty naukowe. Obejmowała ona wystąpienia poświęcone roli samorządów terytorialnych w ochronie praw człowieka (prof. M. Sitek), zagadnieniom zrównoważonego rozwoju (prof. M. Szewczyk), znaczeniu upoważnień ustawowych w działalności samorządu (prof. K. Bandarzewski) oraz problematyce nadzoru nad jednostkami samorządu terytorialnego (prof. A. Adamczyk). Ponadto omówiono kwestie zaangażowania młodych pokoleń w życie samorządowe (prof. M. Such-Pyrgiel), partnerstwa pomiędzy uczelniami wyższymi a jednostkami samorządu terytorialnego

(dr I. Florek), wykorzystania cyfrowych narzędzi wyborczych (dr R. Marchaj, dr J. Bryła), nowych trendów w partycypacji społecznej (dr P. Śwital) oraz bezpieczeństwa społeczności lokalnych (dr J. Filaber).

Wszystkie sesje zostały zwieńczone dyskusją, której celem było podsumowanie dotychczasowych wniosków i wymiana doświadczeń.

Konferencja stanowiła cenną okazję do interdyscyplinarnej wymiany poglądów na temat kondycji polskiego samorządu po 35 latach od reformy. Szczególne znaczenie miały wystąpienia dotyczące nowych technologii, partycypacji społecznej oraz przyszłości samorządności w kontekście dynamicznych zmian społeczno-politycznych. Spotkanie w Łąncucie potwierdziło, że samorząd terytorialny pozostaje istotnym filarem demokratycznego państwa prawa, wymagającym jednak dalszego wsparcia, dostosowań i innowacyjnych rozwiązań.

Instrukcje dla autorów

Rocznik Naukowy Duszpasterstwa Nauczycieli jest czasopismem naukowym wydawanym z inicjatywy Krajowego Duszpasterstwa Nauczycieli. Rocznik ma charakter interdyscyplinarny. Łączy ze sobą elementy dyscyplin naukowych, kluczowych dla poznania teoretycznych oraz praktycznych aspektów edukacji, nauczania, wychowania oraz dziedzin naukowych wpływających na ten proces m.in.: pedagogiki, socjologii, filozofii, psychologii, prawa, teologii.

Sposób sporządzania przypisów

Rocznik Naukowy Duszpasterstwa Nauczycieli

KRYTERIA

1. Zawartość:

- a. imię i nazwisko autora wraz z afiliacją zastosowaną w przypisie;
- b. tekst główny, wstęp, rozwinięcie, zakończenie;
- c. bibliografia;
- d. adres e-mailowy autora (do użytku redakcji, nie będzie publikowany).

2. Części składowe tekstu należy oznaczać kolejnymi cyframi arabskimi (1, 2, 3...). W uzasadnionych przypadkach można zastosować kolejny stopień podziału, oznaczając go podpunktem (1.1., 1.2.).

3. Formatowanie tekstu:

- a. tekst przygotowany w edytorze tekstu MS Word, w formacie .doc lub .docx;
- b. marginesy standardowe: 2,5 cm z każdej strony;
- c. numeracja stron: na dole strony, na środku;
- d. wyjustowanie;
- e. paragrafy wyróżnione akapitem (wcięciem), bez odstępów między akapitami;
- f. przypisy dolne (zgodnie z poniższymi wskazaniem).

4. Wyróżnienia w tekście:

Dopuszczalne są:

- a. pogrubienie – w celu wyróżnienia słowa/słów;
- b. kursywa – w celu wyróżnienia słów obcych (nie należy jej stosować w cytatach – do nich stosuje się cudzysłowy);
- c. kursywa – w przypisach i bibliografii, zgodnie ze wskazaniem podanymi poniżej.

5. Sposób tworzenia przypisów:

Kursywą należy oznaczyć tytuły książek i artykułów.

W cudzysłowie należy zapisywać nazwy czasopism.

Należy pominąć nazwy wydawnictw oraz imiona i nazwiska tłumaczy (o ile nie jest to istotne dla treści tekstu).

Nie należy stosować automatycznego dzielenia i przenoszenia wyrazów.

6. Ogólna uwaga dotycząca publikacji zagranicznych:

Niezależnie od miejsca publikacji cytowanego tekstu skróty „techniczne” pisze się w języku artykułu, w którym tekst ten jest cytowany. Artykuły w monografii zostaną przygotowane w języku polskim, dlatego też należy stosować polskie skróty: red. (redakcja), s. (strona), t. (tom), cz. (część), nr (numer), z. (zeszyt).

Wszystkie inne elementy opisu (włącznie z miejscem wydania, nawet jeśli ma polski odpowiednik) należy zapisać zgodnie z językiem cytowanej publikacji.

7. Artykuł w czasopiśmie:

¹ A. Heider-Rottwilm, *Violence against Women. A Challenge to the Churches' Solidarity*, „The Ecumenical Review” 46 (1994), nr 2, s. 173-174.

8. Książka autorska:

¹ T. Gertler, *Jesus Christus – Die Antwort der Kirche auf die Frage nach dem Menschen. Eine Untersuchung zu Funktion und Inhalt der Christologie im ersten Teil der Pastoralkonstitution „Gaudium et spes“ des Zweiten Vatikanischen Konzils*, Leipzig 1986, s. 303.

9. Rozdział w książce:

¹ J. Anchimiuk, *Problem świadectwa Kościołów w Europie dnia dzisiejszego*, w: *Pojednanie. Ekumeniczne wyzwania Grazu '97*, (red.) Z. Glaeser, P. Jaskóła, Opole 1998, s. 51.

10. Strona internetowa:

¹ World Alliance of Reformed Churches, *The Accra Confession* (2004), nr 13, <http://www.oaseintim.org/wcrc-indonesia/accra-eng.htm> [dostęp: 31.10.2013].

11. Przypis z treścią:

¹ „Wyznanie z Akry” stwierdza, że w neoliberalizmie celem gospodarki jest zwiększanie dochodu właścicieli środków produkcji oraz posiadaczy kapitału bez liczenia się z dobrem

innych ludzi czy też szeroko rozumianym dobrem stworzenia (por. World Alliance of Reformed Churches, *The Accra Confession*, nr 12).

12. Pozycje wcześniej cytowane:

jeśli pozycja była cytowana w poprzednim przypisie:

¹ Tamże, s. 159.

Jeśli w poprzednim przypisie cytowano pozycję tego samego autora (autorki, autorów, autorek), należy posłużyć się zaimkami: tenże / taż / ciż / też)

Jeśli pozycja była cytowana w jednym z wcześniejszych przypisów:

¹ J. Anchimiuk, *Problem świadectwa Kościołów w Europie dnia dzisiejszego*, dz. cyt., s. 51.

w przypadku długich tytułów można zastosować wersję skróconą, oznaczoną tylko wielokropkiem:

¹ T. Gertler, *Jesus Christus – Die Antwort der Kirche auf die Frage nach dem Menschen...*, dz. cyt., s. 303.

W przypadku wcześniej cytowanych stron internetowych w kolejnym przypisie należy pominąć adres i datę dostępu:

¹ World Alliance of Reformed Churches, *The Accra Confession* (2004), nr13.

Procedura recenzyjna, karta recenzji

Procedura recenzowania czasopisma naukowego **Rocznik Naukowy Duszpasterstwa Nauczycieli** odwołuje się do zaleceń Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Regulamin recenzowania

1. Wersją pierwotną jest wersja elektroniczna. Redakcja nie zastrzega wydawania wersji papierowej.
2. Objętość tekstów nie powinna przekraczać 40.000 znaków łącznie ze spacjami.
3. Do artykułu należy dołączyć jego streszczenie (wraz z tytułem) w języku kongresowym innym niż język ojczysty autora tekstu (angielski, niemiecki, francuski, rosyjski, hiszpański, włoski).
4. Tekst należy nadesłać w postaci zapisu elektronicznego w programie Word (w formacie doc.) jako załącznik w poczcie elektronicznej. Tekst powinien zostać wysłany na adres: **duszpasterstwonauczycieli@gmail.com**

5. Do opublikowania przyjmowane są wyłącznie prace oryginalne, wcześniej niepublikowane. Autor zobowiązany jest do złożenia stosownego oświadczenia.
6. Do tekstu dołączyć należy informacje o autorze zawierające w szczególności: imię i nazwisko, stopień (tytuł naukowy), numer telefonu kontaktowego, adres poczty elektronicznej oraz afiliację.
7. Artykuły, zaakceptowane przez redaktora tematycznego oraz uzyskaniu akceptacji redaktora naczelnego przekazane, zostaną do recenzji przez dwóch niezależnych recenzentów z zachowaniem anonimowości autora i recenzentów (double-blind review proces). W przypadku artykułów napisanym w języku kongresowym co najmniej jeden z recenzentów będzie afiliowany w instytucji zagranicznej innej niż narodowość autora.
8. Redakcja Rocznika zastrzega sobie prawo do dokonywania w treści artykułu korekt językowych i stylistycznych.
9. Recenzje mają formę pisemną albo elektroniczną i są dokonywane na formularzu udostępnianym przez redakcję.
10. Recenzje kończą się jednoznacznym wnioskiem recenzentów:
 - o dopuszczeniu artykułu do publikacji bez zmian,
 - o dopuszczeniu artykułu do publikacji po dokonaniu korekty,
 - o odrzuceniu artykułu.
 1. Warunkiem publikacji artykułu są dwie pozytywne recenzje.
 2. Lista recenzentów współpracujących podana jest na stronie redakcyjnej WWW.
 3. Czasopismo wydawane jest jako rocznik.

Druk recenzji:

Rocznik Naukowy Duszpasterstwa Nauczycieli

FORMULARZ RECENZJI

Tytuł artykułu:

.....
.....

Ocena artykułu:

L.p.	ANALIZOWANE ZAGADNIENIE	TAK	NIE	Z ZASTRZEŻ ENIEM
1.	Czy tytuł opracowania odpowiada jego treści?			
2.	Czy treść opracowania dotyczy zagadnień związanych z tematyką zeszytu naukowego?			
3.	Czy temat pracy jest aktualny?			
4.	Czy prezentowane w pracy wyniki są nowe?			
5.	Czy prezentowana w pracy metoda jest nowa?			
6.	Czy wybór bibliografii jest właściwy i aktualny?			
7.	Czy język pracy jest poprawny?			

Uwagi:

.....
.....
.....

Rekomendacja recenzenta:

- a) Akceptacja publikacji bez ingerencji;
- b) Akceptacja publikacji po drobnych korektach;
- c) Oddanie do ponownej oceny pracy po wprowadzeniu istotnych zmian rekomendowanych przez recenzenta;

d) Odrzucenie publikacji.

Uzasadnienie:

.....

.....

.....

.....

Data i podpis recenzenta